

România literară

Săptăminal editat de
Uniunea Scriitorilor din
Republica Socialistă România

49

NICOLAE LABIȘ

(Paginile 5, 12-13)

ȚARA

„SĂ NE UNIM CU ȚARA” — aceasta a fost porunca dinlăuntrul sufletului românesc al Transilvaniei, poruncă în sfârșit împlinită la 1 Decembrie 1918.

Acum 57 de ani, în Cetatea Unirii, la Alba-Iulia, sărbătoarea întregii obști românești a constituit evenimentul major pecetluind în datele lumii contemporane un proces istoric bimilenar. E un proces de-a lungul cărui curs mult sînge și s-a îndurat multă obidă, în retrospectiva trăirii lui întreg poporul român aflîndu-și temeiuri grele de adevărul faptelor și — nu o dată — al jertfei. Nu mai puțin împletite cu strălucirea izbînzilor — fie și de o clipă, dar înscriindu-se pe răbojul dăinuirii prin ceea ce ele simbolizau.

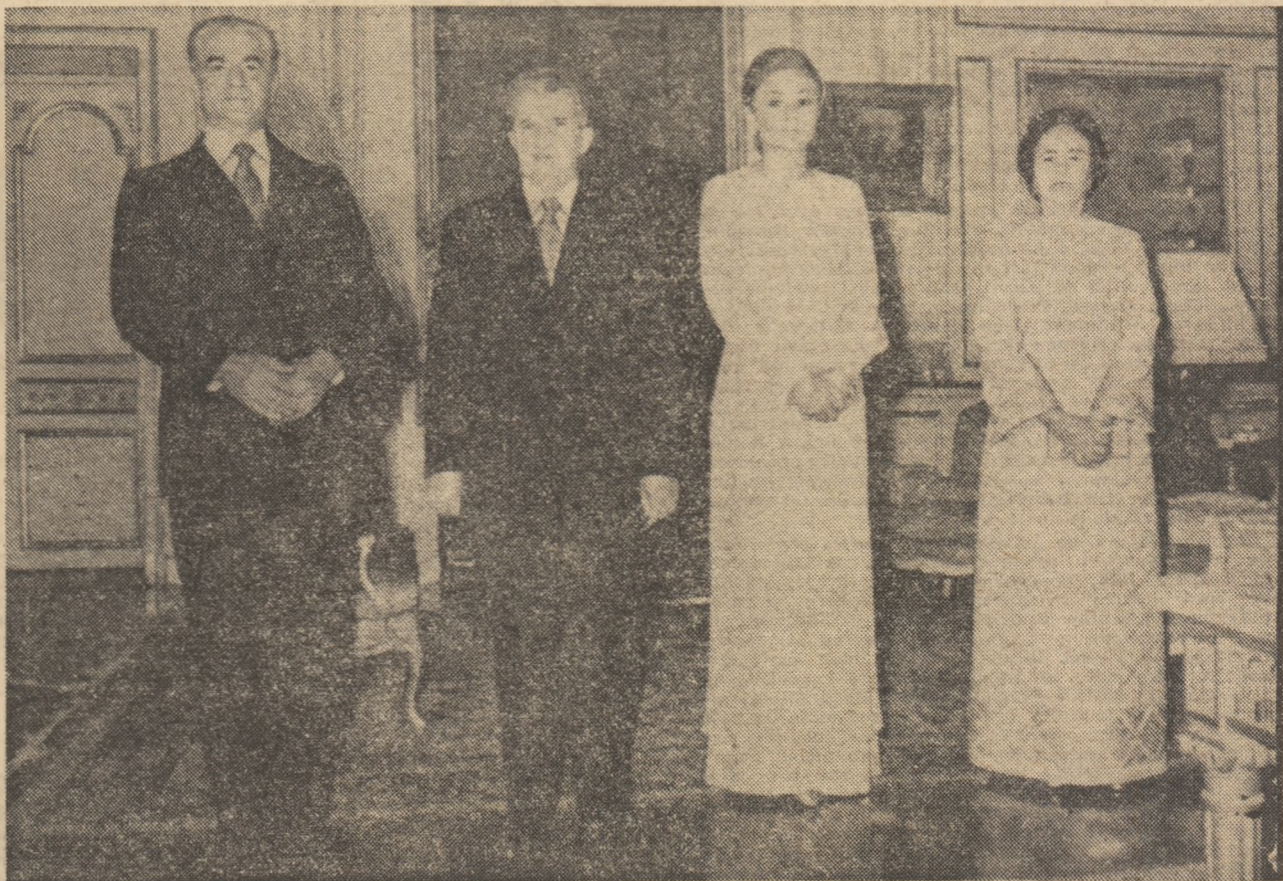
În cripta din vechea catedrală a Albei Iulii au fost aduse și așezate rămășițele pămîntești ale aceluia cînezător căpitan de oaste și dregător lăncu de Hunedoara, voievod al Transilvaniei și biruitor al puterii otomane, ca să apere nu numai pămîntul vechii Dacii, dar, prin ea și astfel, pe al întregului continent de năvala cîmpitorilor. La Alba Iulia, în 1600, și-a făcut intrarea sub soarele victoriei cel care avea să intrupeză prin însăși ființa lui acolo cea dintîi unire a țărilor române — programatic afirmată în fața întregii Europe: Mihai cel Viteaz. La Alba Iulia au fost frînți pe roată Horia și Cloșca, dar jertfa lor a zguduit — nu peste mult vor fi de atunci două veacuri — un întreg imperiu, acela pecetluit pentru vece cu stigmatul de „temniță a popoarelor”.

La Alba Iulia, deci, la 1 Decembrie 1918, s-a rostuit a se da și cea mai impunătoare cinstire actualii unirii vrednicilor urmași ai tuturor celor care veacuri după veacuri își dăruiseră pentru ea osîrda și adeseori viața și care, după primul război mondial, cînd cele două mari imperii, ridicate pe silnicie și robie, s-au prăbușit, își putuseră, în sfîrșit, ridica fruntea spre soarele dreptății — al dreptății celei atât de demult și de pretutindeni pe întinsul pămîntului românesc năzuite.

Iar după 50 de ani, în întîmpinarea marii aniversări a Marii Uniri, tot la Alba Iulia — dînd glas în numele întregului popor nestrămutatei voințe de propășire a României în respectul cuvenit din partea tuturor statelor ca țară ce este prin excelență a păcii și a colaborării internaționale — secretarul general al Partidului a gravat în inimile noastre acele cuvinte de unanim legămint: „Afirmînd, aici, la Alba Iulia, hotărîrea poporului nostru de a merge neabătut pe calea desăvîșirii socialiste, a ridicării continue a bunăstării materiale și spirituale a patriei noastre, noi facem legămint că vom întreprinde totul pentru triumful socialismului și comunismului în România. Nimic în lume nu ne va abate de la îndeplinirea acestei misiuni istorice pe care și-a asumat-o Partidul Comunist Român — forța conducătoare a întregii noastre națiuni”.

La noua ei treaptă, cea a zilelor noastre, istoria națională a înscris astfel numele lui Nicolae Ceaușescu ca demnul ei reprezentant întru toate cele demne ale construcției viitorului. Pe care țara — „țara mea de glorie, țara mea de dor”, cum, ea propria vibrație a flecăruia din noi, scanda Eminescu — le vrea și le înlăptuiește.

„România literară”

TEHERAN, 27 noiembrie 1975 : la Palatul Niavaran, în timpul dîneului oficial oferit în onoarea președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu și a tovarăsei Elena Ceaușescu, de către Maiestatea Sa Imperială Șahinșahul Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr și Maiestatea Sa Imperială Farah Pahlavi

ÎMPLINIRE

MIHAI VITEAZUL — monumentul de la Alba Iulia, realizat de Oscar Han

Pe pieptul țării iarna își joacă iarăși salba,
Și aurul răsună pe gurile de rai.
Trec străjile domniei pe drumul către Alba
Cu prapurii de glorie ai marelui Mihai.

Sus la Cosmin cu pluguri așteaptă-n culmi
Ștefan :

Sînt armile roșii de sînge și de slavă.
Pădurea-și toarce basmul și crește an de an
Cu bourul legendei din stema lui moldavă.

Se-aprind din munte-n munte mari vîlvătai
prin veac,

Spre Făgăraș dă veste Ceahlăul, bunăoară.
Bătrînul Mircea iese cu doamna în ceardac
Și roată-și face ochii de vultur peste țară.

Se-adună voievozii la praznicul veciei
Aleanurile sfinte cu noi să și le-aline.
Cununa de lumină pe tîmpla României
Se-ngeamănă de-a pururi cu zările senine.

Vasile Zamfir

România literară

COLEGIUL :

Ana Blandiana, Șerban Cioculescu, Zoe Dumitrescu-Busulengă, Ion Horea, Nicolae Manolescu, Dărie Novăceanu.

DIRECTOR : George Ivașcu. Redactor șef adjuncți : G. Dimisianu. Secretar general de redacție : Roger Câmpăanu.

Din 7 în 7 zile

Cordiale relații între România și Iran

COMUNICATUL COMUN ROMÂN-IRANIAN, publicat simultan la București și la Teheran în ziua de 2 decembrie 1973, este un document de reală și exemplară însemnată internațională, atât prin felul cum definește evoluția relațiilor bilaterale, cât și prin clarea examinare a unor probleme majore, pe plan mondial.

Urmărită cu viu interes și caldă prietenie de poezia celor două țări, a patra vizită în Iran, care este și a șaptea întâlnire a Președintelui Nicolae Ceaușescu și a tovarășei Elena Ceaușescu cu Șahinșahul Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr și soția sa, Farah Pahlavi, s-a caracterizat prin deplină cordialitate, devenind expresia sentimentelor reciproce de stimă ce leagă România și Iranul.

În cadrul convorbirilor oficiale care au avut loc la Teheran a fost examinată evoluția relațiilor româno-iranice, s-a făcut o informare reciprocă privind realizările din cele două țări în diferite domenii, precum și un larg schimb de păreri asupra unor probleme internaționale majore. Președintele Nicolae Ceaușescu și Șahinșahul Aryamehr și-au exprimat satisfacția deplină față de continua dezvoltare a colaborării dintre România și Iran. A fost subliniată, de asemenea, deosebită importanță a proiectelor comune și a programelor de cooperare aflate în curs de realizare în cele două țări. Aceste acțiuni vor avea o fertilă contribuție la procesul general de dezvoltare economică a României și a Iranului. S-a căutat de acord pentru promovarea în continuare a colaborării pe multiple planuri precum și pentru încurajarea consultărilor și schimburilor de vizite la toate nivelurile.

A fost relevată, de ambele părți, istorica semnificație a Declarației solemne, semnată la București, la 4 iunie 1973, și considerată, pe drept cuvânt, ca bază pentru permanenta aprofundare și amplificare a relațiilor româno-iranice. Cei doi șefi de stat au reafirmat, la Teheran, convingerea că, pentru realizarea unei păci durabile, propice unei concurențe reduse între state, se impune ca toate guvernele să respecte principiile universale valabile ale dreptului internațional și anume: egalitatea suverană a tuturor statelor, dreptul acestora la libertate, independență națională și suveranitate, neamestecul, sub nici o formă și sub nici un pretext, în treburile interne ale altui stat, respectarea inviolabilității frontierelor și a integrității teritoriale a statelor, renunțarea la forță sau la amenințarea cu folosirea forței, soluționarea tuturor diferendelor prin mijloace pașnice. Aceste principii de etică în relațiile internaționale sunt înscrise în Declarația solemnă româno-iraniană din 1973 și ele păstrează o vie și puternică actualitate.

Importante acorduri economice

PREȘEDINTELE NICOLAE CEAUȘESCU ȘI ȘAHINȘAHUL ARYAMEHR și-au exprimat, în convorbirile de la Teheran, satisfacția față de concluziile celei de-a XI-a sesiuni a Comisiei mixte ministeriale româno-iranice și au căutat de acord ca și în viitor să fie utilizate toate posibilitățile oferite de economiile celor două țări pentru intensificarea și largirea cooperării economice, științifice, tehnologice și culturale, pe baza avantajului reciproc. Cei doi șefi de stat s-au pronunțat pentru promovarea schimburilor comerciale, astfel încât, în 1980, volumul total al comerțului bilateral să atingă cifra de 1 miliard de dolari.

În timpul recenteii întâlniri de la Teheran au fost semnate: Acordul privind cooperarea româno-iraniană în domeniul construcției de căi ferate; Acordul de cooperare în domeniul turismului; Acordul de cooperare în domeniul radioteleviziunii; Protocolul celei de-a XI-a sesiuni a Comisiei mixte ministeriale româno-iranice, precum și unele înțelegeri și contracte de cooperare economică.

Pe plan mondial

PREȘEDINTELE NICOLAE CEAUȘESCU ȘI ȘAHINȘAHUL ARYAMEHR au trecut în revistă, în timpul recentelor convorbiri, situația politică și economică pe plan mondial. Au fost apreciate, cu satisfacție, mutațiile pozitive ce au avut loc, în ultima vreme, în arena internațională. Un număr tot mai mare de țări, indiferent de mărime, de sistem social-politic, de apartenență sau neapartenență la alianțe militare sau economice, sunt hotărâte să participe activ, direct, la examinarea și la soluționarea problemelor care privesc pacea și securitatea în lume. Președintele României și Șahinșahul Iranului au subliniat faptul că procesul destindării se află încă la început și că în lume există numeroase focare de tensiune, un număr mare de probleme care își așteaptă rezolvarea. În acest context, a fost pusă în lumină necesitatea sporirii eforturilor tuturor statelor pentru reglementarea problemelor litigioase pe cale pașnică. Țările mici și mijlocii, țările nealiniate, țările în curs de dezvoltare au un rol cert și pot avea o contribuție importantă la democratizarea relațiilor internaționale, la lupta împotriva politicii de dominare și de asuprire. În aceste condiții se va putea instaura un climat de înțelegere și respect reciproc, se vor putea dezvolta relații de prietenie și de colaborare între toate țările, pentru o lume mai bună și mai dreaptă.

Cronicar

Viața literară

"CRISIA" '75

● În județul Bihor a avut loc a doua ediție a manifestărilor reunite sub genericul „Crisia”. În cadrul acestor acțiuni s-au desfășurat numeroase întâlniri între scriitori și oameni ai muncii din industrie, agricultură, școli și instituții culturale. Scriitorii invitați la manifestările „Crisia” au fost primii de Petre Blajovici, prim secretar al Comitetului județean de partid Bihor. Au fost prezente: Nicolae Fintină, George Vaida și Victor Bolojan, membri ai comitetului județean de partid.

Cu acest prilej au avut loc șezători și fructuoase dialoguri la: Beiuș, Marghița, Tinca, Diosig, Săcuieni, Băile Felix, Voievozi și la Întreprinderea de alumina, Întreprinderea „Solidaritatea”, Întreprinderea Poligrafică, Institutul Pedagogic, Școala generală nr. 1 și Biblioteca județeană din Oradea.

Au participat: Al. Andrișoiu, Băjor Andor, Ana Blandiana, Traian Blajovici, Mircea Bradu, Teodor Crișan, Liviu Câmpăanu, Radu Enescu, Paul Everac, Mihai Gavril, Iosif Gui, Valeriu Gorunes-

cu, Viorel Horj, Traian Iancu, Horvath Imre, Ion Iuga, Angela Marinescu, Constantin Mălinaș, Constantin Nisipeanu, Damian Necula, Maris Nicolae, Valeriu Pantazi, Gheorghe Pituș, Bolyon Sandor, Fabian Sandor, Vasile Spoială, Mihai Ungheanu, Henry Wald și Violeta Zamfirescu.

Scriitorii au fost însoțiți de prof. Ion Chira, președintele Comitetului pentru cultură și educație socialistă Bihor, și prof. Chiș V. Florian, secretar al comitetului județean pentru răspândirea cunoștințelor culturale-științifice.

Revista literar-artistică pentru elevi la al 8-lea număr

● Muzeul Literaturii Române a „editat” cel de-al 8-lea număr al revistei literar-artistică pentru elevi consacrat lui Vasile Alecsandri.

A participat conf. univ. dr. doc. Al. Hanță. Sumarul revistei „văzute și

vorbite” a oferit publicului tinăr momente poetice teatrale, plastice și muzicale inspirate de creația bardului de la Mircești (între care un recital din creația lui Alecsandri, susținut de actorul Arcadie Donos), și un micro-concurs cu premii.

Recital de poezie patriotică

● Comitetul sindicatului Academiei Republicii Socialiste România, cu sprijinul Cenaclului literar „G. Călinescu”, a organizat o manifestare în cinstea zilei de 1 Decembrie. După cuvântul introductiv rostit de Gabriel Strempel, președintele comitetului sindicatului, a urmat un recital de poezie patriotică la care și-au dat concursul: Dumitru Bălăeț, Virgil Carianopol, Em. Cobzalău, George Corbu, Mihai Cruceanu, Martha Cuibus, Valentin Deșliu, Ștefan Diață, Lucian Dumitrescu, Dinu Ianculescu, Constantin Jalbă, Viorica Nișcă, Ion Potopin, Al. Raicu, Florian Saioc, Marin Sorescu, Violeta Zamfirescu și George Zarafu.

Patriei — inima și versul

● Comitetul orașeneș de partid Urziceni, județul Ilfov, și cenaclul literar „Mihu Dragomir” au organizat la clubul sindicatelor din această localitate Festivalul literar „Patriei — inima și versul”. Cuvântul de deschidere a fost rostit de Vasile Enache, locțiitorul secretarului comitetului de partid Urziceni. Au citit versuri patriotice: Virgil Carianopol, Dinu Ianculescu, Stelian Păun, Al. Raicu, Ioan C. Ștefan și membrii cenaclului literar din Urziceni: Mirela Pietriș, Adriana Roșioară și Ion Văduva. Prezentările au fost făcute de prof. Anatol Pavlovski, conducătorul cenaclului „Mihu Dragomir”.

Un deceniu

● Cenaclul literar „G. Călinescu” de pe lângă Academia Republicii Socialiste România a organizat la Casa oamenilor de știință din Piața Cosmonauților o sedință festivă dedicată aniversării unui deceniu de la înființarea sa. După cuvântul de deschidere rostit de Gabriel Strempel, președintele comitetului sindicatului Academiei, s-a dat citire salutului adresat cenaclului de acad. Al. Philippide. În continuare, Ion Potopin, secretarul cenaclului, a făcut o expunere cu privire la activitatea desfășurată în ultimii 10 ani. A urmat un recital liric.

Întâlniri cu cititorii

● La Clubul Uzinelor „Republica” din Capitală a avut loc lansarea noului roman al lui Radu Tudoran: „Acea față frumoasă”. Prezentarea a fost făcută de Mihai Gafița, redactorul șef al Editurii Cartea Românească.

● „Liviu Rebreanu, creatorul romanului românesc modern” a fost intitulată expunerea pe care Valeriu Răpeanu a prezentat-o la Universitatea populară din str. Biserica Amzei nr. 7.

● Ion Bănuță, Veronica Porumbacu, Al. Stark, Mihai Negulescu, Tiberiu Utan și Gh. D. Vasile au fost prezenți la clubul Uzinelor „Republica” din Capitală.

Expoziție documentară „Vladimir Streinu”

● La Muzeul arhivelor din Capitală a avut loc vernisajul expoziției documentare „Vladimir Streinu”. Au luat cuvântul Edgar Papu, Barbu Cioculescu, George Muntean, Al. Bădăuță și muzeograful V. Teodorescu. Actorii Dinu Ianculescu și Ovidiu Iuliu Moldovan au recitat versuri de Vladimir Streinu, acompaniați de muzicologul Mașala Constantin. Manifestarea s-a încheiat cu muzică corală în interpretarea formației „Pro-muzica” dirijată de Iovan Milea.

„Eminescu și Iosif Vulcan”

● Muzeul Literaturii Române a organizat la Biblioteca județeană Oradea o expunere — prezentată de Flaviu Sabău — intitulată „Eminescu și Iosif Vulcan”. Expunerea a fost însoțită de benzi magnetice din fonoteca de aur a Radioteleviziunii, cuprinzând vocile lui Tudor Arghezi, Perpessiciu, Tudor Viannu, M. Sadoveanu și G. Călinescu.

La Iași

● În cadrul „Salonului cărții” deschis la Iași, în sala Victoria, din Piața Unirii, au fost lansate 4 lucrări tipărite de Editura Junimea: „Personalitatea literaturii române” (versiunea franceză) de Const. Ciopraga, „Interpretări și înțelegeri” de Valeriu Răpeanu, „Artă și sensibilitate” de Corneliu Sturzu și „Moștenirea modernilor” de I. Constantinescu. Au luat cuvântul Mircea Radu Iacoban, directorul Editurii Junimea, secretarul Asociației scriitorilor din Iași, și Liviu Leonte, redactor șef al revistei „Cronica”.

La Casa Scriitorilor

● Luni, 1 decembrie, la Casa scriitorilor „Mihail Sadoveanu” a avut loc sedința secției de proză a Asociației scriitorilor din București, condusă de Al. I. Ștefănescu, secretarul biroului de secție. Au susținut referate critice literare Dan Zamfirescu (Ideea independenței naționale și reflectarea acesteia în literatura din trecut și de astăzi) și prozatorul Radu Theodoru (Romanul istoric — confidențe de atelier). Au participat la discuții Laurențiu Fulga, Traian Filip, Constantin Toiu, Elvira Bogdan, Gheorghe Suciu, Iulian Neacșu, Nicolae Jianu, Fănuș Neagu, Ion Marin Iovescu, Lucian Dumitrescu.

Șantier

Lucia Demetrius

are în curs de apariție la Editura Eminescu volumul de proză intitulat *Răspintii*. Pregătește, pentru Editura Cartea Românească, un volum de Nuvele.

Dumitru Corbea

a predat Editurii Cartea Românească romanul *Primejdia rămâne*, iar Editurii Minerva primul volum de Scrieri, care va cuprinde lucrările *Anotimpuri*, *Peste mări și țări* și un capitol de Eseuri și articole. Lucrează la un volum de Povestiri.

Aurel Rău

a încredințat Editurii Univers volumul *Înfiniri* cu scriitori (în care vor fi prezentați, între alții: Yasumari Kavabata, Saint-John Perse, Ernst Jünger, Georgios Seferis, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, G. Călinescu, M. R. Paraschivescu), iar Editurii Dacia o nouă carte de *Poezie*. Lucrează la un volum de Note de drum și eseuri din Grecia.

Gheorghe Grigore

a predat Editurii Cartea Românească volumul *Critica română actuală*, iar Editurii Albatros volumul de poeme *Umanism*. Lucrează, pentru Editura Cartea Românească, la studiul *Poezia română actuală*. Pregătește, totodată, pentru Editura Albatros, un studiu despre B. Fundoianu.

Ștefan Tita

are la Editura Albatros volumul de proză umoristică științifico-fantastică *Hohote în galaxii*, iar la Editura Ion Creangă volumul *Povestiri din viitor*. A încredințat Teatrului Ion Creangă piesa în patru acte *Robotul sentimental* și are gata *Împărații desculți*, inspirată din activitatea primelor cluburi socialiste la sate, în țara noastră.

În spiritul înțelegerii și colaborării

● Au plecat la Bratislava, în cadrul înțelegerii de colaborare dintre Uniunea Scriitorilor din țara noastră și Uniunea Scriitorilor din R. S. Cehoslovacă, Florența Albu și Liviu Bratoloveanu. De asemenea, se află în schimb redacțional la Bratislava Paul Banciu Eugen de la revista „Orizont” din Timișoara, iar la Praga, Dorin Tudoran, de la revista „Luceafărul”.

● A plecat în R.F. Germania, Marin Sorescu, care va participa, ca invitat al Editurii Insel, la Festivalul de poezie „Rainer Maria Rilke”. În Suedia, Marin Sorescu va fi prezent la lansarea volumului său intitulat „Rame”.

Cenaclul umoriștilor

● Cenaclul umoriștilor al Asociației scriitorilor din București ține sedință de lucru marți, 9 decembrie, ora 17.30 la Casa scriitorilor, Căminul Victoriei 115. Vor citi Florian Calafeteanu, Constantin Calotă, Andrei Ciurunga, Stelian Filip, Ionel Florescu, Ionel Gologan, Ion Manea, Enric Roșiovici, Gabriel Teodorescu. Lucrările debutanților vor fi supuse discuției.

Eternitatea firescului

ANDREESCU a trăit 32 de ani. Destin înscris acelor căi tulburătoare a căror frăgezime ascunde și revelează întreaga istorie a spiritului uman. Pictura se află aici într-o adâncă stare filosofică, într-o mărturisire vitală și nu conceptuală. Orice lucrare de Andreescu înseamnă ființă vie și nu concept al unei ființe.

Andreescu fuge de seducția impresionismului în gravitatea lăuntrică a unei căni, a unui ghiveci, a unor copaci desfrunziți. Fuge de savoarea secunde cromatice către destinul etern al materiei, către duhul ascuns în așa-zisa banalitate a obiectului, starea lui fundamentală devenind dintr-odată aceea de egalitate întru ființă cu pictorul. Un mare maestru spunea odată că nu e greu să pictezi o lingură sau un vas, ci să-i faci portretul. Nu a umaniza, ci a-i pătrunde umanitatea, acel fapt prin care un tip obișnuit poate emana o nebănuită frumusețe, o nesperată atracție. Știință de a vedea, știință de a fi atent, știință de a nu-ți vedea propria imagine, propria superbie în căutare spre obiect.

De la Andreescu se poate pleca spre un uriaș eseu despre originea și devenirea formei în pictură. Nonfigurativii se vor înfiora la acest gând, căci nu apare și cuvântul „dispariție”. Un eseu împotriva spaimei de firescul și măreția faptului mărunț, a obiectului oarecare, împotriva spaimei de semerenie și dialog egal cu lumea înconjurătoare a obiectelor obișnuite care au și andreesciana calitate de a fi eterne. „Pădurea de mesteceni”? Culoare pusă pe spirit. Și cu cuțitul și cu pensula. Mai adevărată decât coaja copacului. Spiritualizată ca și adevărul copacului. Secundă a pădurii, eternă în ireversibilitatea ei. „Fata cu broboada roșie”? O broboadă de calitate picturală a oricărei draperii a lui Greco. Piesă de referință a marii picturi. O neînsemnată cîrpă al cărei firesc este cel mai adesea nebagare în seamă, banalitate. Meșterul o propune uimirii noastre, acea uimire ca în fața unei vrăji, a unei transsubstanțializări, a unei treceri din moarte în viață. din materie obscură în fire. Și tot prin materie, prin lumina și desenul acestei noi materii care este pigmentul și amestecul lui, lumina lui, funcție de lumina spațiului care o scaldă. O lumină tainică, ireală, o lumină difuză, preparatorie a secun-dei de trecere a motivului neînsemnat din starea anonimă în cea de grandoare.

Andreescu, pictor al minunilor firești. Paradox ciudat ce stă în lumina specifică a acestei antinomii, a întâlnirii materiei firești cu propriile ei virtuți profunde, în atingerea pensulei. Andreescu — lecție desăvîrșită a conștiinței că marile probleme ale omului, ale picturii încep de la rostirile elementare, uitate prin rutină și obișnuință. Andreescu uită rutina și descoperă noblețea atenției la amănunt, uită obișnuința, plictiseala sau exhibiția livrescă și descoperă armoniile austere ale pădurii. Paleta preia intimitățile sale descoperiri. Se umple de noblețe și austeritate. Parcă lucrările sale sînt venituri

dintr-o lume în care copacul, oala, pădurea, florile, legumele, rațele, broboadele sînt existențe-maiestăți, acceptînd de dragul maestrului revelația spre privirea muritorului de rînd. Orice lucrare a lui Corot poate invidia duhul naturii, prezența lui subtilă din „Iarnă în pădure”.

E aproape de neconceput, sub un semn inexplicabil stă fenomenul rostuirii spațiului la Andreescu. Populat nu cu obsesii, nu cu coșmaruri, cu nici o fărâdelege sufletească. Spațiul populat de el însuși în stările sale cele mai firești de a se arăta iubitorului său, cu armoniile sale interioare ce-i conferă calitatea de personaj, de ființă vie, de semn surprins în configurația sa de origine. „Drum larg” nesfîrșit, cosmic, crud și copt care, în aceeași măsură, banal și totodată plin de înfiorare la un ceas care poate fi al tuturor timpurilor, la un ceas din zi al lui Andreescu și numai al lui. Lumina acestui ceas, frustă și robustă, e de începuturi, cînd pămînt și cer se ocrotesc reciproc. Verde și argintiu, în parte fără înțeles, urmînd desenul împreună deschid priveliște nemărginirii.

Peisajele — veritabile vîrste ale zilei, ale pămîntului, ale cerului. Vîrste cînd gravitația înseamnă casele de țară cu veșnicia legării lor de pămînt. Peisajul olandez e tulburător prin fascinație spectaculoasă, prin celebra strategie a unei lumini quasiartificiale, perversă, impresionantă prin modulații aurii și circuite compoziționale savante. O lumină teoretică zgîndărind mai mult latențe psihologice decît să mîngie firea dintotdeauna a lucrurilor.

Andreescu, pictor al luminii, și imateriale, și dramatice, al luminii dorului — cum ar numi-o poetul — învingătoare în lupta cu propria sa consistență și vîrstele ei specifice acestor meleaguri. Lumină a acestui timp de luptă infinitezimal și neîntrerupt. Satul românesc are o lumină a lui care e alta decît cea a peisajului rusesc, italian sau german. Alta decît a lui Repin, Canaletto sau Brueghel.

Comemorarea lui Andreescu la Muzeul de Artă are darul unui semnal de conștiință, o expresie a ceea ce înseamnă o stare plastică de adevăr a spiritului românesc în afara exhibiției și cerebralizărilor indoielnice. Semnal de avertisment experimentului factice. Semnal de eternitate al unui uriaș pictor, prețuit în loja marilor maeștri ai lumii.

O filosofie a spiritului românesc este în Andreescu ca și în poetul de la Ipotești, ca și în vorbele, înțelepciunile, tînguiriile sau bucuriile străvechi ale acestui hotar. O filosofie a spiritului de pretutindeni.

Ion Andreescu a murit la 32 de ani. Lucrările sale se află în muzeu fără cîmpuri magnetice de alarmă, fără publicitate salonardă. A fost profesor de desen și calligrafie la Buzău. Nici șef de școli, nici personaj de legendă, nici zurbagiu de bacanale, nici academician.

Mihai Mircea Ciobanu

Ion Andreescu : FATA CU BROBOADĂ ROȘIE

Alfa și Omega Neștiutului

Chiar dacă nu mai sînt metafore inedite
Chiar dacă vremea a istovit toate cuvintele
Chiar dacă s-a spus totul și încă ceva pe

deasupra
Chiar dacă s-au ofilit toate culorile, necurat
împerechiate între ele

Chiar dacă și-au tocit genunchii toate miturile
Urcînd alene spre culmile gîndului
Totuși nici un poet n-a spus totul despre toți
Fiecare e pentru sine Alfa și Omega Neștiutului.

Dor neîmplinit

Mi-am așezat dorul, ca sălbaticii otrava, în
vîrfurile unei săgeți, cioplită dintr-o rază de
soare ;

Am întins cu genunchiul gîndului curcubeul
pe cer, asemenea unui arc aheian, și-am tras cu
toată patima patimii, spre inima ta ;

E rănit acum cel ce-a vrut să rănească.
Oare, putea-vei să mă ierți pentru patima
patimii mele ?

Neliniștea mea cît un munte

Vîntul serii adie cu o răcoare ciudată, sosită,
parcă, de pe alt tărîm

Soarele, înjunghiat în propriile-i sulii, a
murit după dealuri

Pădurea freamătă și plînge.
Glasurile firii au amuțit într-o emoție
cosmică

Stelele au fugit de pe cer în Neunde,
Neagra noapte a ațipit între Azi și Mîine
apăsînd cu laba-i de fiară pe fața, și-așa
zgîriată, a pămîntului.

Lumea toată a încremenit în miinile unei
liniști imense și grele...

Numai neliniștea mea
Mare cît muntele din față,
Mai înaltă chiar decît muntele
Stă de veghe la cumpăna lumii ca o vestală
la flacăra focului sacru.

Ion Dodu Bălan

Arta și progresul moral

DEEA trasării unor determinări strinse între artă și sistemele eticii se impune gândirii critice de timpuriu. Mai nouă și mai insolită apare în tradiția culturii estetice opinia că arta poate aspira la un loc de cinste în viitorul societății numai dacă se eliberează pe sine și se decuplează din „zgometul” inform al lumilor vulgare. Aspirația de a se exprima liberă de servituțile vieții nu avea în vedere, bineînțeles, voința de a se despărți și de virtuțile ei. Prin urmare, evaziunea se înregistrează congenitiv ca o decădere de la ideal și ca o asumare deja prudentă și condiționată. Nu e vorba dacă abaterea pe o traiectorie liberă poate conduce la regăsirea paradisului ei funciar, deoarece, dacă trecem peste afirmațiile unor manifeste avangardiste, nicidecum practica artistică nu a luat în seamă, în chip hotărât, această varianță. Numeroasele confuzii degajate la nivelul acestei relații proveneau, și provin încă, mai curând dintr-o înțelegere deformată a conceptului de izolare creatoare. Pentru foarte mulți termenul sugerează o imagine-model perfect conturată. Ceva abur celest, o senzație de înălțime acută și, deasupra tuturor vicisitudinilor, un turn de fildeș cu punțile ridicate. Pentru alții conceptul de izolare creatoare a funcționat involt ca un mecanism plasat pe traiectoria de întoarcere și de recuperare, în măsură să asigure o etanșitate absolută, în vederea întimpinării marelui impact genetic. Confruntarea opuneu ideea că mersul artei trebuie reglat după normele unui colectivism generos și etic, tezei că totul e îngust și absurd, în afara protecției individualiste, ca singură expresie morală și creatoare. De fapt, corelarea termenilor demonstrează că sursa abaterilor stă într-o dispersiune minimă în aria conceptului de izolare, care funcționează nu între viață și operă în general, ci între viață și artist, și anume pe un singur fragment al acestui raport complex, pe parcursul exercitiului creator. Ar fi vorba, deci, de acceptarea conceptului de izolare ca un principiu de ordine creatoare, ca o treaptă, poate că nu prima, cum crede Tudor Vianu în estetica sa, ca o etapă distinctă și necesară în procesul elaborării operei. Dacă introducem această minimă corectare topologică, realizăm avantajul unor restructurări sensibile în ordine tipologică, de-a lungul a numeroase concepte și noțiuni, începând chiar cu mecanismele contemplației, ca realitate specifică trăirii artistice, de la inspirație până la cunoașterea rațională și, mai departe, până la elaborarea operei într-o formă cu statut distinct și unic. Firește, deplasările de intereseuri proliferau și dintr-o semnificare greoaie a

funcțiilor artei, operată pe un tablou de factori foarte rigid, de la calitatea cognitivă la calitatea social-educativă și, ca un fapt aproape necesar, la calitatea estetică. Dificultatea izvorăște din numărul mare de răspunsuri greșite, ivite de-a lungul acestui traseu logic. Iată trei contradicții posibile: 1 — ordinea cognitiv-formativ-estetic funcționează ca o dimensiune valorică, în care tocmai calitatea specifică întrunește punctajul minim; 2 — e un tablou care sparge unitatea sistemului și-i anulează armonia, atita timp cât nu afirmă coerența axiologică a structurii specifice; și, în fine, 3 — măsoară un teritoriu valoric cu instrumentele altor teritorii valorice, unele nespecifice. Din păcate, estetica românească a încercat încă prea puțin să valorifice în acte de coerență structurală unele teze bine fixate în tradiția gândirii sale artistice, lăsând mai degrabă cimpul deschis pentru discordia concors. Introducerea unor scheme preconceptuate în aria ei a împiedicat valorificarea, după Titu Maiorescu, de exemplu, a ideii construirii edificiului estetic raportat la realitatea estetică, după Eugen Lovinescu, de pildă, a ideii că literatura evoluează odată cu totalitatea fenomenelor conștiinței sociale, „suportind” să fie determinată de stilul unei civilizații anume și de stilul veacului, după Tudor Vianu, să spunem, a ideilor cu privire la cine face (tipurile artistice) și cum face actul artistic (izolarea, ordonarea, clarificarea și idealizarea, apoi pregătirea, inspirația, invenția și execuția), înțelegând că și el a neglijat așa de vizibil tocmai structura specifică a operei.

ANGAJAREA artei, așadar, în su-prafața valorilor morale nu rezistă, pe cât se pare, decît dacă este concepută începînd cu recunoașterea calității sale specifice, și nu sfîrșind cu ea. Din acest punct de vedere, valoarea estetică apare ca o valoare axiologică, de natură să-și asume o largă arie de valori, între care, nu în ultimul rînd, cele din sistemul etic; și să le asume ca pe niște adevăruri congenitive și să le proiecteze prin straturile realității contemporane pînă dincolo de ecranele timpului actual. Probabil nici o manifestare a acestei naturi congruente nu se poate releva mai bine decît pornind de la analiza conceptului de reflectare a vieții. Nu e de ocolit că pe acest teren s-au înfruntat numeroase dispute, în principal stimulate de înțelegerea conceptului ca un spațiu abstract, cînd el oglindește de fapt o realitate care se exprimă în primul rînd ca realitate umană, corectînd astfel statutul raportării la viață după normele raportării la om, ca expresie supremă a realității. Dacă ne amintim acum că obiectul moralei se „ascunde” în relațiile omului cu sine și cu societatea și

subliniem calitatea spirituală a acestor relații, vom descoperi că arta nici nu poate exista dincolo de cimpurile sistemului moral, că seva ei tocmai din aceste cimpuri se absoarbe și că a încerca o decuplare aici ar fi similar cu o suspendare a propriilor funcțiuni vitale. E un adevăr de la care nu se poate sustrage nici măcar teoria artei parahrematice (hrema = obiect), deoarece, exprimînd stări și simțăminte ale artistului, și ea își asumă nemijlocit un obiect și, odată cu el, un statut moral.

Tradiția afirmării vocației morale este dintre cele mai bogate în istoria artei, dacă nu cumva chiar în istoria, mai generală, a însuși spiritului uman. Argumentele pot fi aduse de oriunde, de la Horațiu (utile dulci), la Tasso (adevărul îndulcit cu versuri plăcute), la Rousseau (fiecare societate își creează arta pe care o dorește și de care are nevoie), la Marciere (o bună tragedie poate schimba constituția nedreaptă a unui regat), la Geoffroy (arta servește „bunul gust, morala sănătoasă și temeliile eterne ale ordinii sociale”), la Hugo (scriitorul e dator „să transforme caritatea în fraternitate...”, trîndăvia în utilitate..., nedreptatea în dreptate..., plebea în popor...), calicimea în națiune, națiunile în umanitate), pînă la Coleridge (poezia e „un sistem etic și politic deghizat”) sau la Georg Lukács („poezia este în același timp descoperire a simbului vieții și critică a vieții”). Ele reflectă, odată cu solemnitatea unei angajări de profund ecou etic, aria foarte întinsă pe care funcționează raporturile artă-morală, dar și locul distinct al artei în sistemul general al valorilor umane, nu numai ca depozitar de conținuturi morale, dar și ca mecanism vital al progresului moral. Cînd Radu Ionescu (în *Principiile critice*) spune că „acest ideal deșteaptă în noi cele mai mari sentimente ale sufletului omenesc: amorul pentru adevăr, entuziasmul pentru bine, admirația pentru frumos”, sau cînd Hans Hofman (în Marcel Brion, *Arta abstractă*) afirmă că arta modernă poate să devină „o forță culturală care să acționeze pentru a restitui stabilitatea emoțională a societății”, judecățile devansează foarte net perimetrul strict al domeniului, operînd un transfer de înțelesuri care face arta să fie ea însăși o disciplină absorbită în domeniul moral, așa cum domeniul moral însuși fusese însumat disciplinei artistice.

Dar, dacă acceptăm ideea că arta se poate angaja chiar pînă la a crea o nouă ordine a realității (Herbert Read) — și adevărul este pe deplin validat în gândirea artistică a lumii de azi —, înseamnă că obsesiile unei înșingurări maligne

și, mai departe, proliferarea unor idealuri mici într-o anume arie a literaturii contemporane, românești și neromânești, pot fi interpretate ca fenomene de interes minor, decurse dintr-o rarefiere semnificativă a debitului vital în sufletul creatorilor respectivi. Acest autism distinct pe corpul unei culturi de o mare sănătate morală nici nu reflectă altceva decît sumara cultură artistică și științifică a unor autori, imprimată pe retina bolnavă, ca o dificultate de înțelegere a lumii, dacă ne gîndim că, pentru a vedea, este nevoie, mai înainte, să știi. Nu se poate proba mai bine cu adevărul răspunderilor de informare și de pedagogie socială decît rememorînd înălțătoarea lecție de patriotism a poeziei eminesciene, pasiunea stenică a literaturii noastre populare în afirmarea marilor valori morale, de la elogiul binei și al frumosului pînă la cultul muncii și al creației, la repudierea trîndăviei și a tuturor formelor de poluare morală, pînă la cultivarea respectului față de înaintași, a ideilor de dreptate și adevăr, de libertate și de patriotism. Sînt, adică, teritorii morale însumate robust în toată tradiția culturii noastre, asumate, așadar, de gândirea artistică a timpului românesc actual.

Migrația structurilor morale în artă și, concomitent, deplasarea valorilor artistice în cimpurile moralei trebuie înțelese ca niște schimburi vitale continue. Un amplu circuit energetic alimentează neîncetat viața operei cu noțiuni, idei, teorii și concepții, cu stări de simpatie și antipatie, cu sentimente neînchipuit de variate, de la cele mai simple nuanțe pînă la marile vibrații patetice. Asigurînd deplasarea acestei imense realități umane în artă, sistemul metaforei, activează totodată ca un filtru și ca un mecanism formativ ce transferă în sufletul lumii căldura solară a creației. Desigur, nu întotdeauna reglarea acestor funcțiuni binare s-a făcut cum ar fi trebuit în mișcarea organismului social. Au fost cazuri cînd echilibrul s-a rupt într-o parte sau în alta, de multe ori s-a încercat introducerea unei idei de valoare între roțile celor două sisteme. Dar nu scăderile și excesele dau întru chipare adevărului. S-a spus că forma oricărei frumuseți este tocmai unitatea ei, dar asta nu cade, nicidecum, în contradicție cu ideea funcțiunii pedagogice a actului artistic, dimpotrivă, chiar subliniază caracterul contemplativ și pragmatic al tipului artistic uman. Wordsworth ar fi spus mult mai simplu: „vreau să fiu considerat sau dascăl, sau nimic”.

Ion Iltu

Dar, Sabia timpului...

Lui Zaharia Stancu

Începuseși să scrii undeva, într-o carte
Despre trimbe de nouri, despre trimbe de
moarte
Năvălind peste ochiul de lumină sarmatic...
Începuseși, șoptit, să te-ascunzi în Departe.

Și deodată din miriște au fugit toate dropiile,
Pe creanga de salcie se prelinseră lacrimile,
Pleoapa iubitei se strînse de frig,
Pilcul de maci se pierdu în nimic...

Dar Sabia timpului nu putu să răpună
Fantoma Urumei din Pădurea neună,
Urma lui Darie, pe întinsul pămîntului,
Fintînile-n cumpănă, din zarea cuvîntului.

Silvia Zabarcian

Virgil Chivu : ARHITECTURĂ NOUĂ (Sala „Simeza”)

Fragmente despre LABIȘ

Pro domo

1 Decembrie organic

MESAGER al reinnoirii, Labiș n-ar fi izbutit să fie dacă, în egală măsură, n-ar fi fost posesorul unui sistem de asimilare, de absorbție rapidă, minunat înzestrat pentru toate situațiile. Abia venit din adâncurile Moldovei natale, din Mălinii Fălțicenilor, după un scurt popas în liniștitul și atunci încă perfect provincialul Iași, pășea dîr pe străzile Metropolei, fără complexe, sigur de sine și de destinul său excepțional. Nici un sentiment al inadapării nu-l stăpînea în marile oraș abia cunoscut, nici o nostalgie a întoarcerii. Vitalitatea sa se simțea bine aici, pusă la încercare, cuprinsă ca de un fel de beție rece a luării în posesiune. Ambiția încă copilărești de afirmare, naiva obișnuință de a fi cel dintîi oriunde l-ar fi purtat viața, greu se mai distingeau de sentimentul lucid al confruntării din care trebuia să iasă învingător, urmîndu-și steaua de mare personalitate, chiar într-o conjunctură nefavorabilă. Era de pe atunci Labiș și părea încredințat de asta cînd încă nu scrisese decît lucruri, să recunoaștem, prea puțin semnificative, răspunzînd solicitărilor momentului, dar în care, dincolo de toate candorile, de toate stingăciile, pulsa o extraordinară energie; și numai această energie a performanței, a afirmării, această bucurie a prea plinului exercitîndu-se oarecum în sine, parcă numai spre a-și dovedi că există, anticipa o mare personalitate, indiferent aproape de formele copilărești încă în care se exprima. Mai sărea în ochi stilul de existență mîndru, independent și cerimonios. Avea ceva înalt și princiar, vizitele colegilor în dormitorul de la Școala de literatură aveau la început, înainte de a se fi instaurat relații firești, caracterul unor audiențe, vorbirea era **convorbire**, Labiș avea întîlniri organizate din vreme după program, iar primii norocoși familiari ai poetului se organizaseră instinctiv într-un soi de curteni, de escortă, de suită, cu menirea în primul rînd să apere pe poet de solicitările prea frecvente, să-l protejeze într-o respectuoasă tăcere, liniștea de care nu avea nevoie, somnul prelungit de dimineață aflat la mare cinste, și de a păstra secretul programului zilei în care erau inițiați, mai mult sau mai puțin.

Ușurința adaptării **trecătoare** la un model sau altul, plăcerea imitației erau expresia unei vitalități ieșite din comun în absența căreia proliferază spiritul epigonic. Fără această ușurință plină de maleabilitate, o structură vitală ca a lui Labiș ar fi căzut repede în tiparul unei „personalități” premature, rigide și, cum se întîmplă cu atîția alți scriitori de talent marcați de existența unui stil, ar fi încremenit acolo, pentru totdeauna. Lui Labiș îi plăcea să fie „ca altul”, împrumuta cu o repeziciune fantastică formulările, gesturile, pină și ticurile celor cu care venea în contact (prin lectură sau convorbiri) și care îl impresiona prin ceva. Aceste împrumuturi, cînd era cazul, lăsau în el o urmă repede asimilată, de nerecunoscut în adîncimea și în complexitatea vastă a propriei sale naturi. Ceva de actor extrem de dotat, dispus să joace cele mai diverse roluri și personaje, să fie cîteva clipe după ce întîlnește pe cineva (sau citise ceva) prelungirea aceluia cineva, se putea distinge în alcătuirea sa cea mai intimă. Fiind un altul, era totuși în și mai mare măsură el însuși. Imitînd și împrumutînd, era personalitatea cel mai puțin confundabilă a vremii sale.

Labiș era poet mare (era, nu avea să devină) înainte ca realitatea versurilor semnate de el s-o arate cu toată evidența; uneori n-o arătau deloc, este cazul majorității pieselor compuse în prima fază bucureșteană (1952—1954), contemporane sentimentului nostru de atunci **despre** Labiș, superior acestei producții; el era mare poet înainte ca această formulă să aibă vreun conținut; astăzi pare de mirare în ochii unora că l se acorde anticipat un atît de apreciable credit; este greu de explicat de ce s-a întîmplat așa, greu dar nu imposibil; ar trebui termeni ca: anvergură, autoritate, amplitudine a rostirii sau a vocii însăși, vocea aceasta era a unui poet, aproape indiferent de valoarea, la materialitatea artistică a celor roșite; cu astfel de voce, cu astfel de articulații, poezia sa impunea încredere. Sadoveanu simțea că este un mare scriitor, văzuse multe, asistase la prăbușirea multor glorii tinere, era în chip natural sceptic, dar și-a dat seama imediat cu cine are de-a face. Cînd citea Labiș o poezie, el închidea ochii și **asculta** într-un fel de somnolență încîntată, desigur cu totul neatent la firul logic, la „compoziția” probabil naivă, total dezinteresat de calitatea fiecărui verb în parte, dar în stare să cuprindă, poate tocmai de aceea, amplitudinea, tonalitatea, muzica întregului, iar acestea nu lăsau nici o îndoială. Labiș — ești aici? a răsunit deodată glasul lui Sadoveanu la festivitatea deschiderii cursurilor Școlii și la răspunsul afirmativ al cuiva de prin rîndul 12—13, uriașul a confirmat din cap, semn că totul e în regulă, adunarea, altfel plicticoasă, se poate considera legal constituită. Poetul era aici și totul căpăta deodată un înțeles. Sim-

țea că de la Sadoveanu la Labiș, între fotoliul său și sală se stabilea un acord, peste capul celorlalți care se simțeau în acea clipă — istorică — puțin jigniți, destul de mult ca niște intruși, dar foarte emoționați.

O viață scurtă, încît e peste măsură de pedant să o numim o viață, trăită din plin, cu inteligență și forță, cu severitate față de sine și cu bunătate față de alții, și cu un fel de precipitare de a trăi, care ea însăși poate da de gîndit asupra unui prezentiment tragic, o precipitare ce a mers crescînd în ultimele luni de existență parcă dominate de ideea sfîrșitului. Sfera politică, sfera culturii, cultul prietenilor statornice și diverse, atenția de fiecare zi și scrisul de fiecare zi s-au contopit într-un singur flux, înaintînd printre marile și micile întîmplări intrate azi în legendă și alcătuiind el însuși materia densă, fluidă, a poeziei lui Labiș. Cum e de crezut că mărturia gravă și responsabilă lăsată asupra unei epoci de răscruce a istoriei poporului său se constituia de la o zi la alta, nestînjînită, ci parcă și mai

PORTRET
de Florica Cordescu

proaspătă încă, de alternanța jocului, a petrecerilor tinerești, a momentelor de frivolitate? Erau, toate aceste alternanțe, revărsarea aceleiași vitalități explozive, a aceleiași avidități față de prea plinul vieții din care s-a cristalizat și experiența sa literară.

POEZIA lui Labiș nu se constituie din teme tratate, deși vremurile i-o cereau iar el nu le refuza; poezia este la el izbucnire și curgere, o emoție fundamentală care de la sine se face vers. Tot ce spune, superficial sau adînc, naiv sau rafinat, prozaic sau eteiat, sau toate acestea laolaltă, cum e mai curînd drept să spunem, inspiră încredere, un „om” vorbeste și tot interesul stă în această mobilizare a umanului în vorbire, în voce, în timbru, în ritm. Uneori cu o seriozitate copilărească descoperă marile locuri comune ale eticii umane, dar accentul de convingere și de fervoare neînduplecată salvează cursul prozaic pină la exces al enunțului. Poezia sa este în întregime ocazională, strict determinată de împrejurări biografice, dar „sunetul” pare straniu și face aceste împrejurări de nerecunoscut sau neglijabile. Labiș se lîmpezea în poezie, nu întîmplător scria diminețile. Poezia îl pregătea pentru o nouă zi, îl făcea încă o dată apt de viață, gata să o înfrunte cu sufletul încă o dată curat, ca și timpul.

Poezia îl scotea iarăși la suprafață din supărările dese pe care viața, pe care cei din jur sau cei îndepărtați, i le pricluiau. Dacă ar fi posibil să reconstituim, zi cu zi, traseul existenței sale, convorbirile, iubirile, prietenii, studiul, frecvențele adunări publice, dezbaterile excesiv de minuțioase organizate în gustul vremii, și dacă ar fi posibil, de asemenea, să dăm cu precizie fiecare poezie, am vedea că există, între un plan și celălalt, un continuu dialog, că practica și reflecția se suprapun, se solicită între ele și își răspund. Caietele de diferite culori purtate cu sine de poet, și-n care versurile alternează cu notația curentă, alcătuiesc un

jurnal ținut la zi, din care totuși lipsește confesiunile indiscrete, totul trebuie abia descifrat. Labiș nu era familiar nici cu el însuși, își respecta intimitatea, dintr-un instinct al demnității personale cu totul refractar exhibiției sufletești. Curios în aparență, această distanță, în raport cu sine însuși, îl ajuta să-și păstreze în bune condiții sinceritatea.

Sub aspectul structurii formale, dar revelînd prin chiar aceasta ceva despre natura poeziei și a autorului ei, se remarcă imediat tipul de frazare de mare fluență naturală, trecerea aceleiași fraze (care continuă pină la epuizarea respirației firești) dintr-un vers în celălalt, fără opriri dictate de nevoile versificației. Afectat în unele întorsături, cu „severități” formale voite, de inimitabil efect, limbajul are, ca la Eminescu, curgerea cea mai spontană și un farmec al oralității, ce ia cu sine zicerile prozaice, cotidiene, sau acele locuțiuni populare tipice Moldovei, de subliniat relief mai ales cînd poemul se lasă dominat de preocupări înalt speculative, riscînd să se abată de la firea ei simplu lirică. Fraza lui Labiș are un fel caracteristic de a numi direct și abrupt lucrurile, de a intra repede, grăbit, în subiect, cu un aer firesc de intimitate cu toate cele ale lumii acesteia. Multe versuri ar putea fi ușor luate drept sintagme sau fragmente sau propoziții ale vorbirii curente, pline de toată acuitatea comunicării, a înfărmării stricte, de tipul: „M-am născut noaptea la Sfîntul Andrei” sau „Mama mi-a spus că mă nasc într-o zodie bună” sau „Minic și plîng. Minic” etc.

Limbajul are un fel de savoare „animală”, de afectivitate normală nesentimentală, de vigoare primară și este strălucit de articulații pline, de „încheieturi” ferme.

Versul pornește deci înainte și puterea pornirii continuă să se transmită pe toată durata comunicării. Energia care se degajă în momentul inițial, al demarării, este suficientă și prea suficientă pentru a asigura existența pină la capăt a poemului. Este caracteristică, de aceea, lipsa obșnuitelor discontinuități și a începuturilor repetate în cursul aceluiași poem, din cauza absenței de suflu, care ne întîmpină la atîția alți autori de poeme întinse. Labiș respiră bine în aerul poeziei sale și nici cititorul, în spațiul ce i se propune, nu întîmpină în privința aceasta cunoscutele dificultăți de adaptare la „corpul fizic” străin care este poemul.

LABIȘ nu trebuie „descoperit”, a revendica un merit în această privință este deplasat — descoperirea literară presupune o aparență defavorabilă, o greutate învinsă, o privire mai ascuțită în stare să distingă conținutul ieșit din comun al unei forme comune. Ori Labiș trăia cu egală intensitate în interior ca și în exterior, forma sugera la el conținutul ascuns, el exista ca atare, nu trebuia descoperit ci, foarte simplu, văzut.

Există valori, cele mai multe desigur, care trăiesc sub o aparență înșelătoare, trebuie vocație și intuiție spre a le anticipa destinul, există alte valori, mai puține și poate mai mari, care au în ele însele puterea de a-și crea aparență și suptăfața și de a se manifesta prin ele. Labiș aparține acestei a doua categorii și asta e de ajuns, spune de ajuns despre dimensiunea talentului său. Nu era nici un ins „comun” care se regăsea în fața filei albe și „abia acolo” se revela cu adevărat — și nici un ins „anormal” a cărui aparență reprobabilă să stea în calea recunoașterii unui merit ascuns, esențial. Însăși normalitatea avea la el o intensitate excepțională. Labiș nu era poet „numai” în fața filei albe, ci prin toată existența, prin toată „figura” sa, prin prezența simplă. Și nu era „numai” poet, ci înainte de aceasta o puternică personalitate, un om plinar, un om dotat, în care firea și-a pus de la început mari speranțe — și care s-ar fi realizat în domenii multiple dacă timpul și împrejurările i-ar fi dat ocazia să o facă. Ceva se „mișcă” în această structură spre centru, spre afirmare, spre unitate. Era omul unei realizări globale, o personalitate bogată, plurivalentă, care pricepea mai bine și mai repede decît alții esența situației cu care era confruntat. O superioară putere de adaptare îl destina să fie „cel dintîi” în toate, în lume ca și în singurătate, în postura de elev ca și în aceea de magistr, la petrecere și în cea mai severă asceză, în fața unui eveniment politic ca și al unui „natural”, în tristețe și în entuziasm, în citire ca și în scriere, cu Tolstoi în față sau cu un consătean din Mălini, în necruțare ca și în adorație, în vigoare ca și în fragilitate, pe obținele Stînișoarei și pe bulevardele Capitalei; ceva îl ducea înainte, îl afirma, îl impunea atenției.

Și totuși această natură fericită, plină de har, avîntată spre împliniri și succese rapide ascundea ceva dureros, o sfîșiere nemărturisită în vitalitatea sa însăși era un imperceptibil „plus” de agitație, o chinată neacomodare la viață, la ceilalți, la el însuși.

Lucian Raicu

MI aduc aminte de sărbătorirea zilei de 1 Decembrie, dată care înseamnă atît de mult pentru noi. Încă de cînd eram copil. La Sighetul Marmăției se făcea seara o retragere cu torțe și simț și acum mirosul rășinii și vîd rîndurile de soldați împodobite cu flăcări. Știam ce se celebra atunci, pentru că oamenii din care m-am născut, după mamă, au contribuit și ei, nu fără sacrificii, vreme de decenii, pentru realizarea unui deziderat străvechi al poporului român, iar realitatea că înfăptuirea unui vis n-a fost un cadou, ci încununarea unei lupte plină de abnegație ne făcea să ne simțim și mai fericiti, așa cum e firesc pentru orice ființă umană care nu primește totul de-a gata.

După impresiile din copilărie, a venit meditația asupra aceluia ireversibil eveniment atît de bogat în semnificație. Unirea Transilvaniei cu România a fost rezultatul organic al unui proces îndelungat și s-a realizat nu ca rezultat al unui război victorios numai, deși, desigur, victoria a fost o condiție. Tratatul de la Trianon, din 1919, și cel de la Paris, din 1946, consfințind realități de fapt. Dezmembrarea imperiului habsburgic n-a fost hotărîtă de diplomați și oameni de stat, unii dintre ei, chiar dintre victorioși, fiind mai degrabă îngrijorați de radicalitatea unor schimbări nedorite. Pur și simplu, în cadrul unui proces revoluționar care a cuprins întreaga Europă, conglomeratul bazat pe principiul feudal-dinastic n-a mai putut rămîne în picioare, oricît s-ar fi străduit cei ce se gîndeau numai în termeni de „Realpolitik”. Înainte de a se încheia pacea, imperiul austro-ungar a dispărut, prin acțiuni de masă, de jos în sus. Au apărut state noi, iar provincii ca Ardealul, în urma liberului vot exprimat într-o adunare cu rădăcini populare, s-a unit cu cei de aceeași origine, folosindu-se de dreptul de autodeterminare, principiu inalienabil de drept internațional modern. Vremea congresului de la Viena, cînd state erau împărțite sau date cadou unor dinastii, se terminase irevocabil. De altfel, prin același proces revoluționar și Ungaria și-a cîștigat independența de Viena, independență pentru care au luptat mari figuri ca Francisc II, Rakoczi (ce a condus o armată formată și din maghiari și din români), Kossuth sau Petöfi.

Poporul român, privat de drepturi, exploatat vreme de secole, răscolat adeseori, uneori alături de exploatații maghiari ca pe vremea lui Doja — și-a realizat singur un vis, folosind o situație revoluționară. N-a primit nimic în dar, cum am spus, a cucerit totul, după ce vreme de un veac s-a pregătit organizatoric și ideologic, sub conducerea unor conducători luminați. Drumul n-a fost simplu și soluțiile n-au fost ușor de găsit. O istorie întreagă stă marturie.

Desigur, România burgheză, nu putea rezolva problemele complicate ale Transilvaniei. Adeseori, șovinismul a fost folosit ca armă ce ascundea alte scopuri și interese decît afirmarea națională. Este regretabil că sfatul generos și înțelept al lui Bălcescu, în 1848, n-a găsit la timp ascultarea cuvenită.

Drepturile egale, cetățenești ale tuturor locuitorilor, români, maghiari, germani, care au locuit, luptat și asudat împreună aproape o mie de ani, sînt inalienabile și integrate organic în viața întregii noastre societăți. Ca intelectual român ardelean simt întreaga prietenie și prețuire pentru toate naționalitățile, și libertățile acestea nu pot fi decît comune.

Ziua de 1 Decembrie a fost un moment ireversibil de afirmare a dorinței majorității, semn al vremurilor noi, și frumusețea lui democratică trebuie să rămînă neîntinată. În acest spirit mă gîndesc la sărbătorirea lui, ca la un sfîrșit de nedreptate și ca la un început de dreptate. Frîmțata istorie a Europei, mai ales a complicatei noastre zone, este plină de suferințe și nedreptăți. Însă un optimism istoric ne face să credem că oamenii selecționează anume, pentru a sărbători, ceea ce este drept și face viața să fie demnă de a fi trăită.

Alexandru Ivasiuc

Constanța Buzea

De margine

De margine, de sine-s îngînată,
Deasupra trebuie că sunt copaci.
Te las să spui cuvinte, ori să taci,
Și libertatea asta te îmbată.

De margine, de sine-s îngînată.
Vecin cu stuful, ram năștea din ram.
În fin mirositor mă linișteam,
De parcă-aș mai fi fost aici odată.

Și-aș vrea să înțeleg ca altădată,
Flori înecate, flori care inoată.

Pășune

Mîngîietoare blănuri, pene blinde
Vin tot mai rar, se vor sfîrși curînd.

Dintre atîtea nefirești osinde,
Apropierea mea devine gînd.

Mă uit cum nu-nțelegi ce se petrece,
De ce te țin ca pe-o amenințare,

În somnul meu, în sufletul meu rece,
Deșertăciune, întrupare.

Și cită frunză cade, pină cînd
Se-ntunecă un ochi de miel pascănd.

Ciocănitore

Trebuie că se întunecă mintea încet,
Înecată în gerul care lungește răbdarea
de-acum,

Tot ce văzuseși fără lumină îți amintești
Și viața se-ntoarce din drum.

Cu-această uimire pe față,
Eu nu mai caut răspuns,
Între clipe-s surpate milenii pustii,
Pierdut ești și dintre oglinzi nu vei reveni.

Cuvintele umbre-s, și-s turme viclene,
Nepriceput sufletul tău înnebunească în pace.
Bat ciocănitore-ntr-un fluier
Ca într-un arbore viu,
Și cîntecul vierme se face, de milă,
Se-arată și tace.

Văleni

Tristă și străină doamnă,
Îndulciți cu ochiu-nchis
Merele de astă toamnă
Care nu s-au sinucis.

Mina voastră albă, caldă
Mirosind a măr, se-ntinde
Ca spre-o-nveselită scaldă
De copii și de cuvinte.

Merele, ca-ntr-o osîndă
Ard în harul vostru rar,
Amorțiții șerpi de pîndă
Ard și ei în minutar.

Pară-vă că vin prin ceață
Și-ntr-un colț umbrît mă-nchid,
Fără mască, fără față,
Duh cu pleoapele de vid.

Cum vă pierd, să vă recapăt —
Răsturnat potir cu mir
În livada fără capăt —
Mim din dor și din delir.

Stați cu dreapta-ntinsă, iară
Către sunetele duse,
Lor, prin voi să li se pară
Că mai sunt pe lume buze.

Pară-vă încă odată
Că mai suntem mulți și tineri,
Doamnă binecuvîntată,
Răbdătoare doamnă Vineri.

Pentru cai

Pentru caii care fug
În amurg și în amiază
Prelungind un ham de rază,
Destrămîndu-se din plug,

Pentru caii triști și buni
Mirosind a iarbă caldă,
Lumea asta și cealaltă,
Lumea sfinților străbuni,

Ar deschide o livadă
Cu trifoiul plin de must,
Mersul lor vuind îngust
Să nu-l strice, doar să-l vadă,

Și să-l guste, și să-l soarbă —
Rouă, ramură și spice,
El mereu să se ridice
Ca-ntr-o nebunie oarbă.

Cai cu gleznele subțiri,
Negri cai ca niște miri,
Răsplătită fie firea
De sfiala altei firi.

În golul lumii adevărate

Ca-ntr-un inel care-și caută nimbul,
În golul lumii adevărate
Te pierzi de mine,
Te pierzi cu timpul.

Clară ca mierea, caldă ca lîna,
Mîna mea singură pleacă-nainte
Să se ascundă tristă în mina
Care din soartă i se întinde.

Și-n vremea lînă frunza urmează
Fără durere-n deșertăciune,
Vărsînd poemul meu de mătase
Peste iubirea care apune.

Orz în floare

Dacă rîvnesc întinsă-n iarbă
Polenul orzului în floare
Promis în luna mai a lumii
Și care iar s-a săvîrșit,

Ar trebui să fii pămîntul
Care cînd tremură, mă doare,
Pămîntul semănat de oameni,
Și tot de oameni păgubit.

Și-ar trebui umilă-n umbră
Să m-asurzesc cu turma proastă
A vorbelor postînd tăcute
Lîngă un prînz demult sleit,

Ar trebui să fiu vicleană
Mult dincolo de plînsul mumii
Hrănită cu-ntrebări,
Răspunsul ar fi un plîns înmărmurit.

Desen de N. Gadonschi

Între N. Iorga și M. Sadoveanu

II

PLECAREA lui N. Iorga, deși benevolă, de la „Sămănătorul”, dar prea lesne acceptată de redacție, l-a costat enorm pe animatorul periodicului săptăminal. Vom spiciu mai departe din **Istoria literaturii românești contemporane**, II. În căutarea fondului (București, Editura „Adevărul”, 1934). Iată cum explică la persoana a III-a acea despărțire, din toamna anului 1906 : «Revista politică începută de N. Iorga, în april, cu Girleanu ca secretar, „Neamul Românesc”, nu avu un rind de colaborare de la aceia cari totuși se solidariseră cu campania care-și aveau desfășurarea acolo ; era destul să se înțeleagă că întinirea pe același drum nu fusese la unii decît o întimplare. Între corurile de la Expositia jubilară se amestecă unul german din România, cîntînd în traducere, demonstrativ sau inconștient, Imnul Regal. Din auditoriu, N. Iorga protestă, și aceste protestări îi răspunseră manifestări violente, și din partea fruntașului român din Banat, Brediceanu. Era evident că împreună cu Scurtu, Iosif era de părerele lui Aurel Popovici. Nici colaborarea d-lui Sadoveanu la o revistă de dușmănie ca „Viața Românească” nu mai permitea lucrul împreună. N. Iorga arată deci printr-o scrisoare tinerilor săi tovarăși că situația nu mai poate fi menținută». Așadar, elementul declanșator, cu totul accidental, al rupturii, a fost ieșirea zgomotoasă a lui N. Iorga, la serbările jubiliare, provocată de intonarea imnului regal și în limba germană. Tovarășii săi de la „Sămănătorul”, în loc să manifesteze alături de el, au încercat să-l tempereze. Aceasta a fost destul ca N. Iorga să redacteze o scrisoare de demisie, așteptîndu-se desigur de la mai tinerii săi colaboratori la un gest de supunere, care să-i dea satisfacție. Redacția i-a acceptat însă demisia, cu mari asigurări de regret și de continuare a liniei pe care o imprimase profesorul. Este semnificativ, însă, că N. Iorga pe de o parte se așteptase ca și „Neamul românesc” să se bucure de colaborarea redactorilor „Sămănătorului”, iar pe de alta, ca nici unul dintre aceștia să nu scrie la noua revistă „Viața Românească”, din capul locului ostilă curentului iorghist. De aceea, colaborarea lui M. Sadoveanu la revista ieșană i s-a părut incompatibilă cu „lucrul împreună”.

De acum înainte, N. Iorga va privi hipercritic literatura lui M. Sadoveanu, al cărei crainic entuziast se arătase în tot cursul anului precedent și pînă la incidentul cu pricina. Un prim exemplu ! Iată cum a judecat politicește premiarea autorului său favorit de către Academia Română :

«Raportul de premiare făcut la Academie d-lui Sadoveanu de însuși Maiorescu, care procedase așa și față de d. Goga, și va sprijini candidatura d-lui Brătescu-Voinești, tindea la refacerea cu noi forțe a frontului „convorbirist”».

Ce e drept, N. Iorga n-avea să atribuie nici lui Sadoveanu, nici lui Iosif, rolul principal în primirea demisiei sale. Acest rol i-ar fi revenit lui D. Anghel, care se simțise jignit de articolul închinat de către N. Iorga cărții lui de debut, **În grădină**, și își încetase colaborarea la „Sămănătorul”, ca să și-o reia de îndată ce muștrătorul său mentor își părăsise locul. Enumerînd pe colaboratorii rămași la „Sămănătorul”, după plecarea lui, N. Iorga încheia :

„...și mai ales, firește, D. Anghel”.

Imparțial, istoricul literar îi recunoaște întîietatea valorică : «Astfel în continuarea „Sămănătorului”, și ca revistă de popularizare științifică, supt conducerea lui Murgoci, rolul prim îl joacă Anghel, cu eleganta-i poezie de pură tehnică parnasiană...».

În termeni expresi, pătrunși de duioșia regretului, precizează : „...D. Anghel, principalul din răsturnătorii căsuței celei vechi...”.

Să revenim însă la felul în care este văzută literatura majoră a lui M. Sadoveanu, cea de după 1906 !

Întîia frază de apreciere a ei nu ne vesteste nimic bun : „În noua fasă de după 1906, d. Sadoveanu a isprăvit cu presintarea mediului trăit.”

S-ar crede poate că e de bine, că prin alte cuvinte, după ce și-a depănat experiența de adolescență și din prima tinerețe, avea să se desfășoare marele scriitor imaginativ, de o nesecată forță de improspătare, rînd pe rînd realist și fantastic. Dar nu ! N. Iorga crede că este vorba de un proces de involuție. Cuvîntul nu e rostit, dar criticul îl gîndește. Sint laudate totuși, în continuare, cîteva din scrierile minore ale lui Sadoveanu, ca **Dudaia Margareta** («E aici minunata gicire a unui mediu pe care scriitorul abia-l va fi zărit în treacăt și pe care l-a „furat” așa de bine»), iar piscul artei sadoveniene e descoperit în **Apa morților**, față de care „nimic nu se ridică așa de sus, n-are atîta plenitudine de viață”.

ESTE curios că romanele istorice sînt principala tîntă a obiectiilor negative. **Neamul Șoimăreștilor** „învădă încă mai mult lipsa de divinație istorică”. Mai mult decît **Șoimii** ? Alt termen de comparație, la acea dată, nu vedem. Marelui istoric nu-i place nici **Zodia Cancerului**, „curios titlu căutat”, care „e un roman istoric din vremea Ducăi-Vodă, dar mediul e rău cunoscut de acela care ar dori să vrăjească o în-

treagă societate moldovenească, inclusiv nu știu ce frances care vine s-o zugrăvească.” Nu i-a plăcut așadar figura fermecătoare a abatelui de Marenne, care ne amintește de departe pe bunul abate Jérôme Coignard, al lui Anatole France din **La Rôtisserie de la Reine Pédauque**, dar mai ales nu l-a convins „reconstituirea istorică”, nici în **Viața lui Ștefan cel Mare**, nici în **Frații Jderi**, carte capitală, pe care N. Iorga o ignoră cu desăvîrșire. Deși-i acordă un spațiu mai redus povestitorului ardelean, N. Iorga va scrie, surprinzător : „Povestitorul cel mai viu al acestei vremi este însă și rămîne d. I. Agîrbiceanu.”

Va fi fost, dar n-a rămas ! „Acea vreme” este toată perioada de după 1906 și pînă la data apariției **Istoriei literaturii** (1934). Un spațiu mai modest este acordat lui Emil Girleanu, dar i se proclamă un merit capital. „Girleanu are uneori descrieri al căror mister blind întrece farmecul acelor ale lui Sadoveanu.” Și se dă un scurt fragment, irelevant, din **Frant** : „Depart, din adîncul frunzișului începu să răsără o lumină tainică. Încet-încet luna se ridica ușor ; printre crenelile ce fremătau părea o candelă legănată de vînturi. Apoi, trecînd dîncolo de virful copacilor, discul ei de aur se arată pe adîncul cerului presărat de stele. Și printre frunze se străvede pînă pe fața celor trei boieri o lumină blindă ce părea că li izvorăște din suflet.”

Citatul mi se pare pur sadovenian, dar în „minor”.

„Ceia ce trebuie privit ca o deviere” în opera lui Sadoveanu începe, după N. Iorga, odată cu secarea celei din urmă vine de originalitate, cu **Tara de dîncolo de negură, Împărăția apelor și Baltagul**. Despre această capodoperă, nici un cuvînt mai mult !

În ce constă această deviere, căreia i-ar fi fost supusă opera sadoveniană, în faza maturității plenare a povestitorului, nu ni se spune în termeni prea preciși. Dispunem însă de două prețioase indicații, din păcate, fiecare din ele pur și simplu enunțativă.

Sîntem în pragul intrării noastre în primul război mondial. „Cerna era mort de mult : Girleanu agonisa”. Să ne fie cu iertare. Cerna moare în 1913, iar Girleanu îl urmează după un an... „pe cînd d. Sadoveanu se trudia să urmeze vremii schimbătoare”. Mărturisim că am fi dorit mai multă limpezime în formularea noii directive, de bună seamă exterioară și străină alcătuirii lui firești, după aprecierea istoricului literar. Mai ales că ceea ce urmează este de-a dreptul inspăimîntător :

„Drumul era deschis tndrăznelilor, — și erau destui, unul mai sigur decît celalt. Un iuruș de barbari născuți și de barbari prefăcuți, ca la orice invazie”.

De care invazie poate fi vorba ?

Cu puține pagini înainte de sfîrșitul cărții, N. Iorga revine asupra lui Sadoveanu, cu cel de-al doilea enunț, parcă mai limpede formulat decît cel dintîi :

„Din partea sa, d. Sadoveanu își menține vigoarea, stilul său păstrează armoniile lui cuceritoare, dar am spus aiurea că lipsa subiectului vechi îl face a urmări și în domeniile de modă teme nouă și că le va căuta, cînd într-un trecut asupra cunoștinții căruia nu revenise de la epopeia pribegilor cazaci din secolul al XVI-lea, cînd în domeniul imaginației.”

După ultimul cuvînt, nota :

„Același gen la olteanul Calotescu-Neicu, **Șchițe din viața de țară** (1914).”

Să-l lăsăm în pace pe simpaticul epigramist, nu știm prin ce capriciu asociat lui Sadoveanu, ca să remarcăm că acesta i s-a părut lui Iorga rătăcit „în domeniile de modă nouă”, deși majoritatea cititorilor săi devotați îi admirau tocmai consecvența și nezdruclinata sa identitate cu sine însuși, cel de totdeauna, sau, în orice caz, unitatea în variație.

Cu titlu de curiozitate vom menționa în concluzie că pentru severul judecător al lui Sadoveanu „cea mai bună din lucrările mai noi [...] și în ea însăși cu desăvîrșire remarcabilă” este socotit romanul **Oameni din lună**, semnat în revistă Silviu Deleanu. N. Iorga nu știa că era rezultatul prînsorii autorului cu G. Ibrăileanu, că-și poate ieși din piele și că a cîștigat rămasăgul, întreaga redacție a „Vieții Românești” nereușind să identifice autorul. Prețul cerut de autor a fost seria de 11 volume din **Souvenirs entomologiques** de J. H. Fabre ! (deținem această mărturie verbală de la însuși autorul parîului). «Aici (subliniat de critic) era drumul cel bun, părăsit pentru alte direcții, mai „contemporane”».

Cu aceste cuvinte se încheie aprecierea lui N. Iorga asupra literaturii de maturitate a lui M. Sadoveanu. **Oameni din lună** datează din 1923.

Universul romanesc sadovenian de după această dată, univers poeticște adevărat, i-a rămas închis. Marile mituri ale naturii și ale istoriei naționale nu i-au spus nimic. Cele două structuri scriitoricești s-au afirmat reciproc incompatibile, deși nouă ni se par în esență gemene.

Ceea ce urmează a fi sfîrșitul cercetării noastre.

Șerban Cioculescu

C

Cai alergînd în largul cîmpiei
Cai înaripați
Cai scoși noaptea la pascut
Cai zvîrlînd flăcări pe nări
Calea lactee deasupra Hășmașului Mare
Calea lactee deasupra Munților Făgăraș
Calea lactee deasupra Dunării
Capete de ciclopi
Capete grele de gînduri și de tristețe
Capete copleșite de misterul universului
Caprele sfidează abisul
Caravele
Care e totuși rostul lumii?
Carierile de piatră de la Bicsad
Carpații apar în fața Oltului
Carpații se dovedesc suprema aventură
Carpații rămân în urmă
Catapetesme năruite
Căciuli de huni
Căile de gresie ale limpezimii
Căprioarele
Căruțe în drum spre moară
Căruțele moșilor
Ceahliul — muget de piatră al pămîntului
Ceța albăstrie a înserării
Cerul se pregătește pentru frumusețea nopții
Cetăți aeriene
Cetăți în ruină
Cetăți ogîndite în apele Oltului
Cetatea Făgărașului
Cetatea Feldioara
Chemări barbare
Chemări de corn
Ciclopice temelii de granit
Ciclopicul rug mineral
Cimitire plutînd pe ape
Cimitire așteptînd corabia vieții de apoi
Cine sînt oamenii?
Ciocîrlile
Ciorba de lobodă
Circumvoluțiuni de granit
Ciungetu
Ciinii fac de veghe pe culmi
Ciini lătrînd zănateci
Ciinii se tînguie sub razele lunii
Cîmpia
Cîmpia libertății
Cîmpia de asemeni se dovedește enormă
Cîmpurile de bătălie ale Europei
Cîntecul Oltului în timp ce străbate lumea
Cît de departe ajunge oceanul
Cît de mare poate fi sărăcia
Cît de suavă e noaptea în cîmpie
Clepsidra
Clipe de maximă groază
Clopotnițe părăsite
Cocorii
Coliba
Constelații rotindu-se peste culmi
Continentalul negru al patruipedelor
Copleșitorul labirint de granit
Copleșitorul tablou al zădărniceii
Corabia galbenă a toamnei
Corăbii ancorate în imensitatea nopții
Corăbii de piatră și de lemn
Corăbii himerice
Corabia de foc
Corăbii feniciene
Corăbii de sunete
Corabia veșniciei
Corbii
Coșmarurile brontozaurilor
Coșmarurile împăraților romani
Coșmarul speței umane
Cozia
Craniul de piatră
Cranii rostogolite în neant
Creste muiate în azur
Cripa fără fund
Crîncena horă a elementelor
Crucifixul de aramă
Crucea cerului
Crucile scot un scrișnet de calcar
Cucuvele isterice
Cugetul nu mai poate înainta
Culoarea lăcustelor
Culoarea oaselor de mort
Cumplitul esofag de piatră
Cutremure de aer

Geo Bogza

INDEX de înfățișările și întîmplările lumii pe care a străbătut-o Oltul.

Ipostaze ale iluminismului românesc

CITITORUL mai virstnic, sau cel de specialitate, interesat de evoluția culturii noastre contemporane, asociază numelui lui Ovidiu Papadima cel puțin câteva titluri de cărți, ajunse de referință, apărute de-a lungul a peste trei decenii de susținută activitate de critic și istoric literar, de cercetător al folclorului românesc. Mă gândesc la *O viziune românească a lumii*, la cele două ediții ale studiului consacrat lui Octavian Goga, la *Creatorii și lumea lor* (excelente cronici, studii și articole despre autori interbelici), *Anton Pann, Scriitorii și înțelesurile vieții*. La care, pentru a întregi un profil, ar trebui adăugate alte numeroase lucrări, ca și contribuții cu totul substanțiale semnate în volume colective, editate de către cercetători ai Institutului de istorie și teorie literară „George Călinescu”.

Fie că e vorba de monografii, cercetări erudite despre folclorul nostru, ori de critică literară curentă, numitorul lor comun este, în cazul lui Ovidiu Papadima, încercarea — soldată cu reușite remarcabile — de a defini realitatea socială și spirituală românească, în funcție de care se configurează apoi întregul univers în diversitatea lui armonioasă. Toate cărțile autorului constituindu-se, de altfel, ciclic și convergent totodată — într-o cuprinzătoare și edificatoare viziune românească asupra lumii —, cu respectul desăvârșit al umanistului pentru alte perspective, de aceeași natură, aparținând altor popoare, cu individualitatea lor distinctă. Am simțit nevoia acestui preambul bibliografic, fie și selectiv, pentru a integra într-o realitate creatoare pregnantă, de mult constituită — noua carte a autorului, și ea de erudiție și profunzime, cum ne-a obișnuit profesorul Papadima de multă vreme.

POSTAZE ALE ILUMINISMULUI ROMÂNESC

(Editura Minerva) despre care este vorba nu e numai atât, cit spune prin titlul său, pentru că iluminismul din țările românești este privit în conexiune cu întregul curent european, manifestat sincron și diacronic în secolul al XVIII-lea, cu anticipările și mai ales prelungirile lui în timp. Sint, asadar, studiate în carte aspecte ale iluminismului românesc, în relație însă cu alte coordonate europene (vest, est și sud-europene) ale acestei mișcări de idei, cercetările autorului avându-și punctul de pornire în sfârșitul de ev mediu românesc — și cel de sosire în romantismul transilvănean de la jumătatea secolului al XIX-lea. Fie că Ovidiu Papadima nu limitează durata iluminismului românesc, așa cum face D. Popovici, „între 1779 — dată la care a apărut „Cartea de rugăciuni”, cu litere latine, a lui Samuil Micu — și 1829, data traducerii în românește a „Meditațiilor” lui Lamartine, de Heliade Rădulescu”. El invocă alți cer-

cetători, precum Miron Constantinescu, Al. Dușu, pentru a împinge originile iluminismului românesc dacă nu până la marii cronicari, între care și eruditul Dimitrie Cantemir, atunci măcar până la mijlocul secolului al XVIII-lea. Prospectează, pentru a confirma ipoteza — a sa și a altora — întregul secol al XVIII-lea românesc, în tipăriturile rămase, dar, mai ales și în manuscrisele păstrate, ca să dovedească, anume, că acest răstimp nu e un hiatus în cultura noastră, spre deosebire de alți cercetători, istorici, între care și Nicolae Iorga, potrivit căruia veacul în discuție ar fi fost, la noi, o epocă de cumpănită decadentă.

În scopul lărgirii spre trecut a spațiului iluminist românesc, Ovidiu Pa-

OVIDIU PAPADIMA ipostaze ale iluminismului românesc

MONTE CARLO

padima mai aduce un argument. Din „noile rezultate ale cercetărilor întreprinse asupra începuturilor liricii noastre moderne”, scrie el, „apare clar că primii Văcărești, Conachi și toți poeții mărungași și puțin cunoscuți odinioară, care i-au înconjurat, nu fac decât să continue o linie mai veche: aceea a „cîntecului de lume”, — strîns înrudit cu „mica poezie” occidentală și mai ales franceză —, ale cărei începuturi pot fi situate cu certitudine, cel puțin în Transilvania, pe la mijlocul secolului”.

Și totuși, limitele în timp ale iluminismului românesc par a fi mai degrabă cele indicate de D. Popovici, în fond aprobate și de O. Papadima însuși la un moment dat, cînd — referindu-se la evoluția iluminismului în țări vecine nouă, românilor, precizează: „La fel ca și iluminismul nostru,

cel grec își începe mersul mai tîrziu, în secolul al XVIII-lea, mai ales după 1779, și continuă în prima jumătate a secolului al XIX-lea”. Așadar, iluminismul românesc se circumscrie perioadei de afirmare, la noi, a Școlii ardelenice și începuturilor acțiunii culturaleștiințifice a unor Ion Heliade-Rădulescu și Gheorghe Lazăr, în Muntenia, și Gheorghe Asachi în Moldova. Altfel, lărgind prea mult limitele curentului în țările noastre, am fi nevoiți, inutil, să „opunem” atîtor nume strălucite, din mai multe țări europene, care au ilustrat iluminismul, nume autohtone mult mai puțin răsunătoare, exceptînd, bineînțeles, corifeii Școlii ardelenice, între care Ion Budai-Deleanu, cu geniala lui epopee eroicomică, *Țiganiada*.

Condițiile social-politice și istorice vitrige din Țările Românești au determinat o atare configurație iluminismului românesc. Ca de altfel și la popoarele vecine, asuprite, din sud-estul european, cum atît de convingător demonstrează Ovidiu Papadima. În cazul nostru, era de demonstrat originea latină, continuitatea elementului românesc în Dacia — care ne erau contestate ori răstălmăcite; mai trebuia, de asemenea, cîștigată bătălia pentru ridicarea maselor populare la lumina științei și binefacerile civilizației; se mai urmărea cultivarea limbii naționale, a sentimentelor etice în rîndurile tinerei generații, din școli etc. — de ziderate ce nu erau numai ale noastre în acea epocă, aici, în această parte a Europei. Pentru marea literatură, firește, în astfel de condiții, rămînea puțin timp. Fără să mai ținem seama și de lipsa unei tradiții literare mai îndelungi la noi, cum se întîmpla în țările de veche cultură, din Apus. „Aufklärung”-ul josefinian, ca și „monarhia luminată”, cum își numea Ecaterina a II-a a Rusiei absolutismul ei — ca să nu mai amintim de apăsarea otomană — nu îngăduiau mai mult.

Explorarea întregului secol românesc al XVIII-lea, literar-cultural (și nu numai românesc, așa cum am văzut!), în fețele știute și mai puțin știute ale acestuia, are în sine ceva de roman (uneori picaresc). De altfel, întreaga carte a profesorului Ovidiu Papadima pare a fi povestea, cu felurite episoade, a ieșirii noastre la lumină — prin înțelegerea, argumentată, a intereselor noastre ca națiune, prin deschiderea la avantajele științei, culturii și artei, în pragul marilor noastre înfăptuiri literare, într-un moment crucial al istoriei.

Ipostaze ale iluminismului românesc se înscrie, alături de alte lucrări ale genului, datorate unor D. Popovici, Al. Dușu și Romul Munteanu, printre izbinile cercetării literare românești de erudiție și exemplară ținută intelectuală.

Hristu Căndroveanu

Cronica limbii

Dicționarul explicativ

• UN EVENIMENT editorial: în Editura Academiei a apărut **Dicționarul explicativ al limbii române**, lucrare de un interes capital nu numai pentru marile mase de cetățeni interesați să cunoască pronunțarea corectă și înțelesul exact al cuvintelor, ci și pentru lingviști, care nu pot ști nici ei totul pe de rost și au adesea nevoie de a consulta un repertoriu de nădejde.

Dicționarul explicativ are menirea de a înlocui **Dicționarul limbii române moderne** (D.L.R.M.), care a apărut în 1958 și a fost la vremea lui binevenit. Este ușor de înțeles că o asemenea lucrare e valabilă numai pentru o anumită durată, deoarece pe de o parte cu timpul se adună informații mai exacte și se găsesc moduri mai adecvate de prezentare, pe de altă parte pentru că limba se transformă mereu, iar în situația noastră, cînd cultura se răspîndește vertiginos în mase și cînd știința face progrese adînci și rapide, inovațiile în limbă sînt încă mai radicale decît în trecut. În felul acesta, tezaurul de cuvinte înregistrate acum 20 de ani nu mai e nici pe departe suficient în momentul de față.

Mai importantă mi se pare însă altă considerație: acum 20 de ani lingvistica era practică la noi numai de cîțiva cercetători mai în vîrstă și de un mare număr de începători. Aceștia din urmă, au progresat de atunci, mulți dintre ei fiind astăzi specialiști cu bună reputație în țară și în străinătate. Faptul acesta transpare în noul dicționar, nu numai prin faptul că diverse stîngăcii din trecut au fost eliminate, ci mai ales, prin buna organizare de ansamblu și prin metodele perfecționate care au prezidat la elaborare.

D.L.R.M., ca să-și justifice titlul, ar fi trebuit să înregistreze numai cuvintele actuale și numai pe cele folosite în textele culte (literare, științifice, administrative etc). Totuși, cuprinde, pe lângă acestea, unele arhaisme, alese nu se știe după ce criterii, și termeni regionali, populari. Înfinți ce e drept în culegeri de texte populare, dar pentru aceasta nu-i putem totuși numi literari. Dicționarul explicativ nu și-a limitat, prin titlu, competența, de aceea nu-i putem reproșa că a înregistrat cuvinte din toate stilurile. Se remarcă în special bogăția de termeni tehnici, mulți din ei de ultima oră, care ne permit să ne informăm cu privire la vocabularul profesional al specialiștilor cu care nu sîntem familiarizați.

După mine, trăsătura cea mai supărătoare a vechiului dicționar era modul de prezentare a etimologiilor. Voi alege numai două amănunte pentru a exemplifica cusururile.

Limba română cuprinde două feluri de cuvinte de origine latină: unele moștenite, deci păstrate neconținut din antichitate pînă azi, altele împrumutate mai demult sau mai de curînd, deci cuvinte care în momentul adopției lor puteau fi socotite străine. Aceste două categorii trebuie, bineînțeles, diferențiate. Mijlocul pe care l-a găsit D.L.R.M. a fost următorul: la prima categorie a scris lat. (adică „latin”), iar la a doua, lat. lit. (adică „latin literar”). Mulți care au consultat D.L.R.M. au acceptat această diferențiere și de aceea vedem adesea, în lucrări făcute de studenți sau de nelingviști, că, să zicem, verbul nostru a exclude vine din latinul literar *excludere*. Trebuie totuși să ne fie clar că nu tot ce am moștenit din latinește era vulgar, după cum nu tot ce împrumutam acum putea fi taxat de literar. Dacă am accepta notarea din D.L.R.M., ar trebui să spunem că francezul *exclure*, moștenit, vine din latinul vulgar *excludere*, pe cînd românescul a exclude, împrumutat recent, e din latinul literar *excludere*, ceea ce, bineînțeles, ar fi o absurditate. Dicționarul explicativ a depășit această complicație, marcînd împrumuturile prin prepoziția *din*, pusă înaintea originalului, fie el latinesc sau din altă limbă.

Se știe că am împrumutat foarte multe cuvinte din franțuzește și continuăm să o facem. Dar legăturile directe cu Franța s-au accentuat abia la mijlocul secolului trecut. Mai înainte, de obicei, cuvintele franceze ne veneau printr-un intermediar grecesc, polon, rus etc., în care caz nu putem să spunem că le-am luat din franțuzește. Totuși D.L.R.M. le dă ca franceze, de exemplu *konosament* e explicat prin fr. *connaissance*, deși nu putem explica în românește schimbarea lui *ai* în *o*. Dar în rusește se zice *konosament* și e limpede că de acolo am luat noi cuvîntul. Dicționarul explicativ a eliminat și acest fel de erori.

Al. Graur

SEMNAL

EDITURA MINERVA

Tudor Arghezi — **SCRIERI**, vol. XXVIII, 548 p., lei 28.

EDITURA EMINESCU

Ecaterina Oprea — **3x8 PLUS INFINITUL**. Dialoguri despre condiția femeii, 224 p., lei 7,50.

Mircea Malița — **FIRE ȘI NODURI** (Însemnări de călătorie), 168 p., lei 5. Dinu Ianculescu — **41 DE SONETE**, 47 p., lei 4.

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

Radu Tudoran — **ACEA FATĂ FRUMOASĂ** (roman), 508 p., lei 18.

Suzana Delciu — **CASA DE CUBURI**, 52 p., lei 4. Ion Vianu — **STIL ȘI PERSOANĂ**, 163 p., lei 6,25.

Mircea Micu — **VINA-TORUL DE SEARĂ**, versuri, 55 p., lei 6.

Doina Sterescu — **PLOAIA DE SÎMBURI**, versuri, 86 p., lei 9.

Rodica Tott — **CUMIN- TENIA PĂMÎNTULUI** (roman), 180 p., lei 8,50.

Mircea Cojocaru — **ÎNAPOI LA SAVINA** (roman), 272 p., lei 11,50.

EDITURA ALBATROS

Al. Mirodan — **MINIMUM** (microtablete), 118 p., lei 3,75.

O.W. Cisek — **TĂTĂ-ROAICA**, povestiri. Traducere și prefață de Ion Roman — 180 p., lei 6,75.

EDITURA JUNIMEA

Constantin Clopraga — **PERSONALITATEA LITERATURII ROMÂNE** (în lb. franceză), 328 p., lei 17.

Constantin Teacă — **CE RAU V-AM FĂCUT**, 440 p., lei 11.

Mircea Radu Iacoban — **DEPARTE**, 224 p., lei 5.

Aurel Brumă — **CEATA LUI PAPUC**, 120 p., lei 9.

Liviu Călin — **RECITÎND CLASICII**, 200 p., lei 9,25.

Gheorghe Bulgăr — **DE LA CUVÎNT LA META-FORĂ ÎN VARIANTELE LIRICE EMINESCIENE**, 260 p., lei 10.

Petre Dumitrescu — **CONCEPTUL DE FILOSOFIE LA P.P. NEGULESCU**, 176 p., 8 lei.

Jules Verne — **ȚARA BLĂNURILOR**, 464 p., lei 15.

EDITURA MERIDIANE

Petre Rado — **LABIRINTUL UMBRELOR** (Expresionismul în cinema), 347 p., lei 12.

EDITURA UNIVERS

Heinrich Heine — **OPERE ALESE**, vol. IV, traducere și note de Dumitru Hincu, 544 p., lei 18.

Hermann Broch, **MOARTEA LUI VIRGILIU**, roman. Traducere, prefață și note de Ion Roman. 543 p., lei 16,50.

EDITURA KRITERION

Mihai Eminescu — **POEZII** (traducere în limba germană de Edgar Papu), 165 p., lei 16.

Camil Petrescu — **ULTIMA NOAPTE DE DRAGOSTE, ÎNTIA NOAPTE DE RĂZBOI** (în lim-

ba germană). Traducere de Hermine Pilder-Klein, 432 p., lei 21,50.

Asztalos István — **PELIN**, schițe și povestiri (în românește de Constantin Olariu, prefață de Mircea Zăciu), 320 p., lei 11,50.

Szőcs Géza — **TU AI TRECUT APA?** (în limba maghiară). Colecția Forrás, 96 p., lei 6.

Gabriel García Márquez — **UN VEAC DE SINGURĂTATE** (în limba maghiară). Colecția Horizont, 376 p., lei 17.

Marin Sorescu — **CAI TROIENI** (traducere în limba germană, de Dieter Roth), 124 p., lei 11.

Eckhard Hügel — **ARBORELE VIETII** (în limba germană) 246 p., lei 9,50.

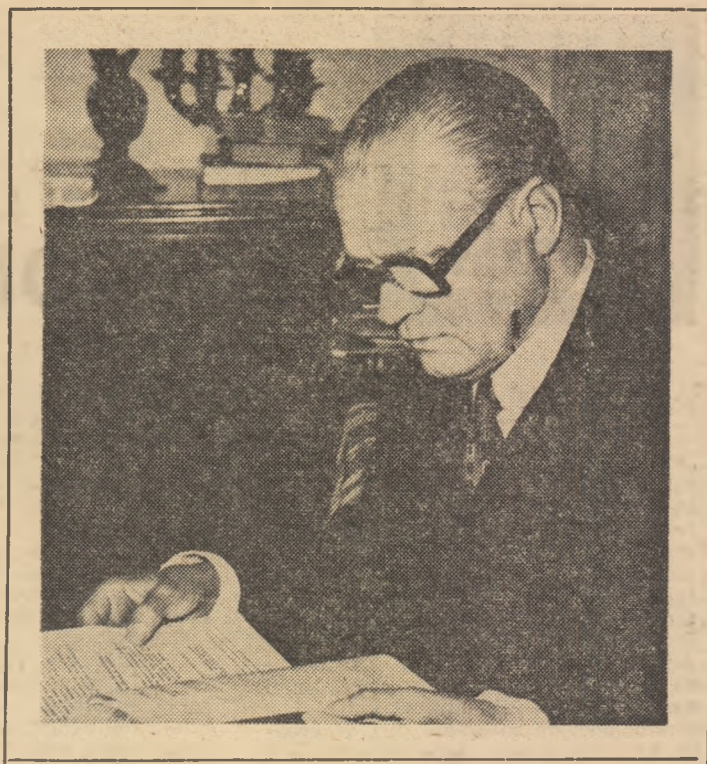
Constantin Chiriță — **TRANDAFIRUL ALB** (în limba germană), Colecția Ferienbuch, 320 p., lei 9,50.

Cedomir Cionka — **ZĂRI NESFÎRȘITE** (în limba sirbo-croată) 140 p., lei 5,25.

Mihailo Mihailiuc — **MOTANUL DE LINGĂ POARTĂ** (în limba ucraineană), poezii pentru copii, 89 p., lei 6,75.

Fructele miniei: proza lui Zaharia Stancu

MULTĂ vreme, pentru generația mea, care nu-i cunoscuse direct activitatea antebelică, Zaharia Stancu era autorul lui *Desculț*. Chiar și mai târziu, când au apărut *Rădăcinile* și *Jocul cu moartea* și *Pădurea nebulă*, adică până spre jumătatea deceniului șapte, numele prozatorului continua să se lege de romanul răscolei din 1907, iar poetul să fie ignorat. Apoi au fost redescoperite vremile vechi (prin 1962 apărea întâia selecție mai generoasă) și mulți au avut revelația poetului. Deși în 1968 Zaharia Stancu își publica două din romanele lui cele mai bune, *Șatra* și *Ce mult te-am iubit*, ultimii lui ani sînt absorbiți de poezie, iar atenția criticii se îndreaptă tot mai des spre poezie. Sigur, prozatorul nu poate fi uitat; însă poetul își ia revanșa. Dovadă, între altele, și faptul că, dacă există mai multe studii de sinteză consacrate celui din urmă, există foarte puține consacrate celui dintîi.

Un astfel de studiu e dificil și întrucît presupune lectura citorva mii de pagini, nu toate de aceeași valoare, și, uneori, alegerea versiunii celei mai rezistente din cîte a tipărit autorul. E cazul, de exemplu, al lui *Desculț*, reluat, se știe, în 1960, într-o formă amplificată. În al doilea rînd, trebuie precizată natura însăși a acestei proze, amestec de cronică socială, memorialistică și evocare lirică, apropiată de structurile povestirii, deși se înfățișează de obicei ca roman. Să vedem termenii pe rînd. Lirismul prozei lui Zaharia Stancu a devenit un conf. Dar ce vrea să zică roman liric? G. Călinescu nega îndreptățirea formulei. Lirice au fost considerate romane extrem de variate: *Craii de Curtea Veche* și *Cimitirul Buna-Vestire*, *Groapa* și *Vînătoare regală*, *Creanga de aur* și *Ingerul a strigat*. Memorialistica, jurnalele sînt, apoi, prezentate și în romanul lui C. Stere și în cele ale lui Holban, și în *Adela* lui G. Ibrăileanu, și în *Șantier* sau *Măitreyi* ale lui Mircea Eliade. În sfîrșit, cronică, romanul comediei umane încep cu *Ciocoi* lui N. Filimon și le regăsim la scriitori atît de diferiți precum Cezar Petrescu și Marin Preda. Privind lucrurile ceva mai atent, observăm că, atît tematic, cît și sub raportul modalității, romanul nostru se situează în același timp pe două axe paralele, una avînd la origine formele vechii povestiri și ale baladei populare, cealaltă împrumutîndu-le pe ale romanului burghez din secolul trecut. Paralelismul acesta determină o dublă structură, care, simplificată, arată așa: sat-orăș, mentalitate colectiv tribală-individualism, poezie-observație realistă, evocare psihologie, descriere-problemă morală etc.

ACEASTĂ structură se remarcă îndată la Zaharia Stancu. De la *Desculț* la *Ce mult te-am iubit*, el scrie, pe de o parte, o lungă povestire autobiografică, o epopee a memoriei personale, bazată pe acumularea și suprapunerea amintirilor. Construcția constă într-o aglutinare de impresii și are un ritm interior liric. Lumea însăși este, în *Desculț*, în *Șatra*, aceea a unor colectivități umane arhaice, ritualizate; o tribalitate ce se macină treptat prin intrarea în circuitul societății burgheze. Pe de altă parte însă, prin eroul-narator, această povestire este și una a

individualității în formare, ce se situează permanent în istorie și, prin urmare, are caracter românesc. Anii de ucenicie ai lui Darie, erou gorkian, constau tocmai în desprinderea lui din universul copilăriei (rural, arhaic) și într-o experiență a istoriei imediate: războaiele mondiale, fascismul, revoluția. Nu repetă decît aparent evoluția lui Titu Herdelea, care aparține micii burghezii de țară și ajunge ziarist la București printr-o promovare firească a celor din clasa lui socială. Darie e un țăran și formarea lui înseamnă ruptură, declasare, schimbare a mentalității. Titu Herdelea e un simplu martor, în vreme ce întreg ciclul lui Zaharia Stancu

a lui Darie cu locurile pe care le părăsise cu o jumătate de secol în urmă; dar dialogul eroului se poartă cu morții, nu cu viii, cu fantomele trecutului, nu cu cei din jur. Viziunile eroului-narator par a indica o ruptură totală între el și lumea din care a ieșit. Aceleași viziuni care, în *Desculț*, par a se referi la un sat aspru și elementar, unde cel mai simplu gest omenesc este tragic și unde pînă și onomastica și toponimia sugerează un univers străin, o altă planetă. Un sat mai recent, în fond, decît acela sadovenian și contemporan cu al lui Rebreanu: dar pîrînd cu mult mai îndepărtat în timp și spațiu. Totodată, nu conservarea

UMANITATE sfîșiată, conștiință sfîșiată: acestea sînt premisele romanești propriu-zise ale ciclului *Desculț*. Însă mijloacele de expresie rămîn ale povestitorului și ale evocatorului. Cu tot individualismul, Darie e un exponent, iar autobiografia lui e general-lirică, nu psihologică ori morală. Și ea e, în fond, o reconstrucție imaginată. Într-un sens mai exact, lirismul provine din unghiul artistic „inconștient”, cu alte cuvinte afectiv. Memoria e aici o formă a transfigurării și a fanteziei. Surpriza se datorează atitudinii lui Darie: care e un adaptat nostalgic la structurile lumii moderne, un revoluționar copleșit de amintirile trecutului. El se situează în istorie, se justifică, evocînd trecutul; om al prezentului, jurnalist al actualității, el pleacă în căutarea timpului pierdut. Șansa estetică a lui Zaharia Stancu a fost intuiția acestei duble naturi a personajului și a prozei sale. Scriind un roman al individului în istorie, al schimbărilor bruște, al revoluției, Zaharia Stancu a introdus pe nesimțite în el un ritm mult diferit, care e acela al legendei, al bibliei, al povestirii despre colectivități umane pe care timpul le zguduie adesea, dar care n-au propriu-zis istorie. Exodul din *Șatra*, fixat istoricește, este totuși povestit ca un exod biblic, deși nu spre Țara făgăduinței, ci spre moarte. Sensul mitului biblic (care apare și la Steinbeck în *Fructele miniei*) e răsturnat; ritmul existenței umane nu devine mai puțin acela al legendelor ancestrale. În *Desculț*, în *Pădurea nebulă*, poezia amară a satului ori a provinciei de odinioară constă în observarea patetică a vieții și a actelor omului reflectate simbolic în cosmos. Om și natură: viața și moartea omului, comportarea lui cotidiană, istoria, politica, sînt raportate la acest univers etern și indiferent care e natura. Ura și iubirea, solidaritatea și lupta, conflictul de clasă și acela confesional stau mereu pe cutia de rezonanță pe care o oferă natura și biologicul, umanul luat în sensul lui cosmic general. De aceea *Rădăcinile*, *Vîntul și ploaia* ori cele două romane antebelice, azi deloc știute, sînt sub nivelul celorlalte: ele sînt prea direct romanești, omul fiind observat în condiția lui imediată, socială și psihologică. Vocația lui Zaharia Stancu nu e în cronică evenimentului ori în analiza psihologică: dar în descrierile unei istorii și a unui om ce sînt forme ale naturii, în epicul lent al epopeii. Cînd e lipsit de această rezonanță, romanțierul e lipsit și de anvergură, și de poezie, alunecînd în platitudine jurnalistică. Trebuie să admitem că este la mijloc aproape un paradox: una din cele mai bogate cronici istorice din literatura noastră modernă este scrisă din unghiul unui povestitor care are în primul rînd simțul naturii și pe al omului ca prezență cosmică. Și una din cele mai vehemente evocări ale trecutului, adevărat pamflet politic, este fructul miniei întunecate a unui profet biblic.

Nicolae Manolescu

INEDIT CÎNTEC

Vino – îmi spuse pădurea –
Dar lasă-ți acasă securea.
Vino, cu urșii să-ncerci
Să culegi bureți și ciuperci.

Vino – îmi spuse pădurea –
Dar lasă-ți acasă securea.
Vino și-ncearcă să prinzi
Printre ramuri ceru-n oglinzi.

Vino – îmi spuse pădurea –
Dar lasă-ți acasă securea.
Făt-frumos te-așteaptă și
zinele
Cu păr de aur, stăpînele.

Plecai vrăjit. Și mersei, mersei,
La marginea pădurii ajunsei.
Fluierînd intrai în pădure
Fără arc și fără secure.

Ceru și-ascunse soarele,
Ghimpii-mi sîngerară picioarele,
Urșii mormăiau în birloage,
Buturugile, toate, oloage.

Fugiseră zinele. Murise
Făt-frumos.
Dar în luminiș, trist și păros,
Marele Pan cînta din nai –
În pădurea de vis, în pădurea
de rai.

Zaharia Stancu

este romanul devenirii lui Darie. Să notăm și alte lucruri despre acest personaj. Fiind un dezrădăcinat, nu seamănă totuși cu dezrădăcinații ce populează proza noastră, începînd cu Dan al lui Vlahuță și cu „intelectualii” lui Brătescu-Voinești. În cazul acestora, e vorba de o inadapare și de o nostalgie. Darie e un adaptat, iar nostalgia lui are forța unei „retrospecții” imaginare; memoria dezrădăcinaților epasivă, a lui Darie e activă; Dan era un ratat, Darie izbîndește în viață. Întreaga experiență a lui Darie, care pleacă din satul copilăriei, cutreierînd țara și lumea, căutînd să cunoască toate mediile sociale, făcînd jurnalistică, politică și literatură, este experiența unui țăran „pervertit”, în sensul că nu vrea nici o clipă să se întoarcă de unde a pornit. În *Ce mult te-am iubit*, care încheie ciclul autobiografic, Darie revine pentru cîteva zile la Omida ca să-și înmormînteze mama. Acest roman este o reîntîlnire

mentalității tribale predomină, ci de gradarea ei. În *Șatra*, roman independent de ciclul autobiografic, dar înrudit ca atmosferă, istoria sfîrșimă o lume veche, cu modul de viață, obiceiurile, morala și riturile ei. Ca în cunoscutul roman al lui Steinbeck, această lume se află în exod și e evocată la fel de naiv-poetic și de zguduitor. La Sadoveanu și Rebreanu istoria e rațională: la Zaharia Stancu ea începe să semene cu o stihie întunecată și devastatoare. Universul clasic al prozei noastre rurale este dominat de iluzia continuității fericite. Ion și eroii *Răscolei* luptă pentru pămînt. Vitoria Lipan procedează la o restabilire a ordinii morale și economice. Mai liber decît ei, Ilie Moromete mai crede încă în mitul unui sat ce pune pe individ la adăpost de ravagiile epocii mașiniste. Țăranii lui Stancu urăsc pămîntul. Eroul-narator n-are iluzii paseiste și căutarea timpului pierdut, memoria, amintirile au la el o cu totul altă funcție.

Poezia

Despre cuvinte

POEZIA lui Dușan Petrovici se caracterizează printr-o sintaxă dură, prin oroarea de artificii „stilistice” — printr-o expresie aspră, colțuroasă, energic înfrinată, șlefuită și stăpinită. Un univers incandescent și frământat ce lasă, totuși, impresia de ordine și răceală, din pricina unei lucidități neiertătoare. Poetul pare că-și inhibă orice plăcere a scrisului, făcând din actul creației o trudnică istovire a imaginației. E salutară prezența în peisajul liricii noastre tinere, unde dominează o înclinație spre cultivarea unui suav farmec sentimental al versului, a acestui poet de substanțe tari, viguroase, al cărui peisaj interior evocă o „ciudată salină”.

Volumul recent apărut la Editura Facla, *Neinceputa mireasmă**, adună poeme ce vorbesc despre poezie, poet, creație, dezvăluind în autor preocuparea ambițioasă de a-și cristaliza conștiința artistică, de a cuceri spațiile lirismului în dimensiunile lui metafizice și morale. Din această avidă problematizare a gestului creației se conturează o imagine aparte despre ființa poetului, de o dureroasă vulnerabilitate, despre metaforă, ca limbaj, despre poezie, ca maculare a unui univers neinceput, de miraculoasă salvăție. Iată o artă poetică elocventă în acest sens: „Mi-e trupul plin / de neincepute miresme / doar neliniștea-și umflă

*) Dușan Petrovici, *Neinceputa mireasmă*, Editura Facla, 1975.

citeodată pinzele reci / și trandafirul otrăvește / spațiile albe ale sufletului meu: / grea povară de-a te purta / neinceput prin grădini ce / nu cunosc foamea nici unei prezențe / Vulnerabil să fie poetul / la orice mișcare / mușcat și orbit de lumine / în el să plîngă mereu / o ființă nocturnă / cum să aprindem acele lucruri / neinflamabile din noi / poetul să ne învețe!”. (Vulnerabil să fie poetul).

Chemați să dea expresie „universului tăcut” din interior, să numească lucrurile nenumite și peisajele necercetate ale lumii sufletești, „ținători în fața cuvintelor”, poezii sînt cei ce încalcă legea misterului și vorbesc despre „singurătatea încorporată chiar în zidiri de întunecime”, luminind prin cuvinte ținuturile pure ale visului, ale imaginației, ale trăirii lăuntrice, devenind astfel culpabili de vanitate și în același timp bolnavi de o nostalgie continuă după „miresmele neincepute”. În poemul *Despre cuvinte* este explicată, direct și aproape demonstrativ, ideea: „Din ce în ce mai mult — cum s-ar deschide / pe rînd ferestrele unui incomensurabil tren — / capetele reci ale cuvintelor apar în / lumina unei dimineți de toamnă / viața absolvă poezii iar victoriile plîng / peste destinul celui ce ni se începe / cum ar fi cerul prea limpede / și fulgerul să nu-l sfîșie — / dar e de-ajuns licărul acestor priviri / prin care ne absoarbe universul / și noi aprindem ruguri de vanitate; / neînsemnata înălțare pe colinele / oricărei dureri — poezia, /

devine o ființă vulnerabilă / precum steaua ce nu se mai apără”.

Dar în afara acestor poeme, oarecum expositive, volumul cuprinde versuri de înaltă noblete metaforică, de discretă tensiune emoțională și reflexivă, cum ar fi *Soarele, Cîmp alb, Fief, Lancelot, Aproape e numai vederea, Mineral, Poem cu ape necunoscute*, și poeme ce traduc o predispoziție ironică, izvorită din conștiința acută a mecanismului liric, cum ar fi *Epistolă, Ne-am prins limba în miera cea dulce*, și, în special, *Paznicul de noapte*, poemul cheie, așa spune, pentru volumul ulterior. După ce face un asemenea rechizitoriu cuvintului ce maculează și distruge frumusețea miraculoasă a lucrurilor, poetul exaltă, aventura poeziei ca pe o dramatică și romantică încordare vitală, ca pe o luptă bărbătească plină de tristețe. Experiențele vieții se transfigurează în vers, ajung semne ale lumii lăuntrice. Așa este copilăria sau dragostea.

Un frumos poem este *Și umbli prin lume ca apa*, în care vibrează un melancolic regret, un ostentat patetism al crizei interioare care s-a materializat în cuvînt: „Știi cum trece timpul mîinilor noastre reci / barbar a fost ținutul dinlăuntrul tău / descoperă-te de vis ca o femeie frumoasă / și umblă prin lume ca apa // se face ziuă-n țară se umflă anotimpul / din timpul tău desprinde moneda de argint / vorbește iar de zboruri, dezbracă-te de păsări / și umblă prin lume ca apa // ne rumegă doruri aparte, miresme — / des-

pică în trunchiuri castane de noapte / și fluturii lasă-i să zboare-n livadă / și umblă prin lume ca apa // știi cum trece timpul mîinilor noastre reci? / barbar a fost ținutul dinlăuntrul tău / descoperă-te acum ca o salină bogată / și umblă prin lume ca apa”.

Poezie, în general, fără tandrețe (deși atunci cînd versul se încarcă de o ușoară sentimentalitate devine mai subtil), convingătoare prin metafore laconice și obsedante (cum este cea a „maculării” și a „neinceputei miresme”, care dă și titlul volumului), poezia lui Dușan Petrovici impune un ton viguros, o problematică substanțială, un cult al imaginii dur conturate, un vers cristalizat și viril. Puțin demonstrativ (ciclul final *Clima temperată*) și pe alocuri sentențios, lirismul său trăiește dintr-o permanentă structurare morală a dramei creației. Și tocmai prin aceasta mi se pare original și interesant.

Dana Dumitriu

Proza

„Blana de samur”

VINZAREA unei foste case boieresti, aparținînd profesorului Șerban, devine pretextul unei întoarceri în trecut*). Retrospectiva coboară repede treptele citorva generații pentru a se stabili în epoca străbunilor, pe la mijlocul secolului al XIX-lea, înainte și după, precum indică referințele, pe de o parte, la revoluția de la 1848, pe de alta, la căderea lui Cuza și la venirea unui principe străin. Ienache Krețulescu, străbunicul și cele două soții ale sale, Melina Mavros și, apoi, Agripina Văiescu, consorții din prima căsătorie ale acestora, Kir Costi și, respectiv, Sache Poenaru, ca și amantii lor de văduvie, Nicos Gheorghiadis și Dinu Serafiotti alcătuiesc, într-o așezare, după cum se poate vedea, simetrică plasa de relații interumane a cărții. Ileana Vulpescu evocă boierimea vremii, cu intrigile la care se dedă, cu mezialanțele la care se coboară, rezultat al contactelor ei din ce în ce mai strînse, de voie sau de nevoie, cu marea negustorie în ascensiune, cu căsătoriile pe care le tratează ca pe niște afaceri, cu risipa nebunească a averilor, cu dezamăul, luxul și viciile ei dar totodată cu un stil propriu de netăgăduit, implicînd rafinament și eleganță, o disciplină desăvîrșită a comportamentului social. Ienache Krețulescu, Melina Mavros, Agripina se poartă ca niște autentici aristocrați, pasiunile și dramele lor consumîndu-se în respectul cel mai

*) Ileana Vulpescu, *Rămas bun*, Editura Cartea Românească, 1975.

strict al convențiilor. Sentimentele nobile, suferința și chiar tragicul nu sînt străine acestei lumi de aroganță opulentă sau de dirz și nemilos arivism. Ileana Vulpescu nu ne dă în acest roman o simplă descriere colorată a protipendadei; în aceasta, autoarea caută și găsește omenescul. Ienache Krețulescu se lasă pur și simplu cumpărat, într-un cadru matrimonial, de Melina, el este risipitor și egoist, are alte „o mie de cusururi”: „Le știa inventarul mai bine decît îl știau alții pe-al averii lor și recunoștea că defectele erau singurul lui capital. Dar în maldărul ăsta de rufe de culoare-ndoielnică se rătăcise un sentiment de fidelitate față de o cine-i făcuse-un bine cît de mărunț.” Acest sentiment de fidelitate este piatra cea mai de preț a personajului. Inteligentă, stăpînă pe sine, dură și uneori chiar cinică, Melina, o arivistă în plan social, este totuși o eroină tragică. Bogăția nu i-a adus fericirea, gustul vieții, flacăra pe cale să se stingă, i se pare din ce în ce mai amar, de cenușă. Clipa morții, în care are revelația unei existențe fără sens: „Doamne, iartă celor care-au trăit fără nici un folos pe lumea asta!”, nu e lipsită de o anume măreție. Ileana Vulpescu ne atrage uneori în cursa propriilor ei poetizări. Dar luciditatea scriitoarei ne readuce repede pe pămînt. Dragostea dintre Ienache și Agripina pare ideală, dar numai cîțiva ani de conviețuire conjugală, care o pun pe tînăra femeie sub tutela unei soacre severe, ajung să ucidă un sentiment pe care-l credeam definitiv. Situația Agripinei, de exilată

în propria casă, întunecă ultimii ani de viață ai eroinei. Și existența acesteia ar putea părea fără rost, zadarnică, dacă nu ar rămîne din ea tocmai efemerul. Între iubirea părintesc didactică a primului ei soț, cea impulsiv senzuală a lui Dinu Serafiotti și cea poetic duioasă a lui Ienache Krețulescu, dragostea de o clipă a Agripinei cu negustorul Gheorghe pare un firicel de iarbă menit să dispară printre trunchiurile unor copaci viguroși. În vreme ce acestea se usucă, el este menit însă să supraviețuiască.

...În magazinul de modistă al boiericeii scăpătate intră într-o zi un bărbat necunoscut care, mărturisindu-și adorația, cu umilința deopotrivă a unui rang social inferior și a îndrăgostitului, îi cere direct, cu acea persuasiune irezistibilă a simplității, să-l iubească: „Îi vorbea cu ochii-nchiși și cerceta sfios chipul, cu virful degetelor. Iubește-te o dată cu mine, doar o dată și nu mai vin a doua oară, pe cîntea mea de om o dată, ca să am ce să-mi aduc aminte cîte zile le-oi mai avea de trăit. Ca să am și eu în lumea asta la ce să-mi fie drag să mă gîndesc”. Adorația quasi-religioasă și senzualitatea, franchețea unui tîrg negustoresc și facilitatea copilărească a apropierei, mîlul tulbure al pasiunii și delicatețea sentimentului se amestecă într-o scenă aproape fantastică, cu ceva halucinant, care ne-ar putea da impresia că totul se petrece în vis dacă eroina nu ar rămîne pe umeri cu o splendidă blană de samur, omagiu adus mai degrabă frumuseții decît preț al dăruirii ei.

Această adîncire tulburătoare a sentimentelor omenesti ferește proza scriitoarei de pericolul unui exces de estetism, care apare pe alocuri.

În filiația lui Kir Ianulea, a Crailor... și a Ghepardului lui Lampedusa, scris cu o matură stăpînire a tonului și a materiei, într-o frazare impecabilă, dar fără efort vizibil, atent ritmată, romanul de care ne-am ocupat explorează inteligent filonul pitorescului (care, aici, nu se asociază, ca la alți scriitori, obtuzității de a vedea în el un element în sine), împletește poezia un pic melancolică a unor vremuri apuse cu luciditatea pe alocuri malițioasă, evocarea elegantă cu observația exactă și cu ironia. Vasta retrospectivă durează exact cît îi este necesar profesorului Șerban — rămas undeva, izolat, la un alt nivel temporal, ca reper al prezentului — să caute și să găsească, într-o locuință pe care e pe punctul să o abandoneze definitiv, cele trebuitoare pregătirii unei cafele, și să o prepare. Substanța consistentă a romanului are în același timp calitatea unei fine spume, capabilă a se comprima în picătura unui interval minuscul. *Rămas bun* e o carte de excepție, vădînd resursele actuale ale prozei feminine.

Valeriu Cristea

Critica

Atitudini și analize critice

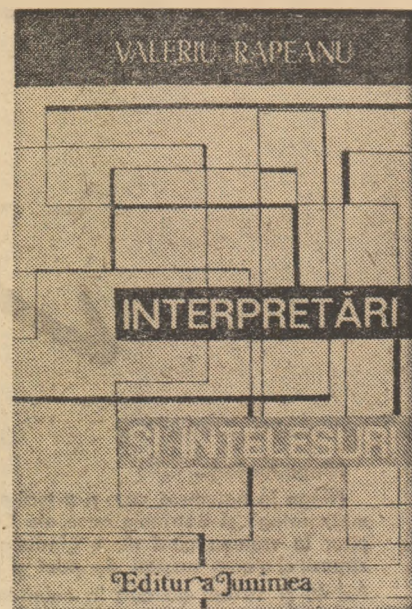
CHIAR dacă ar fi superior motivată, printr-o așa-numită aspirație spre lucrări de sinteză, rezerva de principiu față de volumele de critică alcătuite din articole, cronici, studii, portrete etc. rămâne expresia unei prejudecăți. În această privință sînt întru totul de acord cu observația făcută recent de Eugen Simion (în „Luceafărul”, nr. 46) că „o carte de critică se judecă nu după sumă, ci după calitatea analizei”. Condiția e, desigur, să nu se judece sumar... Nu e singura falsă problemă care declanșează inutile confruntări, dar este una dintre cele care tind să se eternizeze, abătînd atenția de la probleme adevărate și risipind energiile. Efectul nociv al problemelor false nu se vedește însă doar în angajarea pe căi sterile a forțelor reale, ci mai ales în impunerea unor false forțe și a unor false raporturi. Este, de pildă, notorie și am semnalat adesea situația în care se află unii remarcabili așezători de probleme în fața criticii, care n-au produs totuși vreodată un articol relevant de critică propriu-zisă. Cum scrie Valeriu Răpeanu într-un articol din recenta sa carte*, surogatul „se asimilează mai repede și mai bine decît ceea ce este original și adevărat”. Articolul se intitulează **Confuzia valorilor** și face parte dintr-o secțiune grupînd intervențiile autorului într-o serie de chestiuni culturale și literare controversate, iar aproape în fiecare împrejurare Valeriu Răpeanu observă existența unor false probleme, fără a le numi totuși astfel, procedînd la îndepărtarea lor. Atitudinea este salutară, întrucît falsele probleme nu pot fi clarificate: ele trăiesc și sînt active atît vreme cît li se acordă importanță. Cu cît o falsă problemă este mai „dezbatută”, cu atît devine mai greu de înlăturat. Condiționarea valorii unei lucrări dramatice de succesul la public este o judecată falsă, arată de exemplu Valeriu Răpeanu, fiindcă „publicul preferă nu numai o dată conflictul de suprafață al conflictului adînc, deznodămîntul roz — deznodămîntului dramatic sau tragic, personajele în alb și negru — personajelor complexe, întorsăturile naive — logicii severe”. Falsă este de asemenea ideea că e de ajuns ca un

* Valeriu Răpeanu: **Interpretări și înțelesuri**, Editura Junimea, 1975.

teatru să includă în repertoriu piese originale pentru a răspunde memoriei sale. „Fiind cu toții de acord că rostul unei mișcări teatrale este acela de a sluji cu un devotament ce merge pînă la dăruire dramaturgia națională, vom adăuga — scrie autorul — că acest generos obiectiv nu poate să fie transformat în fetiș care să ducă la abolirea criteriilor ideologice și valorice, într-o goană de a pune în scenă orice numai pentru că autorul trăiește printre noi”. Și mai departe se face o considerație nu inedită, dar la locul ei într-o campanie împotriva falselor probleme: „Exclusivismul nu poate fi decît dăunător culturii, falsele opoziții nu pot aduce decît confuzii”; fiindcă indeobște falsele probleme sînt creații ale spiritului exclusivist, ce opune realității faptelor o realitate de abstracții rigide. Din acest capitol al cărții lui Valeriu Răpeanu mai semnalez, pentru realismul lor, articolele despre **Adevărul vîetii și adevărul artei**, despre **Literatură și semnificație**, despre **Implicarea publicului**.

ACELAȘI spirit combativ și realist îl găsim aplicat în prima parte a volumului, conținînd o serie de studii și analize de istorie literară (despre Sadoveanu, Iorga, G. M. Zamfirescu, începuturile dramaturgiei românești, specificul național între tradiție și inovație). Deși nu este cel mai întins, articolul intitulat **O ipoteză privind începuturile dramaturgiei românești** atrage atenția prin judiciozitate și discernămint; mai mult decît o „contribuție” la deslușirea originilor teatrului național, este aici vorba despre o poziție critică fundamentată pe nevoia de adevăr. Cu o argumentație convingătoare, Valeriu Răpeanu susține, „contrar celor afirmate în ultimii ani, mai ales în tratatele academice de istorie a teatrului”, că „teatrul este singurul fenomen de artă din țara noastră care nu se poate revendica dintr-o tradiție populară”, ceea ce, trebuie spus, nu implică absența specificului național și nici nu a împiedicat crearea unui vi-guros teatru românesc, cum s-ar putea crede printr-una din acele simplificări excesive în virtutea cărora se poate susține chiar și că limba dacă și limba latină erau apropiate sau că literatura română este mai veche decît aceea a elinilor. G. Călinescu a precizat foarte limpede în **Istoria literaturii**, că mi-

turile noastre literare au fost create de scriitori culti (pag. 61—65) și că întreprinderea e oricînd valabilă, dar „în măsura izbutirii”; în acest sens, tradiția se constituie, nu se impune, este un factor potențînd creația, nu îngredind-o într-un tipar strîmt. Este, de altfel, și punctul de vedere al lui Valeriu Răpeanu, care într-un articol despre **Specificul național între tradiție și inovație** invocă exemplul lui Brăncuși și al lui Enescu: „cred că de aici trebuie început: de la Brăncuși, care a fost deschizător de drumuri. Care a pornit de la folclor, dar n-a rămas la litera lui, de la Brăncuși în care totul e impregnat de spirit românesc și totul țrece dincolo de recunoscutibil, de la Brăncuși în care se recunoaște și piatra rîului, și nimic nu-i identic, și de la Enescu cel din Sonata a III-a. [...] A părăsi formulele clasice crezînd că formulele moderne ne aduc ad-hoc universalitatea ar fi, desigur, o eroare. A ne întoarce la formulele vetuste de teama expresiei noi, îndrăznețe ar însemna să ne condamnăm aprioric la desuetudine. Sinteza însă nu o pot afla decît marii artiști. Ei sînt cei care găsesc soluțiile revoluționare, impun modele, dar care, în ultimă instanță, nu trebuie urmate în litera, ci în sensul lor. Dacă am vorbit de Brăncuși sau de Enescu cel de după Sonata a III-a nu am avut în vedere proliferarea epigonică a „rețetei”, ci direcția estetică ce trebuie urmată, în care totul să fie românesc și nimic să nu fie simplă prelucrare”. Mă despart însă de poziția lui Valeriu Răpeanu în aprecierea prea globală și, deci, oarecum lipsită de nuanțe a unor părerii pe care domnia-sa le circumscrie anilor 1968—1969 și le rezumă într-un fel care face imposibilă orice discuție („reafirmarea valorilor artei populare, ale tradiției naționale a fost socotită o poziție antiestică, depășită de evoluția artei, chiar conservatoare”); în realitate, chiar dacă uneori s-au înregistrat și asemenea opinii excesive și simpliste, „trenă” de altfel inevitabilă în absolut orice moment cultural, deceniul 1965—1975 a constituit, prin avîntul creator, prin apariția unor opere de înaltă valoare, prin declanșarea unui larg, chiar fără precedent interes public pentru arta națională contemporană, una dintre perioadele cele mai fertile ale întregii culturi românești.

Că Valeriu Răpeanu posedă o perspectivă culturală și estetică unitară, neschimbîndu-și criteriile și poziția în raport de circumstanțe și de obiectul analizei, o demonstrează cu precădere studiile și însemnările despre Sadoveanu și Iorga. Cercetînd începuturile literare sadoveniene, restabilind adevăratele relații dintre Iorga, Sadoveanu și Ibrăileanu, reconstituind atmosfera literară specifică din anii debutului marelui scriitor, Valeriu Răpeanu subliniază și depășirea, prin forță creatoare, a ambianței estetice imediate, în termeni pe care i-am înțilnit și în articolele de atitudine pe care le-am analizat mai înainte: „Dar proza lui Sadoveanu, rezultată dintr-un climat ce și-a pus amprenta nu numai asupra orizontului etic, ideologic și social, nu a cunoscut doar un obișnuit proces de desăvîrșire artistică, ci unul — mai semnificativ — de esențializare. Proces care s-a desfășurat în același chip pe care îl putem observa în cazul lui Enescu sau Brăncuși: pornind de la formulele de expresie validate de gustul și sensibilitatea epocii, ei au evoluat către acele zone ale expresiei care, aflîndu-și corespondența în lumea reală, presupun o totală transgresare și chiar abolirea ei”. În cazul lui Iorga, a cărui operă a fost parțial repusă în circulație și prin eforturile lui Valeriu Răpeanu, se face de asemenea remarcabile observația privind memorialistica și în genere arta portretului, într-un alt studiu analizîndu-se contribuția lui N. Iorga la definirea realismului românesc. Volum „de articole”, și nu „sinteză” în înțelesul formal, **Interpretări și înțelesuri** se impune însă tocmai prin prezența unui spirit de sinteză autentic.

Mircea Iorgulescu

Prima verba

Candoare

VIATA unui copil de la 10 la 17 ani conține, oriunde și oricînd s-ar consuma acest interval, suficiente întîmplări mai mult s-au mai puțin obligatorii, mai mult s-au mai puțin decisive, apte de a face materia unui roman; întîmplări fizice, întîmplări psihologice, întîmplări de conștiință chiar, toate virtual interesante, fiindcă intervalul amintit e pseudonimul adolescenței, mai exact al unei stări de graniță, cînd insul începe să nu mai fie pur și simplu un copil și nu ajunge încă să fie pur și simplu un tînar. Starea de graniță e prin sine plină de conținut, cu atît mai mult în cazul că ea se petrece într-o istorie bogată în evenimente cu putere de înțirire asupra formării (sau dezvoltării) individuale.

Un astfel de caz înțilnim în romanul **Cumînțenia pămîntului** (Ed. Cartea Românească) de Rodica Tott. Este povestea unei fete de la 10 la 17 ani în România anilor

1933—1944. Lili, eroina ce-și asumă și funcția de narator, povestește întîmplări pe care le-a trăit în acest interval crepuscular al copilăriei, pe care numai le-a văzut sau despre care numai a auzit, toate trei tipurile de receptare a lumii exterioare angajînd-o, adică obligînd-o să reacționeze, fie și elementar, în funcție de vîrstă, sensibilitate și putere de înțelegere. Lili e un copil normal care manifestă, ca orice copil normal, o anume precocitate (în cazul ei, înclinația spre o viziune umoristică asupra lumii inconjurătoare și gustul pentru glumele de ținută aforistică și înțeles raional, de pildă: „Mi-a pus Dumnezeu mina în cap și m-am ales cu cucuie!”) și o anume întîrziere (în cazul ei, candoarea absolută, prelungită peste limitele decente). Precocitatea îi îngăduie să povestească întîmplări dintre cele mai grave pe un ton relativist (prin-tre evenimentele grave fiind bombardamentul, mizeria socială din anul războiului, crimele poliției legionare etc.); modul acesta de a vedea lucrurile este însă verosimil și corect, fiindcă indeobște copiii de 10—12 ani le e caracteristică percepția lumii sub unghiul jocului. Dacă precocitatea eroinei nu falsifică natura evenimentelor, ci o temperează prin transferul atributelor grave ale unei situații în registrul gravității infantile, întîrzierea ei, am numit astfel candoarea absolută, modifică esența evenimentelor. La 17 ani, infirmieră într-un spital pentru răniții din război, Lili pare să aibă o sensibilitate cel puțin egală cu aceea dovedită la 10 ani, numai că — și abia aici e, ca să zic așa, defecțiunea produsă de primatul candorii — puterea ei de înțelegere pare și ea egală cu puterea de înțelegere a virstei de 10 ani. Ca atare, impresiile ce-i lasă

tragedia războiului nu trec dincolo de regimul melodramatic. Un pic de candoare e trebuincioasă oricărei virste; excesul de candoare, însă, strică, adică deformează privirea, făcînd-o să rețină poizhița lucrurilor care dacă nu trădează întotdeauna esența lor, cu siguranță o minimalizează.

În afara autenticității reacțiilor eroinei, notabile mai sînt, în romanul Rodicăi Tott, citeva figuri conturate cu mină sigură (Bijol, congenerul Lili-ei, un corespondent al copiilor lui E. Sue în cartierul bucureștean Tei; madam Pascu și Lala, vecinele iuți la vorbă, dar săritoare la nevoie) și citeva scene de un dramatism ce depășește condiția personajului narator (solidaritatea oamenilor din cartier care nu ezită să ascundă poliției adevărata paternitate asupra unor manifeste comuniste găsite într-un garderob sub dărîmăturile unei clădiri bombardate); despărțirea eroinei de Ducu, „prima (ei) iubire”, petrecută într-un decor romantic; parada model din incinta unui hipodrom, unde Lili are surpriza să-și descopere mama ca manechin. Alte personaje sînt imprumutate, tipologice, din literatura mai veche sau mai nouă pe teme de război și de viață lumpen. Se mai rețin sentimentul tonic de încredere în viitor, sentimentul acut că „nimic nu va putea întuneca frumusețea acestei lumi” (Voronca) și sentimentul statornic că inocența copilului poate fi o replică la degradările cu care, din cînd în cînd, ne onorează istoria. Romanul e scris în genere bine, într-un stil oral adecvat virstei naratorului, cu inserturi de umor, din păcate cam facil, toate calitățile și defectele subsumîndu-se excesului de candoare.

Laurențiu Ulici

Calendar

- 2.XII.1633 — s-a născut Miron Costin (m. 1681).
- 2.XII.1851 — s-a născut Eug. Ștefănescu-Est.
- 2.XII.1890 — s-a născut Molter Karoly.
- 2.XII.1896 — a avut loc inaugurarea noului edificiu al Teatrului Național din Iași.
- 2.XII.1935 — s-a născut Nicolae Labiș (m. 1956).
- 2.XII.1942 — a murit Artur Enășescu (n. 1889).
- 4.XII.1883 — s-a născut N. Car-tejan (m. 1944).
- 4.XII.1895 — s-a născut Octav Des-sila.
- 4.XII.1913 — s-a născut Vlădă Bărna.
- 4.XII.1921 — s-a născut Al. I. Am-rulescu.
- 5.XII.1859 — s-a născut N. Petrap-ca (m. 1944).
- 5.XII.1882 — s-a născut Natalia Negru (m. 1962).
- 5.XII.1907 — s-a născut Lotte Berg (Lucia Bacinschi).
- 5.XII.1938 — s-a născut Paul Drumăru.
- 5.XII.1947 — a murit Const. Șa-ban-Făgețel (n. 1885).
- 5.XII.1971 — a murit I.M. Rașon (n. 1890).
- 5.XII.1974 — a murit Zaharia Stian-cu (n. 1907).
- 6.XII.1888 — s-a născut folcloristul N.I. Dumitrescu (m. 1963).
- 6.XII.1897 — s-a născut Oscar Wal-ter Cisek (m. 1966).
- 6.XII.1933 — a apărut (pînă la 6.II.1938) săptămîlnalul „Reporter”, condus la început de A.G. Grama, apoi de N.D. Cocea.
- 6.XII.1937 — s-a născut Mihail Drăgan.
- 6.XII.1940 — s-a născut Nicolae Baltag (m. 1975).
- 6.XII.1952 — a murit Dimitrie Popovici (n. 1902).
- 8.XII.1876 — s-a născut Hortensia Papadat-Bengescu (m. 1955).
- 8.XII.1928 — s-a născut Toma George Maiorescu.
- 9.XII.1913 — s-a născut epigra-mistul Al. Clonelcu.

Nicolae Labiş

Ninge neciteţ...

Ninge în noiemvre cum n-a mai nins de 70 de ani (spun meteorologii şi bătrânele oase ale Ceahlăului), ninge potopitor la vremea cînd ne e gîndul nu la aniversarea unei zăpezi, ci a unei naşteri de poet şi a unei morţi de poet. Ani 40 şi 19 ani au curs în calendare de la aceste întimplări mutate din istoria unei blajine familii de dascăli în istoria literaturii româneşti.

Şi în istoria iernilor literaturii româneşti.

Ninge neciteţ şi ne e greu să aşezăm cristalele zăpezii în chip de rînd de carte pentru a putea citi Frigul. Sint devălmăşite semnele cu desen părelnic ce ar putea întruchipa scrisa Prea Repedei Stingeri a poetului. Ştim doar că peste firava umbră prematur ajunsă în lut de amforă nu poate lucra rugina uitării.

Istoria literaturii româneşti (într-un fel istorie a bărbaţilor ţărilor româneşti) e şi ea un cîmp de bătaie aflat parcă, după sticlirea ultimei săgeţi ori a ultimului glonţ, cîmp cu însingurate glorii şi strigăte abrupte. Cititorul de rînd, străbătînd taberile sparte, cu cai junghiaţi şi care cu încă mişcate roţi, devine generalul de rînd înveşmîntat în hlamidă ce decide cine a învins; el apropie de buza muribundului bidonul cu apă stătută, închide pleoape pentru care lumina nu mai are preţ şi aureşte piepturile celor mai tari cu insemne copilăroase.

Pe acest cîmp de bătaie în care nu se lasă niciodată pace deplină, oameni şi arbori şi schituri şi munţi şi riuri şi steaguri se devălmăşesc şi cum se întunecă alb, a ninsoare, litera triumfului e mereu neciteată ori ni se năluceşte cu smălţ plesnit... E Dosoftei un arbore cu braţe

făloase? Cârlova e numele unui oştean ori al unui cal ori e poate o arbaletă? E Miron Costin numele cinstit al unui cap cărunţ, despicat pe butucul osîndei, ori e chiar butucul, rămas de la dulgheria unei corăbii? Ce mai scrie Sadoveanu? Sau ce mai ninge Sadoveanu? Eminescu e fluviul după care încă jînduie moldovenii? E Voroneţul un poet neexprimat? Deci ce mai scrie Voroneţul?

Şi cine e Labiş cel devălmăşit, cel tîrit, cel îngropat în legendă? Prea repede l-a cules gura legendei, prea devreme în locul versurilor, pe care de-atît amar de ani nu le mai scrie, creşte iară fantastă...

A fost demult?

Poate. El ne-a apărut, celor care ni se pare că l-am ştiut, mult mai aproape de vremea lui Moş Creangă (al cărui străstrănepot a fost) decît de vremea avioanelor supersonice ori (comparaţie infinit mai modestă) a tramvaielor „Thomson şi fiii”...

Şi n-a fost aşa. Nu e aşa. Labiş şi-a implicat în modul cel mai fericit tradiţia, dar avea, sufleteşte, o mare deschidere spre modernitate. Era un frenetic a cărui combustie era hrănită din liniştea măreată a stăpînului pe unelte.

Primeam într-o zi la forfota spectaculoasă a unor meşteri ce reparau o uriaşă scară rulantă, covor zburător fiinţînd nu departe de locul unde steaua lui Labiş s-a frînt, peste drum de ceea ce va fi fost cîndva tîrnul Colţii. Îl desfid pe cel ce crede că lăuntru unui ceasornic „Omega” e mai complicat alcătuit decît o scară rulantă. Ei bine, văzînd eu scara aşa cum se afla atunci, stagnată, cu capacele gigantice desferecate, văzînd fierăriile miraculoase şi lianele

cablurilor electrice, am încercat să mă gîndesc la poezia unui asemenea miracol dezvelit şi repede am înţeles: numai Labiş putea fi acela! El care a întruchipat ideea racordului aparentei noastre rusticităţi la tensiunile convulsive ale unui dinamic prezent istoric...

Încă o dată ne imaginăm ce spaţiu ar fi umplut în poezia anilor aceştia poetul tînr, intrat în moarte ca un sfîndru-cascador al unui spectacol iluminînd acum orgoliile epigonilor.

A fost.

Este.

Are cu el tristul noroc al tinereţii fără crepuscule. E noi în tot ce visăm. Nu există vers al poeziei contemporane care să nu-i datoreze un semn (oricît de palid), nu sărbătoare la care să nu socotim că ne odihnim pe exaltarea jeţului lui de lemn înflorit.

Îl se spune casei în care a trăit că e muzeu.

Îl se spune singelui lui cast că e operă.

Îl se spune versului lui că e osul sfînt al vietăţii noastre de carte.

Ni se spune că ar fi avut acum 40 de ani.

Ni se spune că numele lui e un uriaş cristal al zăpezii timpului care albeşte cu dulce var clopotniţele şi frescele poeziei noastre.

A fost?

Suntem?

Gheorghe Tomozei

Bucureşti,

Noaptea de Sfîntul Andrei

La Suha

FRATE de dascălie cu părinţii lui Nicolae Labiş, profesorul Gavril Găină le evocă în rîndurile ce urmează întîlnirea... Strănepoata lui Ion Creangă, Profira Luca, l-a întîlnit pe Eugen Labiş la Suha-Văleni şi acolo aveau să se iubească şi să-l aducă pe lume în noaptea de sfîntul Andrei a anului 1935 pe Nicolae.

Casa (modestă) pe care au ridicat-o mai apoi la Mălini soţii Labiş e acum muzeu, iar ei, blajini din miazănoaptea ţării, îşi văd cu sfială numele şi chipurile fixîndu-se în albumul relievar al istoriei literaturii noastre. Ori în Povestea acestei istorii...

G. T.

TERMINASEM de curînd oştirea. După multe amînări şi drumuri la revizoratul şcolar, fusesem numit provizoriu la Suha-Văleni — un sat dintre munţi care zăcea în zăpadă, acoperit de o ceaţă plumburie. M-am prezentat, fireşte, la şcoală.

Sînt numit aici, domnule director... am ordin scris... (îi arătai actul pecetluit; se uită atent, apoi către mine.)

— Mă bucur colega, însă nu ştiu cum o fi, că tot azi, dimineată, s-a prezentat o domnişoară, aici. O cheamă Profira Luca. E din Neamţ. Facem cunoştinţă. Ea mă priveşte tîntă. E lesne de înţeles uimirea ei, cînd îi arătă ordinul de numire. În sufletul ei se petrecea ceva neobişnuit, am observat. Îmi vorbea nervos, fără răbdare, plîmbîndu-se prin cameră.

— Sînt numit aici, la Suha-Văleni, domnişoară. De trei luni şomez; vreau să intru în carieră.

— Te rog nu te supăra; şi eu sînt uimită, domnule. Am o soră, alături, în Poiana; nu pot ceda locul!

Fireşte, polemica se aprinsese. O polemică simplă ca între un băiat şi o fată de liceu, directorul fiind arbitru între noi.

Unul trebuia să facă cale întoarsă de la Suha; sau poate amîndoi? Dreptatea lui Solomon...

Mă uitai tîntă la ea; la domnişoara Profira Luca. Discuţiile continuau un timp, cu mici intreruperi. Observai că domnişoara Luca i se umeziră ochii. Durerea ei o făcea mai frumoasă, mai feminină. Era stăpînită de o melancolie, de o demnitate calmă, ca după o fericire pierdută. Direc-

Margareta, Profira, Eugen şi Nicolae Labiş, fotografiaţi la Fălticeni.

torul ne consola pe amîndoi. Rămînea la liberă alegere care din doi să rămînă, să raporteze revizoratului.

Zilele următoare purtam acelaşi dialog. Am cunoscut-o mai bine pe d-ra Profira, în măsura timpului. Era tristă, incertătoare, cu graţie în mers, subţire ca de pe băncile şcolii. Trezea interes, afecţiune, în orice discuţie. La lecţii mergeam împreună. Nu era timp de pierdut. Directorul, un diplomat, ne întreba ce-am hotărît; să poată face statul de plată. Am cedat, cum era şi firesc.

Într-o dimineaţă directorul ne citi ordinul revocat al revizorului şcolar din Fălticeni. Eram anunţaţi că „pe data de 1 februarie 1934, numeşte în postul de învăţător provizor la şcoala primară din Suha-Văleni, comuna Mălini, judeţul Baia, pe inv. Profira Luca... iar inv. Gavril Găină numit la şcoala din Dumbrava, com. Horodniceni”...

Observai pe faţa ei o explozie stăpînită de bucurie, de recunoştinţă. Ceva neprevăzut; destinul poate o lega de Suha-Văleni, de Mălini. La despărţire ne strînsesem călduros mîinile, dorindu-ne

mult noroc în viaţă şi succes în munca de dascăl rural.

E greu de presupus, norocul sau destinul să fi intervenit în viaţa Profirei Luca. La cercurile pedagogice din Mălini legat de Suha-Văleni (aceeaşi comună) la serbările şcolare organizate cu suflet, Profira Luca l-a întîlnit pe Eugen Labiş, un aliat în munca nobilă de educare a poporului. Din prietenia lor s-a născut dragostea, dorinţele tinereţii, nerăbdarea de a se lua. I-a fost alesul inimii, ursitul, un destin împlinit, o căsătorie potrivită, o căsnicie fericită.

L-am cunoscut pe Eugen Labiş în anii de şcoală normală; am fost colegi de clasă, de necazuri şi bucurii şcolare. Un tînr agreabil, elegant, nu mare de stat, cu o ţinută frumoasă, mîndră, ca omul de la munte; optimist, zîmbitor, niciodată supărat.

Şi din acea dragoste curată s-a născut primul lor copil, Nicolae, cu alese însuşiri poetice, ale căror versuri l-au dus la celebritate.

Prof. Gavril Găină

Scrisoarea unui tînr poet către un foarte tînr poet

ÎN URMA cu cîţiva ani, într-o revistă din... Oneşti („Jurnalul literar” redactat de către poezii C. Th. Ciobanu şi G. Izbăşescu) s-a tipărit această scrisoare pe care tînrul poet de 18 ani Nicolae Labiş o adresa unui (poate) extrem de tînr confrate, fălticeanul Dorel Vasiliu.

Actuală şi azi, scrisoarea impresionează prin „sfîtoşenia” de bună tradiţie moldavă şi prin simplitatea adesea luncată în patetism a exprimării.

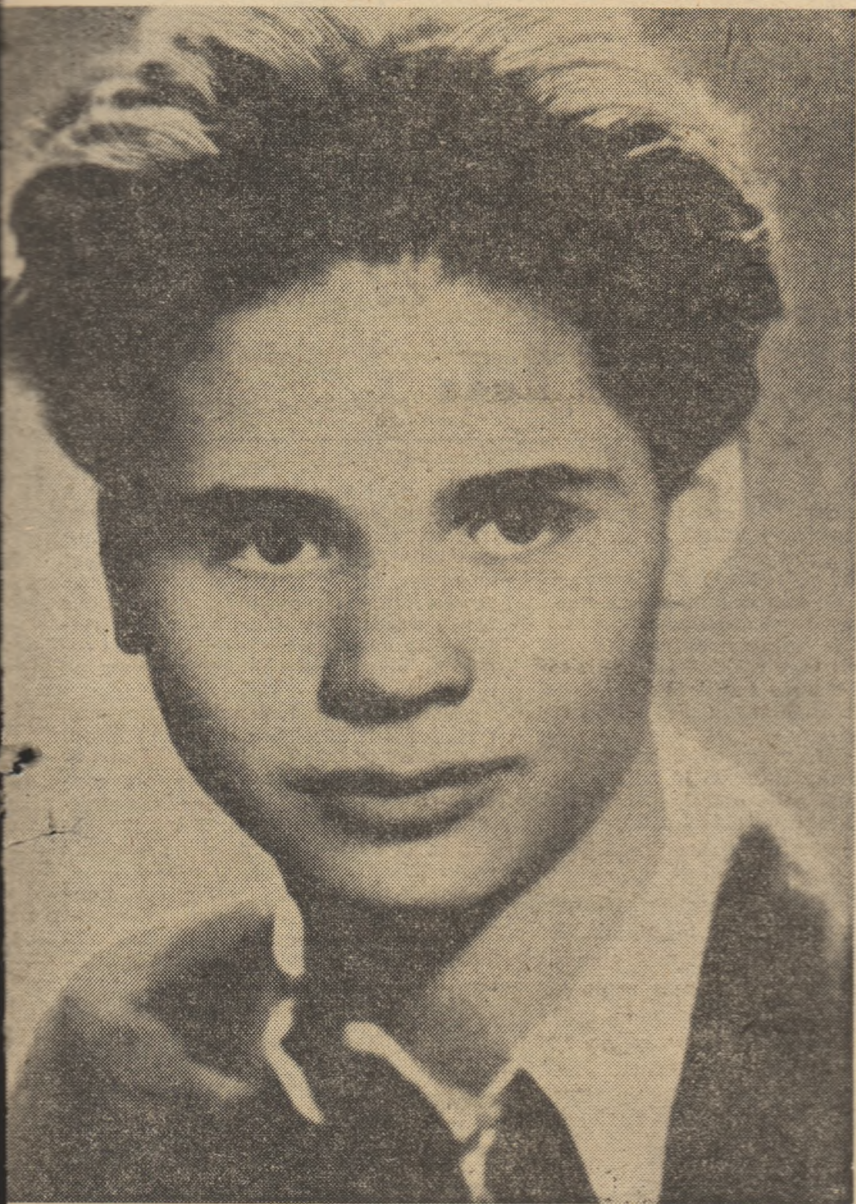
Citînd-o, am avut nostalgia nu doar a marelui poet al cărui glas a fost împiedicat de moarte să răsună cu toată anunţata-i amplitudină, ci şi a strălucitului redactor-cititor de curent literar care n-a ajuns să fie...

G. T.

„Cred că-ţi dai seama că nu te pot cunoaşte din cele două pagini ce mi le-ai scris. Pentru a te cunoaşte am nevoie de puţin de poeziile tale. Sfaturile pe care le voi da acum sînt generale şi pot fi primite de orice tînr asemenea ție. Cred însă că pentru început îți vor prinde bine și așa [...]”

A fi poet nu-i suficient să știi încheia imaginii frumos rimate în jurul unui «fond» bun. Pe cînd eram de vîrstă ta, de cele mai multe ori, scriam poezii din «plăcere», din distracție. Munca poetului însă, tovarășe Dorel, e mult mai grea. În afară de talentul pe care nimeni nu-ți poate da în afară de singură natură, ai nevoie de prejurările vieții în care crești — în funcție de voința ta, se mai cere un lucru...

de important : cultura. Un scriitor arat trebuie să cunoască tot ce a pro-
menirea mai important : literatura
sală de la Homer până la Maia-
ski ; filosofia de la Democrit până la
x, știința de la inventatorul anonim al
hiei până la acei ce știu să comande
nii.

astă condiție foarte grea ar putea
inspăimînte pe toți începătorii tineri.
însemna că nimeni nu mai poate să
e decît la vîrsta de 40 de ani, cînd
destul din ce trebuie știut.

începătorii tineri însă nu trebuie să în-
seamnă să scrie. Dar de un lucru foarte im-
portant ei tot trebuie să ție seamă : să nu
scrie despre lucruri pe care nu le înțeleg
ei. Au tot timpul să învețe, să crească,
să se înțeleagă. Pînă atunci să scrie despre
lucruri apropiate lor, despre sufletul lor
și nici o preocupare pentru subiecte
de alții. Singur sufletul tău, tovarășe
trebuie să-ți spună subiectul.

varășii redactori de la „Scinteia Pio-
nerii”, pe care-i cunosc, îți dau proba-
bile sfaturi menite să te facă să scrii
cu mai puține greșeli, care să poată
publicate, numai că ești foarte tînăr.
bine să te preocupe nici publicarea
ci dorința de a înlătura greșelile de
Principalul lucru este să scrii cu
sinceritate gîndurile și sentimentele tale

cele mai intime, să te destăinuie hîrtiei ca
unui prieten bun.

Frumusețea locurilor în care te-ai nă-
scut, dorințele tale, dragostea ta pentru un
prieten sau o prietenă, ura ta împotriva
acelora pe care-i urăști. Nu-i nevoie ca
de la bun început să scrii ura ta împo-
triva imperialiștilor, căci nu vei reuși,
pînă cînd nu vei scrie bine despre ura ta
pentru un dușman personal. Nu vei reuși
să-ți arăți dragostea ta pentru patrie în
versuri convingătoare, pînă cînd nu vei
scrie bine despre dragostea ta pentru o
persoană iubită. Adevăratul scop al lite-
raturii a fost întotdeauna zugrăvirea omu-
lui, cu sentimentele și gîndurile sale.
Deci, răspunzînd dorinței tale de a-ți da
un subiect, nu găsești nici unul mai bun
decît Vasiliniuc Dorel.

Scrie despre tine — numai acesta poate
fi un început bun : amintiri, fapte trăite,
sentimentele și gîndurile tale.

Dacă cineva, prin vre-un cerc literar îți
va spune că trebuie să scrii poezii „poli-
tice”, arată-i scrisoarea mea. Poezii bune
politice vei scrie atunci cînd vei ști foar-
te multe lucruri. Pînă atunci scrie numai
despre ceea ce simți.

Acestea sunt toate sfaturile ce ți le pot
da. Nu există sfaturi care să poată face
dintr-un om simplu un poet.”

Nicolae LABIȘ

În fața Casei Scriitorilor, cu Parasciva și Tudor Arghezi (1965).

„Liceul Nicu Gane cu porți de fier forjat...”

AM AȘEZAT drept titlu al ace-
stor însemnări un vers dintr-un poem
(neterminat) de Nicolae Labiș.

În 19 ani cîți au curs de la
abruptul sfîrșitului s-au publicat
aproape toate mărturiile documen-
tare (esențiale) ce-l povestesc. Dic-
tînd, pe patul de spital, testamen-
tarele versuri imaginînd pasărea cu
clonț de rubin în stare să caute ur-
mele poetului Nicolae Labiș / care
va rămîne o amintire frumoasă
poetul a stimulat în cei ce l-au cu-
noscut dorința de a conserva toate
aceste magice urme. Marele poet
stîns la 21 de ani a lăsat în urmă-i
un număr inimaginabil de manu-
scrise nefinisate, ciorne de atelier,
pagini de jurnal ori scrisori, astfel
încît surpriza de a-l redescoperi nu
e nicicum exclusă. Cînd ești spe-
ranța poeziei românești și pieri la
vîrsta primelor iubiri nu poți lăsa
în urmă decît cuvinte și gesturi
semnificativ-dramatice. Pînă la scri-
erea așteptatei biografii a lui Labiș
trebuie să adunăm toate cioburile
de vitrai în care umbra poetului a
pîlîit o clipă.

Iată de ce tipărim mărturiile pro-
fesorului fîlticenean V. G. Popa
privind anii petrecuți de Labiș la
liceul Nicu Gane din Folticeni lui
Moș Creangă...

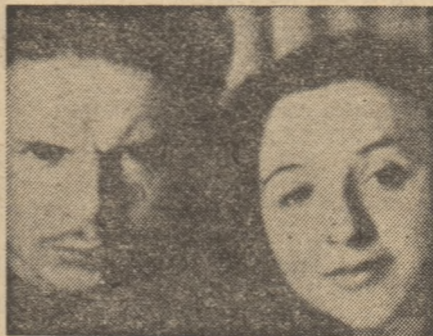
G. T.

În 1954.

RECEREA lui Labiș prin liceul Nicu
Gane din Fîlticeni, etapă deosebit
de importantă în formația sa spiri-
tuală, este consemnată și în procesele
verbale ale consiliului pedagogic al școlii.
Răsfoind foile îngălbenite ale acestor re-
gistre întîlnim lucruri destul de interesante
în legătură cu acest elev neobișnuit.

De exemplu, în procesul verbal din 27
iunie 1950, punctul I de pe ordinea de zi,
e „fixarea elevilor care vor primi diplome
de merit pentru învățatură și purtare
f. bună, conform ord. nr. 17 472/1950”. Era
un ordin nou al Ministerului. Pentru prima
oară se distribuiau asemenea diplome.
Caracteristica lor consta în aceea că ele-
vul, pe lîngă rezultate bune la învățatură,
trebuia să aibă și o conduită ireproșabilă.
La fiecare clasă (începînd cu clasa întâi)
se fixează, cu obișnuitele dezbateri și
puncte de vedere, contradictorii, cite patru

Cu Margareta

elevi. La clasa a VIII-a se fixează următo-
rii elevi, socotiți vrednici a primi diplome
de merit : Matei Paul, Labiș Nicolae, Mar-
covici Heim, Offenberger Harry (foaia 81,
verso).

În procesul verbal din 9 noiembrie 1950
(foaia 119, verso) găsim următoarea indi-
cație : „Tov. prof. Popa Vasile mai arată
cum a decurs concursul ARLUS și pro-
pune ca elevii Marcovici Heim și Labiș
Nicolae din clasa IX, Birleanu Gheorghe
din cl. X, Lavric Ioan și Bogdăneț Valeriu
din cl. XI, să fie „premiati pe școală,
avînd cele mai bune lucrări...”.

Procesul verbal din 25 ianuarie 1951 ni-l
arată pe Labiș în postura de participant
la ședințele Consiliului pedagogic, alături
de cadrele didactice, în calitate de repre-
zentant al organizației U.T.M. din școală.
Merită să fie reținut faptul că Labiș era
doar în cl. IX și totuși organizația îl trimi-
tea pe el la ședințele forului suprem
care răspundea de procesul instructiv-e-
ducativ al școlii.

Nicolae Labiș, în anul școlar 1950—1951
răspunde (din partea organizației U.T.M.)
de pionierii din școală. Cei care au purtat

pe vremea aceea cravata roșie, în liceul
Nicu Gane, își aduc aminte cu drag de
„tov. Labiș, responsabil cu pionierii”.
Depunea în această muncă un zel grozav.
Îi era drag să lucreze cu copiii. Mulți au
primit cravata din mina lui. Iată-l luînd
cuvîntul în legătură cu pionierii la ședința
consiliului pedagogic din 11 ianuarie 1951 :

„Se dă cuvîntul elevului Labiș Nicolae,
responsabil cu pionierii, care arată planul
de muncă periodic al unității de pionieri,
fixîndu-se totodată tovarășii profesori
care vor prelucra subiectele la adunările
cu pionierii. Tovarășii sînt de acord cu
planul propus” (foaia 135, verso).

Mi-l amintesc destul de bine pe Labiș
prezentînd în fața cadrelor didactice pla-
nul de muncă al unității de pionieri și ar-
gumentîndu-și acest plan. Subiectele edu-
cative, ca și profesorii ce trebuiau să le
dezvolte, erau niște lucruri bine gîndite
și bine alese. Au fost primite doar cu
ușoare obiecții și modificări.

Procesul verbal din 22.III.1951 consem-
nează din nou participarea lui Labiș la
lucrările consiliului pedagogic. La cuvîn-
tul în legătură cu situația pionierilor la
învățatură. Propune soluții interesante și
eficiente din punct de vedere pedagogic :
„În continuare se inscriu la cuvînt to-
varășii Ionescu Viorica, Onciu Vasile și
tov. Labiș Nicolae, responsabili pe linie de
pionieri din Org. U.T.M. pe școală. To-
varășul Labiș propune ca pionierii slabi să
fie chemați la convorbiri individuale în
care să fie sfătuiți de către tovarășii diri-
ginți, de profesori și de instructorii de pio-
nieri” (foaia 163).

Problema principală discutată la acest
consiliu (22.III.1951) e în legătură cu săr-
bătorirea Săptămîinii Mondiale a Tineret-
ului. Labiș răspundea pe întreaga școală
de organizarea festivităților legate de a-
cest eveniment. Era neobosit și plin de
entuziasm. Iată-l luînd cuvîntul în fața
profesorilor săi :

„Din partea organizației U.T.M. vorbesc
tov. Labiș Neculai : Arată că org. U.T.M.
sărbătorește «pe raion» Săptămîna Mon-
dială a Tineretului. La pregătirea festivi-
tăților dau concursul și elevii de la școala
noastră. Pentru o mai strînsă colaborare
a U.T.M.-ului cu școala, vor lua parte re-
gulat la ședințele consiliului pedagogic
reprezentanții org. utemiste din școala
noastră. Tov. director recomandă corpului
didactic să ia parte la festivitățile organi-
zate de tineret în săptămîna aceasta, ară-
tînd în continuare rolul tineretului în lupta
pentru pace și construirea socialismului
în R.P.R.” (foaia 162—163).

Nu e nici o exagerare dacă vom spune
că în rîndul elevilor liceului Nicu Gane,
Labiș a fost în felul lui o adevărată per-
sonalitate politică.

V. G. Popa

Al. MONCIU-SUDINSKI

„Viitorul rămîne la cei tineri...”

NU ȘTIU de ce m-ați ales tocmai pe mine. Eu ce să vă spun? Eu de acum mi-s prea bătrîn... M-am născut tocmai la 1890. Am 85 de ani...”

„Mulți înainte!”

„Eu vă mulțumesc că-mi ziceți mulți înainte!... dar ați venit prea tîrziu. Nu mai aștept mulți ani înainte. Mi-s prea bătrîn. Sint bucuros că mă mai îngăduie o vreme pămîntul. Însă eu totuși aş vrea să-mi iau drumul... Nu vreau să-i împiedic pe alții să-și ducă viața.”

„V-am găsit alături de fiul d-voastră săpînd la grădină; nu s-ar zice că-l împiedicați.”

„Da, însă ce folos?! De-acum viitorul meu a trecut. Eu pentru mine nu mai am ce aștepta. Viitorul rămîne la cei tineri.”

„Cum vă numiți dv.?”

„Pavel. Moș Pavel.”

„Moș Pavel și mai cum?”

„Moș Pavel Drăguț.”

„Povestii-mi ceva despre viața dumneavoastră.”

„Eu vă spun dumneavoastră așa: viața mea a fost și bună și rea. M-a bătut Dumnezeu să muncesc încă de cînd erasem copil, de la 14 ani. Aici a fost o fabrică de lemne. Am muncit la Fabrică. Am muncit mult. După aia a început războiul. În '914. Iar la '916 m-am incorporat. Noi eram atunci la Austro-Ungaria. Sub o dominație străină. Și... ce să mai zic? Am început atunci război cu Italia. Și-a trebuit să mergem cu toții la război. Numai că n-a trecut multă vreme și pe mine m-au împușcat. Și am venit înapoi. Am scăpat. M-am dus iar la fabrica de lemne și m-am făcut frînar. Și eu aduceam lemne de la pădure. În 1917 a fost asta.

Tot în 1917 s-a făcut revoluție la Rusia. Iar în 1918 mi-a ars casa. Mi-am făcut o casă nouă și viața mea a mers mai departe. Eram țaran gospodăru, dar lucram și la fabrică. În 1932 m-am băgat la uzina Oțelul Roșu și am lucrat și acolo 11 ani. Și uite așa, mi-am tras toată viața. Cu munca. Am fost muncitor, dar am fost și țaran: știu să ar, știu să sîp, știu să samăn, știu să cosească, știu să țin vite, știu să le păstoresc. N-a ieșit mare lucru de aici, dar... am trăit cum am văzut că trăiesc oamenii.”

„Ați muncit la fabrică pentru că nu aveți pămînt, sau de ce?”

„Pămînt am avut, dar știți d-voastră cum era: lipsa de bani era mare. Oamenii țineau banul în pod și nu te lăsau să-l vezi la față. Iar banul, de ce circula mai puțin, de ce-și pierde puterea. Atunci ce puteam să fac?! Aveam 4 hectare de pămînt, dar nu puteam să-l gospodăresc așa ca să iasă banul.”

„Și atunci v-ați dus la fabrică.”

„La fabrică. Și am stat acolo pînă în 1942.”

„Pămîntul ăsta, cele patru hectare, de unde le aveți?”

„De la moșii noștri.”

„Și moșii de unde-l aveau?”

„Știu eu... Eu zic că de la Statul Bătrîn.”

„Care stat?”

„Să vedeți: Statul Bătrîn era pe vremea cînd aici era numai apă. Că aici a fost o mare. Marea Veche. Iar satul nostru nu era aici, ci încolo pe deal. Drumul spre sat trecea pe sus printr-o trecătoare. Îi spunea „Drumul lui Matieș Crai”. Matieș era voievodul care a fost și a domnit pe aici. Și el nu putea să facă drumul pe unde-i făcut el acum, că intra în mare. Atunci l-a făcut cu pietre pe acolo, pe chingă, pe sus. După aia, cînd marea a secat, noi am mutat comuna mai încoace, în vale. Nu știu cînd a fost asta, c-a fost înainte de nașterea mea. Cînd am venit eu pe lume, eu aici în vale m-am nimerit.”

„La fabrică ce-ați lucrat?”

„Eu am fost cuptoraș. Am încălzit fierul în cuptor și l-am dat la lamina-

tor să-l lamineze. Am fost cuptoraș. Proprietarii fabricii erau fabricanții aia... Auschnitt. Poate ați auzit. Mari fabricanți au fost... Și ei chemau oamenii și le dădeau plată ca să le lucreze. Dădeau! Numai că oamenii tot nu erau mulțumiți. Muncitorii, adică. Ce ziceau ei: să se facă lucrul de numai opt ore! Înainte vreme lucram doispe ore. Dar muncitorii s-au hotărît ca să lucreze mai organizat: adică exact opt ore! Și ei cereau ca omul să capete plată exact cît să poată trăi. Da numai cu atît muncitorii tot n-aveau cum să fie mulțumiți. Și-atunci ei veneau și mai cereau cîte ceva de la patron. Atunci patronul trebuia să le dea, că altfel lăsau fabrica... (Parcă numai o dată au lăsat ei lucrul jos): „Domnule director ne mai dai ceva bani! Că nu putem trăi. Nu ni se ajung banii.” „Apăi cum, cum?” „Apăi uite, așa și așa și așa.”

„Și cam cîtă vreme lăsau muncitorii lucrul jos?”

„Ehei! cîteodată și doispe ore! Da, da! Așa erau muncitorii! Cînd se vorbeau să-l lase jos, apoi jos îl lăsau. L-au lăsat o dată și 24 de ore! (Apăi douăzecișipatru de ore era totuși prea mult.)

„Și nu înghețau cuptoarele?”

„Nu, de ce să înghețe? Că ne puneau pe noi cuptorașii să încălzim focul me-reu! Și pînă cînd rezolvau ei treaba, noi trebuia să ținem fierul încălzit.”

„Bine, dar dacă și cuptorașii ar fi lăsat lucrul jos?”

„Păi asta nu se putea. N-ar fi fost lucru frumos. Noi trebuia să stăm acolo la locul nostru, la postul nostru. În noi se punea multă încredere!

Ei! dar astea au fost... După 1944—45 cînd ne-am naționalizat, sau cum să spun eu... după război, muncitorii s-au organizat și mai bine, au căpătat plată și mai bună, au fost bine tratați în spitale. Și... ce mai vreau să vă spun: că într-un cuvînt au ieșit bine și cu pensiile! Da, da spun adevărul!”

„În al doilea război mondial ați fost pe front?”

„Am fost și în al doilea, dar m-au împușcat iară degrabă și iar m-am întors din front.”

.....

„Moș Pavel, ce părere aveți, s-a schimbat viața dumneavoastră în ultimii ani?”

„Înainte vreme noi am trăit mai simplu, mai... neorganizat. Nu știam atîta politică. Cu domni nu ne amestecam. Ne vedeam de treburile noastre. Eram... mai lipsiți. Acum văd că tot la două săptămîni, circula banul. Plata! Avans — lichidare, avans — lichidare! Lucru — capeti, ai bani! Atunci trăiam mai greu, munceam la pămînt. Îi aram cu boii, cu vacile. Acum lucrăm cu mașinile. Înainte nici nu știam de mașini. Așa era. Spun adevărul!

Sau cășile: clădirile, construcțiile astea... Apăi pe vremea mea nu erau nici jumătate din orașele care sînt acum!”

„Dumneavoastră ați observat că mulți tineri pleacă la oraș și nu mai rămîn să lucreze la țară?”

„Am observat. Da. Am observat. Tinerii au băgat de seamă că e bună școala, învățătura, și se luptă cu totii să aibă funcții. Să fie avocați, ingineri, doctori.

Da... E foarte bine.

Ei, dar pămîntul cere lucru! Și cu cine să-l lucrezi!! Cu mașinile? Mașinile încă n-au fost făcute să lucreze singure. La noi gospodăria n-are prea mult pămînt, dar are vite, are ciopor de vite! Ei, faceți d-voastră o mașină de fier, un ciurdar, sau un cioban de fier care să aibă grijă de vite! N-o să meargă. Vitei îi place mina de om, vita nu suferă fierul. Dar oamenii noștri din sat nu mai vor să șadă la vite. Ei zic că se duc la

uzină, să lucreze și acolo, lucrează bine, cîștigă bani frumoși, iau o pensie bună și atunci nu-i musai să se ducă la vite.

Da! trebuie să muncească cineva și aici, nu? Să fie carnea mai ieftină, laptele mai ieftin o țiră... Atunci eu ce mă gîndesc?! Mă gîndesc că n-oi muri pînă să-i văd pe mulți tineri de ăștia că se întorc să lucreze iarăși la vite. Trebuie să muncească cineva și aici, nu?!”

„MOȘ PAVEL, vreau să vă întreb altceva: dumneavoastră aici în sat, v-ați dus viața după niște obiceiuri. Ei, s-au schimbat în vreun fel obiceiurile astea? De exemplu: cum se făcea o nuntă înainte, și cum se face acum?”

„Nunțile sînt tot cam aceleași. Numai cu asta, cu... luxul, cu orînduiala. E mare schimbare! E mult mai gingaș. Mai fin. Pe vremuri zbieram acolo la nuntă cu sticlele de țuică în mînă, pînă căpiam. Ei, doamne, cine era ca noi?!”

Ion Duman: RECOLTĂ

Acum însă, s-a schimbat. Și-acum facem nunți, petreceri, dar acum cîntă picapele, radiourile.

Sau hainele: pe vremuri hainele erau mai proaste; o șubă albă cusută cu flori, niște cioareci din aia din lînă, opinci. Acum avem stofă, avem lucruri fine, nailon, avem tot, ce vrem. Pe vremea mea numai ăștia, numai procurorii și judecătorii purtau așa haine cum se poartă azi.”

.....

„V-aduceți aminte de zilele cînd s-a făcut colectivizarea la d-voastră?”

„Da.”

„Alea patru hectare de pămînt le aveți și atunci?”

„Da.”

„După care le-ați dat la gospodărie.”

„Da.”

„Pe d-voastră cine v-a lămurit să intrați în colectivă?”

„Treaba a fost așa... Nouă așa ne-a spus: că înainte vreme era o exploatare! Care avea mai mult pămînt se apuca să exploateze pe cel sărac și par-

tea lui nu i-o mai dădea! Acest caz a fost și la noi în comună: erau doi frați care aveau de la tatăl lor zece hectare de pămînt. Și fratele mai mare le-a luat el singur, iar cel mic era tare rău exploatat. (Ei mai aveau și o soră, dar zestre tot nu i-au dat, cînd au măritat-o). Era va să zică o înșelătură. Cu colectivul, acum, nu mai poți exploata pe nimeni.”

„Așa este. Totuși nu mi-ați spus cum v-ați convins d-voastră să dați pămîntul la colectiv?”

„M-am convins. Uite că m-am convins. Pe de o parte m-au convins și alții, pe de altă parte, și eu. Venea și partidul pe la cășile noastre și ne spunea: «Uite mă, așa, și așa, și așa, și așa».

„Și dumneavoastră ați intrat imediat?”

„Am intrat chiar atunci. În 1962. Atunci a pornit la noi această scriere. Iacătă-s 13 ani de atunci.”

„Si nu v-a părut rău după pămînt?”

„Nu mi-a părut.”

.....

„MOȘ PAVEL, ați avut necazuri în viață?”

„Necazul cel mai mare care l-am avut în viață?”

„Da.”

„N-am avut alt necaz mai mare în viață decît în anul 1945 cînd am scos trei morți din casă. Mai întîi mi-au murit mama și fratele. După aia, spre toamnă, mi-a murit copilul. Atunci cînd au trecut ai noștri Tisa, cu armata U.R.S.S., de i-au alungat pe aia... pe faxiștii. Pe germanii aia, sau cum le spunea. Și copilul meu a fost acolo și a pierit acolo la apa Tisei. În anul ăla am fost cel mai îndesat din viața mea. Am avut trei morți în casă. Asta a fost necazul meu cel mai greu. În restul, am mîncat, am băut, am lucrat, n-am avut nici un fel de necazuri. Iar în regimul actual am ajuns să fiu chiar primar. Un an și o lună am fost primar.”

„CE PĂRERE aveți, mai ales ca fost primar, ce-ar mai trebui înfăptuit în comuna d-voastră?”

„După cîte am băgat eu de seamă, n-ar mai trebui chiar nimic! Toate au ajuns la așa o formă că ar fi păcat să mai vrem (și mai altceva multe...). Să lucrăm și să ne vedem de treabă! Că asta-i lucru lăsat de la Dumnezeu!”

„Credeți în Dumnezeu, Moș Pavel?”

„Așa am apucat, așa am trăit, așa o să mor. Altceva ce să spun? Atîta cît pot să-l cinstesc pe un moș mai bătrîn din comuna mea, atîta pot să-l cinstesc și pe Dumnezeu. Asta e încredințarea mea. Altceva ce să spun...”

„Ce le spuneți nepoților d-voastră, cum să trăiască de acum înainte?”

„Eu, și copiilor și nepoților și strănepoților noștri. le spun: ei să fie muncitori. Să muncească și să asculte de superiorii lor. Să-i asculte, oriunde-ar fi: în fabrică, la pămînt, în familie, în comună.”

„Și dacă superiorul greșește?”

„Asta nu-i treaba noastră. Dacă greșește — răspunde el, că de-aia-i superior. Răspunde superiorul. Dar de ascultat, noi trebuie să-l ascultăm.

Numai dacă-l vedem că el umblă în curvii sau în beuturi, sau lucră ce nu trebuie să lucre, e musai să ne strîngem mai mulți, noi ăștilași și să-l raportăm. E musai. Și atuncea lasă să-l tragă alții pe el la răspundere! Dar de ascultat noi trebuie să-l ascultăm. Că trebuie să fie un superior care conduce treaba... Fără asta nimic nu există.”

STEFAN cel MARE

AM STRĂBĂTUT aproape pe jos, o săptămână bună, Moldova de sus, acest rai al neamului nostru, sanctuarul în care odihnesc osemintele unor dintre cei mai aleși fii ai poporului român, ctitori și eroi luptători cu sabia și mistria, a căror moștenire spirituală și materială a devenit de pe acum un bun al omenirii. Am avut bucuria să străbat și să cunosc mai din aproape cele mai adânci locuri și vetre spirituale, de la Oceanul Atlantic până în pustiiile Orientului, și îndrăznesc să spun că Bucovina, așa cum ne-a rămas cu ctitoriile și cu oamenii ce le însuflețesc, este una dintre cele mai pilduitoare de pe fața pământului.

Există două trepte lucrătoare în sinul fiecărei culturi: întâia se cheamă integrarea în natură, găsirea odihnei în sinul naturii. Este primul pas pe care omul, așezându-se într-un loc statornic, îl împlinește, își înalță un sălaș de viață pre-cum posărea cuibul, ridică stîlp și-n jurul lui își alcătuiește vatra unde vin pruncii și unde se întorc zilele seară de seară cu rodnicia lor. Casa e de lemn, cioplită în grabă împotriva ploilor și vremii întunecate, să țină de cald și să ocrotească focul de prigoana sălbăticiei.

Apoi omul e confruntat locuind un loc de vitregiiile soții, vin alții peste el, trebuie să lupte, să-și adeverească dreptul la statornicie și pașnica viață rivniță de alții peste capul său. În această luptă omul e silit să iasă din natură, să se adeverească mai presus de ea, din imitator al naturii trebuie să devină creator, transfigurând prin creație atât natura pe care o va încarna în acest fel, cât și chipul său, înobilindu-l cu virtuțile de căpătii. În această de a doua treaptă de statornicie este de căutat omul și numai acolo unde el a ieșit prin creație din sinul naturii transfigurând-o, îmbogățind-o, este integrat nu în natură, ci într-o comunitate, nu într-o ordine naturală, ci una socială, și numai din acest moment poate fi vorba de un neam, de un popor în istorie, iar mai apoi de lumina și ființa vie a unei Patrii.

În acest ceas, la lampa aprinsă din toată inima în casa numită patrie, ne aflăm din vremi străvechi aici, în Bucovina, această cunună a Patriei. Ochii noștri albaștri din capul stelar ce se rotește în univers au sufletul însetat după nemărginire.

Într-adevăr, dacă Maramureșul este cuvânt, osemintele, schelăria graiului nostru, brațul faptei în cuvânt, ctitorii de grai, Bucovina este ochiul albastru, vederea noastră, vraja teribilă a descoperirii culorilor nesfârșitei frumuseți și bucurii ascunse în sinul luminii. Maramureșanul are ochiul minții, vede cu cuvântul prin bardă, în stejar spinzurind porți veșnice în țîșnițele universului. Bucovineanul, fratele său păstor, cîntă cu ochiul smintit de bucurie sărbătoarea luminii vărsate peste lume. Maramureșanul arhaic pune temelie, îmbucă osemintele laolaltă, dar pinza străvezie, voalul ce cutremură chipul miresei umplînd hăurile și unindu-le, este ochiul înălțat al fratelui său de peste munte.

CÎND Ștefan cel Mare, acest Solomon și Justinian al neamului nostru, se pune pe lucru, în mina lui svineste secura și infocarea pădurii maramureșană încăieră în vecia stejarului. Ștefan este încă maramureșan. Cele cincizeci de ctitorii ale sale respiră și astăzi focul pur al constructorului scăpat în nemărginire, față de care trebuie grabnic să se delimiteze.

Așa începe el să-și strige strămoșii, să le strîngă osemintele tuturor maramureșenilor, părinții săi laolaltă, lingă inima sa la Rădăuți; el va căra într-o noapte cu spatele, de la Volovăț, lozbele uriașe de stejar din cihotul întîiului voievod Dragoș, venit aici, lingă oasele sale la Putna, va pune mina pe secura și toiag, va pătrunde în inima munților smulgînd blocuri de granit și marmură sub clinchetul dăltilor, va cotrobăi în măruntaiele adîncului după bronz de clopote, după suvițele de aur ce vor fulgera spinzurate pe cupolele blinde vărsate trilobal pe fața Moldovei, va smulge pământului pinza de in și degetelor domnițelor îndeminate de epitafe, albinelor le va smulge de ceară și miere pentru lumina ochilor pruncilor și-n priveghi cutremurul alb imaculat al stăpînitorilor în divinele liturghii de miez de noapte. Pintecului femeilor prin bărbății lor răzeși le va cere prunci, brațelor tinere vîlga vitejei, bătrînilor înțelepciune, cu arcul și săgeata în spate de mici spartani crescuți în duhul milei. Mic la stat, aprig la minie, drept și viteaz prinț al creștinătății, im-

Ștefan cel Mare, îmbrăcat în costumul principilor de la Florența (detaliu din miniatura Evangheliarului dăruit de voievod Mănăstirii Humor)

păratul împăraților, cel mai nobil mădular din Europa la vremea aceea, moștenitorul de drept al duhului împărăției bizantine a cărei faclă o sorbi vîltoarea uraganului.

După fiecare luptă biruitor sau biruit, brațul plin încă de sînge al luptătorului se întoarce să se curețe și îmblînzească și să prindă noi puteri în apele albastre ale ctitoriilor, cincizeci de sanctuare cetăți, una ca alta alături de cele ale moșului său Alexandru, fac din Moldova Patrie, îi lătesc hotarele defrișînd zările pe verticală, căci oricît ar fi de nemărginit pământul, de întins, de nu-i deschis cître înalt, posomorît și strîmt apare muritorului. Barda lui Ștefan crapă norii cei de pe munți lăsați peste codri să poată pătrunde aurul luminii de sus, prin turle, direct în inima muritorilor.

Toate ctitoriile lui alcătuiesc arta moldovenească unică cu această minunată caracteristică: pe acoperișul orizontal se prăbușește, peste navă sfărîmînd-o, o cupolă ce trage după sine toată ninsoarea luminii azurului nemărginit cu clopote cu tot, umplînd pământul de mireasmă și nesfîrșire.

Ștefan deschide acest loc, extinde granițele Moldovei în sus pînă dincolo de fire văzută și nevăzută prin acest turn de lumină, sfredelînd pînă în inima pământului. Pe margini ridică roată cetăți în jurul turnului de ostași de pază, iar în mijloc clopotesc aceste mirese de veac povestea păstorului pogorît în hăuri după mioara pierdută.

ȘTEFAN ne-a lăsat prin cea mai adîncă și întinsă domnie pe aceste pămînturi o Patrie întreagă, înzestrată cu toate virtuțile și averile necesare unei drepte vieții creatoare în inima Istoriei. El bate pasul de diamant în creștetul izvorului, unind adîncul cu înaltul prin limba de aur a clopotului, Buga care strigă și astăzi cu glas senin peste păduri Ștefan vodă Domnul sfînt.

Pe obrazul blond al ctitoriilor lui Ștefan

astăzi din aceste ctitorii de cum le-ai zărit de departe, este unică și numai aici o poți cunoaște. Nu știi unde să te oprești, lumina e atât de bogată, aici descoperi cit de abisale pot fi culorile, cit de imprevizibile nuanțele luminii.

Plecînd, revii și, revenind, n-ai mai pleca, ori încotro te întorci, ochiul se satură, e furat de un amănunt, de-un semn urzît divin într-un fel de negrăit. De jos pînă sus, începînd cu temelie, urcăm șapte trepte de la țarină pînă la înaripatele cu șase ochi și sboruri ce țin pe spatele lor slăvitor turnul pogorît să numească rînduiala de aici ca minunată și nepieritoare. O încredere în materia, deși perisabilă, atînsă de harul și clinchetul nemuririi.

Se spune că albastrul acesta de Voroneț, misterios ca și auriul, de la Sucevița sau verdele de la Arborea sînt extracte de pietre prețioase măcinate, amestecate cu ismă și mir de plante, frămîntate laolaltă în troci de piatră ca aluatul piinii dospind la lumina candelor îndelung într-o dimineată pe rouă sub ștergar. Noul tot umflat în covecioare e smuls cu mina suflecătoare, vîrit în dogoarea sufletească a luminii, palmuit cu grijă pe altarul ud, luînd acest chip nemuritor de bucurie a desăvîrșirii.

Înăuntru sînt oamenii locului așezați în aceste copirșee de piatră blindă și modestă, în groapa închisă între pronaos și naos în partea din urmă a corabiei.

TOATE aceste ctitorii sînt lăcașurile de odihnă ale slăviților noștri voievozi. Viața e luptă acolo, pe șesuri, la vale, prin cetăți și sate, pe cîmpuri și-n arboștini, la harță cu vrăjmășile și stăpînirile, iar cînd omul se săvîrșește în dricul carului voievodal, țărna lui urcă aici, mai departe de lume, într-un loc tainic ales unde numai sărbătorile lumii lucrătoare ajung.

Toate aceste ctitorii, Bistrița sau Putna, Voronețul sau Homorul, Sucevița, Slatina sau Moldovița, sînt izvoare. De la ele la vale curg riurile curate cu aceleași nume, toate sînt de la opt sute de metri în sus în zona de întîlnire a bradului cu carpenul și stejarul, între munte și colină, unde se amestecă verdele nemuritor cu bolta vremelnică a anotimpurilor, fapt adevărit și de fundalul zugrăvelilor mai întotdeauna alcătuit din aceste două culori ale izvorului curgător și ale codrului nepieritor.

Nici Grecia antică, nici Egiptul faraonic, nici Occidentul, nici Orientul, nici o patrie din istorie nu-i mai cuviincios și pilduitor împodobită și ocrotită cum este această mazăc a poporului nostru și-n duhul căreia este lucrată și păstrată roată toată țara, de la Putna la Tismana, din Maramureș la Nicolieț sau Basarabi, în Dobrogea, ce ne aduce mereu mînturii despre arhaica noastră prezență pe aceste strămoșești meleaguri.

Cum sînt oamenii sînt și locurile, se spune. Și, într-adevăr, iată-i în zi de sărbătoare pe bucovineni în portul lor străvechi, imaculat, atîns de negru ca niște pelicani cu ochi albaștri liniștiți, sanctuare vii în mișcare. Dar cînd locurile sînt precum oamenii, oamenii la rîndul lor devin precum locurile, și aceasta este bucuria păstrării răminerii unui loc precum și necesitatea pentru fiecare de-a le cerceta, de-a sorbi din izvorul ce le-nchină nemuririi, cum spune poetul ridicat la grai din inima acestor frumuseți și adevăruri nepieritoare. Căci nu trebuie să uităm că în aceste sanctuare, aceste universități ale neamului nostru, în liniștea și frumusețea lor s-a zămislit graiul nostru românesc, au fost așezate pe pergament întîilele versuri și fraze ale sufletului nostru, aici s-au deprins întîilele cunoștințe de geometrie și astronomie, aici au învățat toți voievozii noștri vitejii și virtutea printr-un Daniil Sihastrul, printr-un Anastasie Crimca sau Dosoftei.

Nici Eminescu, nici Sadoveanu, nici Lucian, nici Enescu, nici Iorga nu pot fi înțeleși și prețuiți cum se cuvine fără acest fundal de aur ctitorit de Ștefan și Alexandru, de Petru Rareș sau Vasile Lupu, de Alexandru Lăpușeanu sau Bogdan, de Ieremia și Simion Movilă, de Luca Arbore și slăvitele Doamne Marii și Elena, Ruxandre și Voichițe. Ale căror nume și fapte vor luci veșnic alături de milioane de anonimi eroi și martiri de la Războieni sau Vaslui, de la Baia sau Călugăreni sau Mărășești, pe cerul acestei Patrii pe care trebuie s-o iubim și cunoaștem prin faptă și cuvînt creator în veac.

— Gala națională a recitalurilor dramatice și Colocviul republican al criticilor de teatru. ediția a patra, Bacău, noiembrie 1975. —

DE PATRU ani, autoritățile băcăuane fac tot ce e necesar pentru ca actorii din toată țara, care pregătesc spectacole individuale, să poată avea o scenă a lor și o arenă de confruntări artistice. Iar criticii din toată țara să dispună de un for al lor de dezbatere profesională, teoretică și aplicată. Ediția 1975 a acestor manifestări a avut unele caracteristici care au individualizat-o, probând că acțiunea e necesară și eficientă. Prin efortul îndelungat și stăruitor al Asociației oamenilor de artă și al Comitetului județean de cultură și educație socialistă, Gala națională a recitalurilor a putut reuni artiști din multe teatre, printre ei numeroși tineri, iar Colocviul republican al criticilor, un adevărat maraton de șapte ore, a beneficiat de un pachet voluminos de comunicări, sumpuse unei animate și fructuoase discuții. Pentru prima oară au participat la acest multiplu dialog — și într-un mod remarcabil — studenții și profesorii de la secțiile specializate ale Institutului „I. L. Caragiale”.

MAJORITATEA recitalurilor au propus elevată poezie românească și străină, cu o marcată deschidere spre contemporaneitate și accent clar pe idee. A fost angajată, mai amplu, și proza. A cam lipsit însă, paradoxal, dramaturgia, adică modalitatea cea mai proprie, deopotrivă și cea mai relevantă, pentru demonstrarea virtuților actoricești.

Adaptarea scenică a unor proze din cartea lui Alexandru Monciu-Sudinski, *Caractere*, a prilejuit tinerilor actori George Bănică, Rodica Mandache, Jorj Voicu și Florin Zamfirescu (de la Teatrul Giulești) un admirabil recital de grup, cu adevăr de viață actual și umor popular, într-un realism direct și într-o manieră spiritual comunicativă (Premiul întâi). O suită de versuri din poezia lui Marin Sorescu, spuse publicului de Mircea Albulescu — cu originalitate și profunzime, într-o amplă claviatură a registrelor interpretative și a nuanțelor — iarăși ca o comunicare directă, afabilă, familiară, a fost distinsă cu premiul doi și cu diploma acordată de „România literară” pentru cea mai valoroasă interpretare a unei creații literare românești. Revista noastră a acordat anul acesta, pentru prima oară, o diplomă, punând-o la dispoziția juriului și pentru toate edițiile ulterioare, în scopul sublinierii meritelor deosebite pe planul valorificării literaturii contemporane. Tot premiul doi (ex-aequo) l-a obținut Romel Stănciugel (Teatrul din Constanța) care a mixat inteligent și dinamic publicistică de Dumitru Popescu, proză de Teodor Mazilu, versuri de Brecht. Un recital bogat compus, cu elemente variate de bravură actoricească, vizualizând poezia lui Nichita Stănescu, l-a adus actriței constantene Agatha Nicolau premiul trei. Anca Ledunca (Craiova), evocând cu sensibilitate ascuțită biografia cîntăreței Edith Piaf, a obținut Premiul Criticilor. Diplome ale unor reviste — „Ate-neu”, „Cronica”, „Familia”, „Ramuri” — și instituții de cultură — Radio-Iași, Teatrul „Bacovia” — au răsplătit felul în care a înfățișat Olga Delia Mateescu (Teatrul Național „I. L. Caragiale”) un poem de Lorca, modul în care au rostit poeziile românești Mihail Stan, Dan Tufaru (Teatrul Giulești), Doina Iacob (Teatrul din Bacău), maniera în care au dramatizat un dialog de Platon actorii F. Boer, J. Czintos și T. Acs de la Teatrul din Satu-Mare, lectura frumoasă și caldă a unui fragment din piesa *Eminescu la Viena* de Stelian Vasilescu (Teatrul din Birlad).

CA MEMBRU al juriului as putea să susțină că acesta n-a fost pus, de astă dată, în vreo dificultate, de un număr prea mare de recitaluri foarte interesante: palmaresul epuizează tot ce era realmente de valoa-

re. E de presupus că organizatorii vor sesiza necesitatea augmentării inițiativei în invitarea la *Gală a celor mai de seamă actori ai țării*, din toate teatrele, de toate virstele, făcând imposibilă etalarea veleitarismului provincial. Un asemenea veleitarism implică — după cum s-a văzut — exerciții vedetiste derizorii, de obicei fără fundament literar, exacerbari interpretative cu răcnite cutremurătoare și murmure indiscernabile, cavernoase solfegii solistice pe întineric, cățărări pe frînghii, litanii muiate în jale și hohotiri mefistofelice, rătăcirii precipitate și înțepeniri bruste pe podium, toate vădind precarități de orientare regizorală, confuzie stilistică, lipsa simțului scenic. Un recital e un spectacol, spectacolul unei personalități, ce se cere alcătuit cu toată grija și cu tot respectul pentru public.

E neîndoielnic că organizatorii, artiștii, teatrele pe care le reprezintă, vor observa cu mai multă luare-ăminte ca lucrările ce sînt aduse în *Gală* să se înscrie mai decis în prezentul istoric, să fie mai puternic pătrunse de spiritul contemporan, să reprezinte un repertoriu actual, mai bogat și mai tensionat în raport cu exigențele culturii noastre, mai raportat la stadiul actual de civism și la expresivitatea modernă a teatrului nostru. Selecția prealabilă e neapărat necesară; firește, o selecție serioasă, eficientă.

Prin ce a oferit reprezentativ, Gala recitalurilor dramatice — bucurîndu-se de o notabilă participare a publicului — constituie un moment distinct al vieții noastre teatrale. Probabil că la ediția viitoare va avea nevoie de

un calendar de patru zile (nu trei), cu posibilitatea extinderii manifestărilor și pe alte scene ale orașului și județului, și a unei discuții constructive finale, în care să se poată contura mai precis și noțiunea de recital actoricesc individual.

ACEASTA DISCUȚIE ar fi binevenită chiar în a doua zi a Colocviului republican al criticilor teatrali (care are la dispoziție, deocamdată, doar o zi — insuficientă).

Luînd în dezbateri problemele legate de *Conștiința civică a criticului de teatru*, colocviul a studiat conceptul cu responsabilitate și competență, ipostaziindu-l teoretic și cercetîndu-l în practica unor critici, a unor rubrici specializate sau în paginile unor cărți recente de teatrologie. Dacă se face abstracție de una-două comunicări strict speculative, de câteva intervenții de interes restrins, se poate afirma că a fost o manifestare profesională la obiect, cu preocupări multilaterale în direcția sporirii gradului de funcționalitate politică, cetățenească, culturală a criticii de teatru, al perfecționării ei în raport cu sarcinile ce-i sînt trasate în documentele de partid.

Comunicările au cuprins considerații teoretice cu privire la orientările teatrologiei contemporane, dar și considerații privind înriurirea cronicii dintr-o anume publicație, activitatea unui critic, stilul articolelor, capacitatea lor de a influența creația și gustul, prezența criticii ca argument cultural specific la radio și televiziune, modalitățile colective de acțiune critică. S-au

făcut expuneri despre bazele estetice marxiste ale criticii noastre actuale, îndatoririle ei principale față de dramaturgia națională, nevoia de specificizare a limbajului critic; s-au precizat și disputat, totodată, carențele ale spiritului critic în exercițiul curent, militîndu-se pentru investigarea mai profundă a actului teatral în rațiunile sale sociale, pentru o judecată de valoare mai fermă și mai consecventă, pentru o publicistică mai elaborată și mai atractivă. S-a discutat critic despre felul în care se formează tinerii în profesie, despre raporturile între subiectiv și obiectiv, și, foarte larg, cuprinzător, despre răspunderile criticului față de prezent și față de istorie, față de teatru și față de cultură, față de sine însuși și față de public. S-a examinat, concret, ponderea actului critic în ansamblul factorilor educaționali. S-au făcut observații pertinente referitoare la metodologia criticii teatrale.

IN CALITATE de coordonator al colocviului de la începuturile sale, din 1972, am avut satisfacția să-l compar pe acesta cu cele din anii trecuți, ascultînd acum atît vîrstnici și experimențați profesori, cît și foarte tineri studenți — unii vorbind aici în viața oară; să observ cum s-au dezvoltat tinerii confrăți de azi și cum s-a maturizat gîndirea tinerilor de ieri.

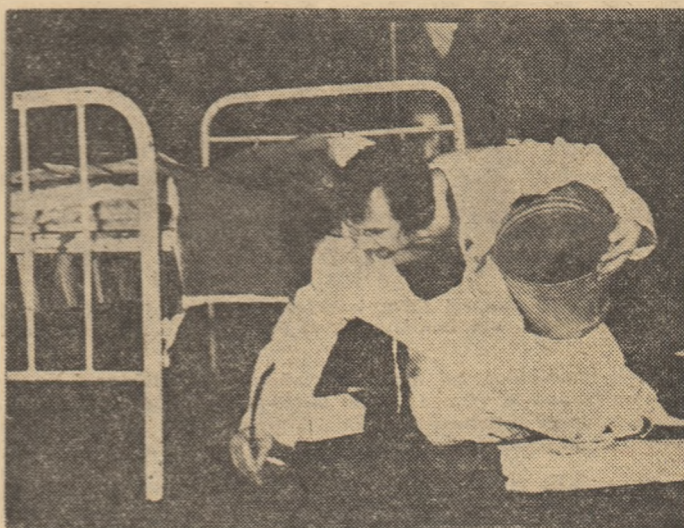
Poate că viitoarea ediție a Colocviului va trebui să fie mai centrată și mai puțin aglomerată de referate, pentru a fi mai... colocvială, propunîndu-se a duce și mai departe analiza concretă, pe individualități, pe publicații, pe volumele de critică. S-au făcut sugestii foarte bune: să se invite dramaturgi și artiști care să-și expună punctele de vedere asupra criticii; să se încerce a se schița un glosar terminologic de specialitate; să se examineze colectiv chiar manifestările din Gala recitalurilor. Și altele. Cum nu există un for permanent al criticilor de teatru, rămîne tot în sarcina benevolență a organizatorilor să rețină aceste sugestii și să le înscrie pe agenda ediției a cincea, din 1976.

Pe care avem temeiuri s-o așteptăm, de pe acum, cu interes. Cu interesul justificat de ceea ce s-a petrecut, atît de pozitiv, la Bacău, patru ani ani consecutivi, în spirit de continuitate și de preocupare caldă, sinceră, eficientă, pentru teatrul românesc.

Valentin Silvestru

La Iași

La Iași se desfășoară, timp de o săptămînă, un Festival de artă teatrală la care, în afară de instituțiile locale, mai participă și trupe din București, Timișoara, Cluj-Napoca, Piatra-Neamț. Printre spectacolele cu care se prezintă Naționalul ieșean se află și însemnările unui nebul, după Gogol, regizat de B. Barasch, interpret Dionisie Vitcu.

Radio Televiziune

1 Decembrie 1918

● LA UNISON cu întreaga gîndire românească, Radio-Televiziunea a comemorat așa cum se cuvenea, frumos, cu minime și sobrietate, un eveniment politic național dintre cele mai de seamă din toată lungă și frămîntată istorie a poporului român: Marea Unire, act pecetluit pentru totdeauna la 1 Decembrie 1918, în Alba-Iulia.

Ziarele, revistele, propriile noastre pagini au cuprins, de atîtea ori, cronica acelor zile, portretele acelor oameni demni de a nu fi uitați, datorită clarității și forței puse de ei în concepții și acțiuni. Documentarul întocmit de televiziune are

meritul de a face un mîunchi al posibilităților audio-vizuale, datorită căruia vorbele, faptele, oamenii și insururile lor de acum 57 de ani apar în fața ochilor noștri ca un întreg, ca o demonstrație logică, monolitică, a istoriei. A fost o elocventă pagină de unitate națională. Desigur, radio-televiziunea, preluînd, cu tehnica ei proprie și complexă, experiența îndelungată a preslei, a consacrat comemorarea unui eveniment atît de amplu și de profund, cu rezonanțe în toate domeniile de creație, nu numai oamenilor de știință și artiștilor, ci, mai cu seamă, tineretului studios și muncitor. Sinteza de luni seara tocmai acestora le era adresată. Avem motive să spunem, din cîteva mărturii spontane pe care le-am cules, că ținta a fost atinsă, Generațiile care au urmat acelor zile și acelor ani de ardent patriotism adaugă, astăzi, noi idealuri, noi țeluri spirituale și materiale progresului permanent al poporului român. Dar, pentru însăși consolidarea acestor idealuri prezente, evocarea exactă a evenimentelor din 1918 este o datorie constructivă, un act de recunoștință binemeritată. Subliniem, din comentariul bine scris și cu grijă rostit al documentarului, exactitatea și forța evocatoare a „treptelor istoriei”, de-a lungul vremurilor și, cu viu accent, de la 1848 pînă în vîltoarea anilor 1917-18. S-a precizat, astfel, pentru oamenii de azi și de mîine, substanța revoluționară a faptelor de ieri. Acțiunea patriotică a Memorandiștilor, patosul eroic al luptelor pen-

tru unire și independență, iureșul de ne-stăvilit al bătațiilor din primul război mondial au fost evocate prin imagini a căror alegere și prezentare a dat ansamblului de evenimente un înțeles, o semnificație patriotică și revoluționară emoționantă, mai presus de trecerea timpului.

● EXCELENTA EMISIUNE „De strajă Patriei”, care face o continuă relație între educația ostășească și actualitatea social-politică din țara noastră, este caracteristică și grăitoare pentru strădania permanentă a tineretului de a munci bine și cu folos, în domeniul ce ne sînt atît de dragi.

● EMISIUNILE DE DUMINICĂ dimineța ale televiziunii sînt pline de sucul faptelor autentice. Pionierii își desfășoară, uneori cu naivitate, alteori cu maturitate, programele lor de joacă, de cîntece, de dansuri, dar și de tehnică modernă. În cuprinsul acestora din urmă vezi, nu fără uimire, cum și-au pus copiii în ghiozdane cele mai recente născociri electronice. Poate că, de ne-ar întreba cineva, noi am lăsa, în emisiunea aceasta, mai mult timp pentru glumă și poveste — în speranța că se pot găsi, scrie și alege pentru copiii și nepoții noștri, poveștile și vechi, și mai cu seamă noi-nouă — pe care au dreptul să le primească, nu numai să le aștepte, de la noi.

M. Rimniceanu

„Alexandra și Infernul“

Flash-back

Western eretic

● CINE a plasat, printr-o butadă, westernul în perimetrul folclorului n-a greșit prea mult. Numeroase mituri orale ale Americii s-au închețat și s-au amplificat abia în epoca filmului, când acesta și-a luat misiunea de a le immortaliza și vehicula.

Westernuri eretice sînt puține, și printre acestea s-a numărat, în 1940, celebrul **The westerner** (titlul românesc: **Texas**) de William Wyler. Ceea ce este la început surpriză se transformă în descoperirea unei realități mai omenești, mai adînci. Tot ce fusese înainte (și tot ce urma să fie în continuare) exaltat, eroic, aproape supraomnesc în rețeta genului, este în filmul lui Wyler potențat de un umor tandru, mișcător, înțelegător în fața slăbiciunilor omenești. Celebrul judecător, Ray Bean (pe care, trei decenii mai târziu, însuși John Huston avca să-l prezinte, în interpretarea lui Paul Newman, sub o mantie poetică) este aici (Walter Brennan) un om mărunț, coplesit de mîni, care devine maleabil doar în fața celor ce știu să i le exploateze. Procesul se desfășoară în localul unui bar, pereții sînt tapetați cu fotografiile obsedante ale unei actrițe, ședințele juriului se petrec la masa de poker, cu carafele pe masă — și totuși justițiarul erou care va învinge corupția (Gary Cooper) nu-și va privi nici o clipă adversarii cu superioritatea omului forței, ci cu săgălnicia omului din viitor care a înțeles parcă mai devreme că lumea nu se sfîrșește aici, că momentul critic va deveni o pagină pe care istoria o va întoarce cîndva cu toată condescendența.

Acest erou ieșit parcă din rama timpului său — dar nu prin duritate, ci prin înțelepciune — a clătînat rigidul cadru al westernului și a făcut din filmul lui Wyler un răzor ieșit în mijlocul-drumului mare.

Romulus Rusan

Secvența: DUPĂ UN AN

● „Nu trebuie să existe nici o clipă, nu trebuie să vină nici cînd clipa în care să facem un gest de lehamite și să zicem: „Asta e un om sfîrșit...”. Intotdeauna se mai poate face ceva. Pînă în ultima clipă a vieții unui om se poate face ceva” — iată vorbele lui Vasili Șukșin pe care le-aș așeza oricînd, ca un moto, în fața zguduitoarelor sale **Călina roșie**. Film care doare, baladă tragică despre scurta și frămîntată trecere prin viață a unui om, film care nu se teme să șoptească înfiorat un al său a fi sau a nu fi. Mai exact: a fi — dar cum? ; a nu fi — dar cum? Șukșin a încheiat **Călina roșie** cînd avea patruzeci și ceva de ani. După nici un an, în 1974, a murit.

a. bc.

ROMANUL LUI FULGA e construit pe acești doi piloni: psihoza morții și psihoza amorului, ambele ridicate la nivel de mutație metafizică, de schimbare de mentalitate, unde clipă și infinit, hazard și sublim, neînsemnătate și destin se îmbină în hegeliene sinteze. Laurențiu Fulga obține asta prin două procedee. Scenele de război nu vor fi zugrăvite ca peripeții palpitate. Știm vag că e vorba de operații militare. Dar ceea ce știm (nu vag, ci mereu mai precis) este creșterea numerică a morților anonimi, a unor morți identici, a căror cantitate e mai dramatică decît diversitatea de la om la om a dramei fiecăruia. Cit despre amor, găsim în povestea lui Fulga un procedeu de o remarcabilă originalitate. Soția unuia din luptători se numește Alexandra. Ea, bineînțeles, îl obsedează. Imaginea ei îi tot revine în minte. Dar nu este un flash-back, nu este o amintire de fapte trecute, ci o foarte prezentă conversație între el și imaginea ei, convorbire tandră, afectuoasă, unde cuvintele gravitează în jurul a două verbe: „te iubesc” și „te aștept”. La un moment dat intervine în existența eroului și a doua femeie, cu care el, în ambianța de grabă și eternitate a războiului, avusese o romantică „scurtă întîlnire”, cu trecere fulger la acte de amor fizic, bineînțeles: prime și ultime. Coincidență perfidă: pe acea femeie o chema tot Alexandra! Apoi, o altă întîmplare bizară face să apară și o a treia Alexandră. O chema așa pentru stupida pricină că, în realitate, ea nu era „a treia”, ci doar una și aceeași cu cea de a doua! Harababură de idei foarte caracteristică pentru atmosfera de infern a frontului. Cele două Alexandre reale dispar. Una, repudiată, căci soțul ei o prinsese făcînd amor cu altul; cealaltă, pentru că el însuși, cel care o aștepta, moare. Dar mitul continuă. Supraviețuitorii vor continua să fie bintuiți de obsesia acestei femei-in-sine, purtînd același nume, mutat de la o femeie la alta. De acum înainte numele Alexandra nu va mai fi o coincidență. Alexandra nu mai e un nume particular, ci nume de familie în societatea de dincolo de viață a nefericitorilor locuitori ai frontului. Pînă la urmă, acest nume va fi dat chiar și unei fete de 12 ani.

Înțelegem că Iulian Mihu, autorul acestui remarcabil film **Viața nu iartă**, unde de asemenea existența personajelor se desfășură pe muchie de cuțit între banalitate cotidiană și închipuire fantastică, înțelegem că acest regizor a fost atras de romanul lui Laurențiu Fulga. Material, desigur, dificil; material greu cinematografic, făcut din plonjoane în adîncu-

rile intime ale forului interior. Și-apoi, multe lucruri încep într-un roman care nu încep în spațiul strîmt și timpul limitat al ecranului. Totuși, Iulian Mihu s-a încumetat la această delicată operație. A trebuit să simplifice. În loc de multe, obsedante Alexandre a pus una singură, dîndu-i diversitate — nu ca în roman, schimbîndu-i identitatea, ci schimbînd tot timpul felul cum iubitul o vede de fiecare dată. Regizorul a respectat regula jocului. Întîlnirea dintre el și imaginea închipuită a iubitei nu a fost flash-back, ci doar evocare prezentă, în gînd; fără articulare cu amintiri dramatice. Trăire actuală alături de o tandră fantomă. Tratare dificilă, care se reazăim în întregime pe doi actori: frumoasa Violeta Andrei și tînărul Romeo Partenie.

Interpretarea a fost la nivelul așteptărilor. Fără îndoială, filmul, trebuind să simplifice, să scurteze, nu a putut zugrăvi acel proces straniu care prefăcea, ca în roman, pe toate femeile lumii în tot atîtea mitologice Alexandre. În schimb, puterea obsesiei a fost întărită grație unei imagini fotografice excepționale. Zic excepționale, fiindcă nu e vorba de simplul noroc al unui operator în momentele sale de bună inspirație. E vorba de mult mai mult. Cei doi operatori, Alexandru Întorsureanu și Gheorghe Fischer, sînt inventatorii unui nou procedeu de tehnicolor („Graphis-color”), premiat de festivalul de la Salerno cu marele premiu „de excelență”. Este (cum să zic?) un fel de aplicare inversă a faimosului „divizionism” al impresionistilor, care obțineau lumină din bucățele minuscule de culoare, dintr-o pulbere caleidoscopică a întregului curcubeu. Cei doi operatori români, din contră, jonglează, controlează, guvernează lumina și întunericul corectînd culoarea prin fragmente microscopice de mercur. Prin asta se dă culorilor o vibrație, o explozie sau, cînd e nevoie, o estompere de o rară finețe.

Finalul găsit de Iulian Mihu este un triplu dialog cu moartea. Alexandra, pînă la sfîrșit, reușește să-și regăsească iubitul pe front. Grav rănit. Muriund. Dar, vai, tragica dilemă: moare sau scapă? Este în mod ironic anulată. Nu mai are nici-o importanță dacă rana se vindecă sau nu. Că sîntem doar în război, unde toate problemele le rezolvă intervenția Negrei Doamne, peste tot prezentă. Trăsura sanitară care ducea pe rănit sub privirile întrebătoare, speriate, ale iubitei, calcă cu roțile pe o mină. Și toate problemele sînt sinistru rezolvate.

D. I. Suchianu

Alexandra (Violeta Andrei) și Filip (Romeo Partenie), eroii noului film românesc „Alexandra și Infernul“

După spectacolul nr. 300

● Cu o săptămîină înainte de confirmarea meteorologică „oficială”, iarna ne-a oferit în premieră absolută o reprezentare de gală, transformînd orașul într-un alb și ireal decor, în care am pășit în primele ore de zăpadă, cu oarecare uimire și foarte multă sfială. Ningea, cum se spune, ca-n filme și tradiționalele imagini de carte poștală invadaseră realitatea: crengi negre, aproape ascunse în mangoane afinate de nea, turturi strălucitoare și plini de fantezie, filtrînd lumina incredibil de puternică a unui soare retras de parte de noi, poteci cît palma înconjurate de mari suprafețe de palid și indiferent omăt.

Dar spectaculoasa montare a iernii, cu învăluitoarele și efemerele ei tentații, nu ne-a împiedicat să fim atenți ca totdeauna la bătaia de metronom a timpului, care în rubrica noastră se poate numi timpul teatrului radiofonic... Iată, ne găsim în prima săptămînă din ultima lună a anului și pe calea undelor

se transmite miine spectacolul nr. 300, cifră rotundă și emoționantă, atrăgîndu-ne atenția că în acest an numărul pieselor transmise este aproape egal cu numărul zilelor, că teatrul, deci, a intrat în rîndul reperelor noastre cotidiene.

Dintre ultimele emisiuni, ne-au reținut atenția: **Amintirea unei nopți de vară** de Zoltan Peter (în regia artistică a Olăi Siklos de la Radiodifuziunea din Budapesta, în colaborare cu Dan Puican), poveste a unei iubiri și radiografie nuanțată a unui proces de maturizare sufletească sub presiunea exemplară a timpului istoric. Interpretarea, bună, i-a avut în fruntea distribuției pe Mircea Albulescu și Jeanine Stavarache.

După **Profilul teatral Radu Beligan despre Radu Beligan**, a doua secvență radiofonică din ciclul **Istoria teatrului universal: Oedip de Sofocle** (regia Mihai Zirra, actori: Constantin Codrescu, Nicu Dimitriu, Tanți Cocea, Silviu Stănculescu...).

Duminică seara, teatrul scurt ne-a oferit un nou și interesant scenariu (în paranteză fie spus, la dispoziția despre teatrul scurt pe care presa noastră a inițiat-o în ultimul timp, teatrul radiofonic poate participa cu semnificative intervenții) semnat de Maria și Mircea Micu: **Într-o simplă zi de iarnă**, variațiuni, în manieră expresionistă, pe tema prieteniei și a responsabilității față de prietenie, pe tema fidelității, singurătății și solidarității. Eugenia Popovici, Florian Pittiș, Silviu Stănculescu, Monica Ghiuță au valorificat cu dăruire un text generos.

De luni, în fiecare după amiază, reluarea scenariului radiofonic serial **Vulturul de Radu Theodoru** (în rolul lui Mihai Viteazul, Ion Marinescu).

Ioana Mălin

Telecinema

● În timp ce De Sica ne relatea (*) — cu șarmanta lui bonomie paternă — cum a lucrat în '45 la **Sciuscia**, bătînd drumurile cartierelor sărace din Roma, cîntînd copii care să știe ce-i alia un denunț, o bătaie și un pumn, **Sciuscia**, această poveste ale cărei pilpiiri, orice-aș face, oricît de matur, lucid și rece aș deveni odată cu trecerea nopților, încă îmi aduce lacrimi în ochi, în timp deci ce De Sica cînta și strălucea, a apărut deodată, pe ecran, pentru cîteva secunde, nici măcar un minut, Zavattini, fără să vorbească, doar gestuicînd; gesturile erau rezepezi, multe și pătimașe. Omul era viu. Au fost suficiente cele cîteva secunde pentru ca toată dragostea pentru Zavattini să se întoarcă și să-mi învadeze pupila. Nu mă tem să recunosc amorul de suflet intelectual față de

*) Simbăta trecută, la „Virstele peliculei”, o binevenită rememorare: „Sciuscia — povestea unei capodopere”.

ZAVATTINI

acest ziarist care a visat să facă din film — jurnal de actualități, dare de seamă, proces-verbal, mic-raccol la Milano, și a făcut. În acea perioadă din urmă cu două decenii — în care știam puține, dar simțeam multe și esențiale — Zavattini a fost o fulgerătoare chemare, integrată perfect în obsedanta-mi iubire de Geo Bogza. Nu mă frămînta deloc dacă cel cu „hoții săi de biciclete” era sau nu un mare scriitor. Deschisese ochii la Babel, Malraux și Hemingway, dar în nou-mi Pantheon valorile nu se ierarhizau după criterii estetice — nici de astăzi nu mă rușinez — ci după stringența adevărului, fie și brut, dar mai presus de toate nebrutalizat. Zavattini venea direct din proiectul bogzian al vieții înregistrate la colțul străzii, minut cu minut, cu încredințarea că arta va apărea așa, din însăși scurțarea normală a vieții. Ca „act suprem al umilei credințe în realitate”, Zavattini cerea „să se filmeze 80 de minute neîntrerupte din viața unui om”. ...O,

doamne, oricîte am învîțat, am bolit, am abolit și am priceput — nici azi nu mă pot despărți de acest gînd! Cu toate punerile în gardă ale unor oameni serioși și inteligenți — o simplă siluetă adevărată care trece pe ecran încă îmi mai dă un lung fior în care umilînța în fața realului se convertește impalpabil în orgoliul că exist. Zavattini este unul din desăvîrșiții tehnicieni ai adevărului în cinema, al transfigurării artei în viață (și nu invers!). El n-a făcut din transfigurarea estetică un alibi pentru mincuni mizerabile — deși nu o dată a fost „împuscat” pentru mizerabilismul său. „Mizerabili” — săi au fost **Sciuscia**, **Hoții de biciclete**, culminînd cu **Umberto D.** Și pentru a merge pînă la capăt nu ascund că în fiecare scenariu care-mi trece prin cap descopăr, fără jenă și spaimă, influența binecuvîntată a lui Zavattini. Aș fi trist cînd ea ar dispărea.

Radu Cosașu

GALERII

Raluca Grigorcea : PRIETENIE

● **RALUCA GRIGORCEA**, ilustratoare de presă și de carte, desenează cu voluptate ductul cursiv, lăsând linia să delimiteze prin trasee unice realități recunoscibile, de preferință din lumea omului. Există la această graficiană o neîndoieabilă dotare pentru imaginea-metaforă, compusă după formule asociative simple, directe și ca atare accesibile. De altfel la această calitate „de circulație” contribuie și figurativismul explicit pentru care optează artista, adeseori dedus din repertoriul stilizărilor decorative, dar cărora fluiditatea și un anumit coeficient de non-finit îi conferă valențe expresive. Preferința pentru lucrul cu tuș pe hirtia umedă, procedeu ce poate conduce la rezultate inedite, dar mai ales spectaculoase atestă existența unei dotări de desenator, în sensul spontaneității și al deciziei, calități primare absolut necesare, asupra cărora însă trebuie să se exercite, ca o soluție compensatorie, un control cerebral riguros. Privite din perspectiva acestei duble necesități formative a nevoii de echilibru dintre afect și rațiune, lucrările cele mai reușite sub aspect compozițional și grafic sînt cele intitulate *Vis I și II* și *Siluetă*. Datorită unei mai mari atenții acordate compoziției, concepută pe curbe închise, se impun două lucrări simetrice prin structura lor: *Zbor de pasăre* și *Coregrafie rustică*, pline de mișcare și cu o decantare a formelor ce amintesc de precedentele folclorice, și *Tinerete*, metaforă vizuală plină de lirism și optimism.

● **VIOREL TOMA**, expozantul de la galeriile Amfora, abordează direcția pop-artului cu o seriozitate ce elimină de la început tentația jocului gratuit sau pe cea a performanței sterile. Organizările sale vizuale au, fără îndoială, precedente celebre, fără a fi însă citate plastice, pentru că regimul geometric auster și scientist presupune efortul personal spre găsirea unor soluții unice în limitele operațiilor de combinare și permutare ce caracterizează, ca structură a acest tip de artă. Dealtfel artistul însuși își declară cu franchețe filiația posibilă — desigur un Vasarely, devenit punct de referință prea frecventat — dar și M. C. Escher, ale cărui motive decorative-stimul sînt prezentate în catalog alături de altele, personale, pentru a justifica investițiile în zone serializabile prin repetiție și simetrie. Structurile variabile propuse de Viorel Toma pornesc de la modulul curbilini, organizații în toate variantele posibile, mergind pînă la modificarea formei și a dimensiunii, în scopul obținerii unei suprafețe dinamice, creatoare de senzații cinetice. Gîndită pe raportul sobru de alb-negru, lucrările posedă o calitate care le recomandă decorării unor mari suprafețe, pentru că în ansamblu ele nu acuză platitudinea, ci implică modificări de valoare ce creează senzația de volum. Unele adaosuri de culoare în *Cromostruc-turi* nu sînt însă elocvente, dar din seria celor monocrome se remarcă lucrările gîndite ca un entrelac. Structura variabilă glisanță, Structura glisanță plană și cea intitulată *Imponderabil*.

● **LA Piatra Neamț** (Sala Bibliotecii județene) și la Tg. Neamț (Sala Casei de cultură) expun în aceste zile trei plasticieni bucureșteni: **Dimi Botez** (peste 30 lucrări de pictură), **Natalia Tofan** și **Nicolae Gadonschi** — prezenți cu peste 50 de piese din ceramică glazurată: platouri decorative, vase și vase în diverse culori și desene figurative, diferite servicii în cobalt și galben, precum și alte lucrări în unicat.

Virgil Mocanu

„Atelier 35”

PROPUNÎNDU-ȘI organizarea unei suite de expoziții tematice orientate pe problematica genurilor clasice ale plasticii, **Atelierul 35** a încercat să atingă un dublu obiectiv: în primul rînd să marcheze pașii pe care tinerii i-au făcut de la meșteșug spre măiestrie, iar apoi să evidențieze inițiative deosebite, originale prin specificitatea lor contemporană.

Natura statică, gen de studiu prin definiție, satisfăcea această nevoie de a puncta progresul de la practica regulei către o cercetare proprie, matură. Se mai cerea adăugat și un criteriu teoretic, potrivit cărui să se acorde prioritate de interes creațiilor orientate cu precădere către acest gen, deci care nu se mulțumeau să înglobeze tematica neanimatoră în stilul personal, ci căutau să rezolve într-un mod specific problemele particulare.

Pictorul care tratează esența temei și nu face din natura statică o simplă derivație stilistică a propriilor probleme, pictorul prin excelență interesat de reprezentarea universului neanimator este în această expoziție **Csaba Zemlényi**. Deși pictura sa pare o „plastică a citatului”, în esență ea este o actualizare a valorilor de uz și de inventivitate constructivă înscrise în obiect. Zemlényi operează această actualizare citind în obiect și în imaginea lui amănuntul structural, astfel încît, refăcute, obiectul și imaginea revin împreună din taina arheologicului, din izolarea vitrinei de muzeu, cu acele reflexe de meșteșug inteligent ce conferă tactilitate suprafețelor. Într-o manieră clasică de concepere a naturii statice, urmărind inițiativele deschizătoare de perspective și nu litera măestrilor, se inscriu doi pictori mai puțin cunoscuți: **George Mazilu** și **Horia Pastina**. Fertilitatea perpetuă a naturii statice se vedește și din compararea acestor doi tineri plasticieni, orientate primul către zone ale invenției formale libere, iar al doilea către registrul formelor prime, analizate în relații de maximă similitudine. **Gabriel Catrinescu**, **Stefan Câlcea**, **Zamfir Dumitrescu** sînt exponenții acelei categorii de artiști care subordonează problemele genului propriilor probleme. Intenția unei priviri de ansamblu trebuie să țină seama de diversitatea tendințelor de interpretare a naturii statice. O tematică de actualitate, avînd concizia de expresie a afișului abordează **Ileana Szász**. Virtuțile iluzionismului ce s-a dezvoltat în voie în genul naturii statice din secolul de aur, secolul XVII flamando-olandez, nu a găsit încă o cale nouă de a susține pregnanța obiectelor în viața contemporană,

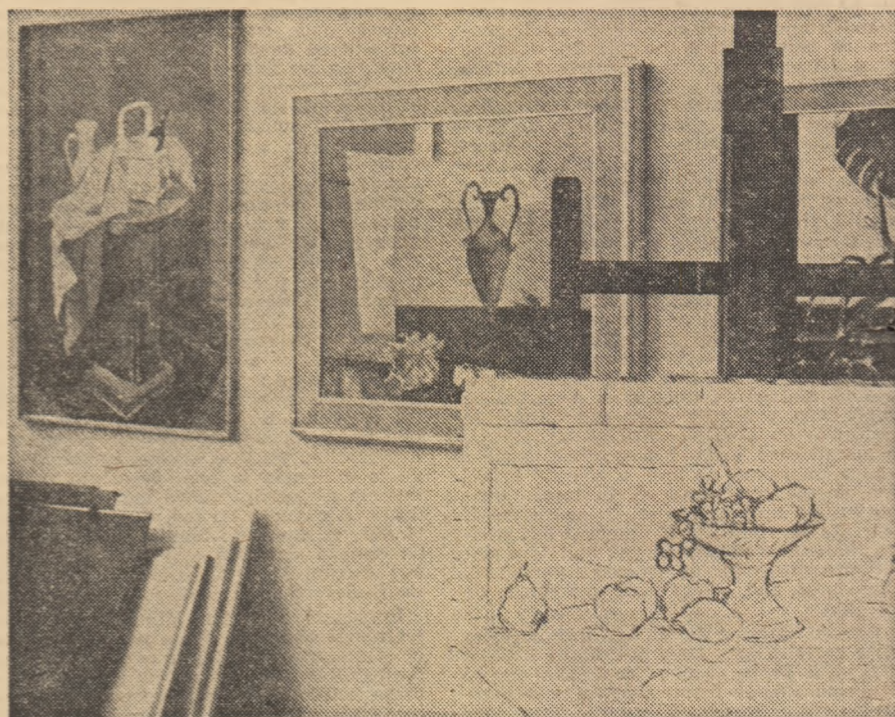
pregnanță căreia aceasta îi răspunde, de altfel, printr-o activitate specifică de producători și consumatori. Valențele simbolice ale trompe-l'oeil-ului se manifestă totuși la **Iosif Szalai** într-o formă tradiționalistă. În paralel notăm suspendarea problemelor de fond ale genului, ale relației dintre om și obiect, în favoarea unor teme de culoare, spre exemplu la **Mariangela Vlădulescu**.

Grafica pare să aducă valori noi în cîmpul de interpretări al naturii statice. **Nicolae Alexi** proiectează la scară mărită arabescul decorativ al obiectului intrat în peisajul cotidian, astfel încît grafismul detaliului devine traseu labirintic. **Stefan Anastasiu** găsește o notă nouă pentru seria tematică a genului, constituind metonimic din obiect și stil expresia specifică naturii statice, aceea de

uman înscris în obiect. Grafiile proprii lui **Cristinel Popescu** ne propun o natură statică — loc al întrepătrunderii și intersectării obiectelor, un dialog al fragmentelor de materie izolate în lucruri.

Subliniem inițiativa lui **Alexandru Chira**, care se oprește asupra obiectivului fotografic ca mecanism și loc de joncțiune între concret și imagine artistică, găsind astfel o versiune contemporană a naturii statice analogă ca funcție motivului oglinzii din arta primilor maeștri flamanzi. Astfel de amplificări ale motivului ce se definește pe axe clasice, dar se construiește actual, cu materie nouă, cu experiență istorică specifică, așteptăm de la viitoare expoziții de acest tip.

Radu Procopovici

Expunere-lecție prin calitățile exemplare ale creației maestrului **H. H. Catargi**, dar și prin jalonarea conceptuală și stilistică a unui ferm traseu evolutiv, manifestarea de la „Galeria nouă” intitulată simplu și elocvent „Secțiune printr-un atelier” s-a închis marți, 2 decembrie, într-un cadru festiv. În alocuțiunile lor, criticul **Dan Hăulică** și pictorii **V. Almășanu**, **H. Bernea**, **P. Gherasim** și **I. Nicodim** au subliniat rolul și locul creației acestui clasic al picturii românești în contextul culturii noastre și în formarea noulor generații de artiști, pentru care opera și omul constituie un permanent patronaj estetic, materializat în expunerea „Atelierului 35” avînd ca temă Natura statică.

Teatrul Național „I. L. Caragiale”

Miniaturi lirice și coregrafice

O APROPIERE între dans, muzică și poezie și-au propus realizatorii spectacolului de *Miniaturi lirice și coregrafice*, la care au colaborat creatorii ai primei noastre scene lirice și ai Teatrului Național. Versurile lui **Lăbiș**, **Blaga**, **Philippide**, **Nichita Stănescu**, ale altor poeți români și ale unor poetese ca **Emily Dickinson**, **Elsa Grave** și **Mieczysława Buczko**, recitate de **Ilinca Tomoroveanu**, s-au alăturat creațiilor coregrafice ale **Alexei Mezincescu**. Dansul și poezia, arte atât de înrudite prin limbajul lor metaforic, s-au mulțumit, însă, cu această alăturare, rotunjindu-și fiecare propriul său moment, fără a arunca reflexe una asupra celeilalte. Dialogul poeziei cu dansul rămâne, deci, deocamdată, o propunere.

Interferența reală s-a înfăptuit între muzică și dans. Luîndu-și ca partener o muzică, de o deosebită valoare, **Alexa Mezincescu** a realizat, în genere, cu mijloacele plastice coregrafice, o investigație a universului interior, de aceeași profunzime cu cea realizată de muzică. Creația

sa se desfășoară într-o gamă delicată, în care sentimentele transpar cu intensitate din țesătura fină a partiturii coregrafice.

Jocul vieții, ce unește și desparte destine, în care uneori e dificil să stabilești unde s-a terminat jocul și a început drama, joc în care un personaj rămîne mereu singur, a fost realizat pe muzica lui **Anatol Vieru**, rolul pionului singuratic fiind trăit cu interiorizată durere de **Cristina Hammel**. *Timpul cerbilor*, pe muzica lui **Tiberiu Olah**, a evocat coregrafic, admirabil, în același spirit ca al muzicii (transfigurare parcă a unor vremuri mitice), timpul vrăjit al dragostei, în caldă interpretare a **Martei Hertzeg** și a lui **George Bodnarcu**, secondați de un grup de balerini, dintre care, **Anca Beuran**, prin plastica sa expresivă, s-a impus în prim plan. Prezența corului „*Madrigal*” a avut o valoare eufonică remarcabilă.

Concertul de abanos — muzica **Igor Stravinski** — a reinviat, în variantă modernă, câteva personaje ale *Comediei dell'Arte*, prilejuind reliefaarea unor posibilități tehnice și plastice, în primul rînd lui **Marin Boieru**, dar a rămas pe plan secund ca transpunere a tematicii propuse.

Punctul de maximă valoare a fost atins, în coregrafie, prin *Poemul bizantin*. Ca și muzica, scrisă de **Doru Popovici**, coregrafia și interpretarea au reușit, printr-o calmă și reuleasă interiorizare, să evoce ambianța spirituală bizantină, hieratismul și eleganța rafinată a acestei lumi. Interpretarea **Eugeniei Cotovelea** a fost o mare surpriză. Cum de n-a intuit nimeni, pînă acum, subtila eleganță a plastice sale?

Incintătoare, ca totdeauna, a fost evoluția dansantă a **Aurei Rotaru**, secondată de **Pavel Rotaru**, în *Andante* din *Concertul nr. 21* pentru pian și orchestră de **Mozart**. Dar, dincolo de apariția sa — o delicată figurină de porțelan — și dincolo de fluiditatea mișcării sale, există o închidere în sine, o necomunicare cu partenerul, impropriu unui duet, adică unui dialog.

În fine, în ultima lucrare prezentată coregraful s-a mulțumit să brodeze variații clasice, ingenioase, frumoase prin combinațiile lor în sine, sincronizate cu ritmica, executate cu acuratețe de **Alexa Mezincescu** și **Paraschiv Pieleanu**, dar fără rezonanță profundă, de adîncă interiorizare, a muzicii lui **Bach**, la care, ca și în arta greacă, calmul e cel de după o mare furtună.

Liana Tugearu

Discuri noi

CELE mai recente apariții discografice editate de Electrecord sînt puse sub semnul muzicii de cameră. Să semnalăm, mai întîi, un disc **Constantin Silvestri**, care cuprinde *Quartetul de coarde nr. 2*, opus 27, nr. 2 și *Suita nr. 3*, opus 6 nr. 1 pentru pian. Marele dirijor român e semnatul unor mărturii interpretative înregistrate la București, Paris, Londra, Viena, Praga etc. la pupitrul celor mai renumite ansambluri.

Quartetul nr. 2, opus 27, nr. 2 (1947) este scris la o distanță de zece ani de primul *Quartet* și reunește, în forme ciclice, clasice, gîndirea nostalgică, poematică, cu patosul ardent, cinetic și insuflit, sub semnul unei disponibilități instrumentale impecabile, ce strălucește în finalul virtuos. Găsim, în versiunea formației alcătuite din **Lucian Rogulski**, **Victoria Rogulski**, **George Popovici** și **Alfons Capitanovici**, dimensiunile unei interpretări de excepție.

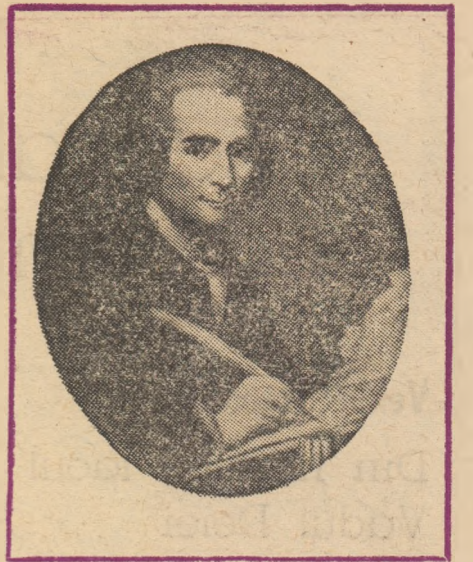
Suita Nr. 3 pentru pian etalează, aparent improvizatoric, gustul pentru sonorități elaborate savant, cu logică, nelipsit de brîoul pianistic rivnit de oricare compozitor. Pianista **Maria Fotino** servește această gîndire cu complementul unei exemplare măiestrii.

Un al doilea disc este înregistrat de către cvartetul de coarde „*Academica*”, cu două cvartete de **Beethoven**, opus 74 *Harpele* și opus 95 *Serioso*. Singurul cvartet de coarde românesc care funcționează sub auspicii oficiale, interpretează cele două nestemate ale genului, confirmînd lauri cucerite cu ocazia mai multor confruntări naționale și internaționale. Soliștii **Mariana Sirbu**, **Ruxandra Colan**, **Constantin Zăni-dache** și **Mihai Dăncilă** demonstrează că au gust, stil și forță expresivă.

Anton Dogaru

CELĂLALT ROUSSEAU

REGĂSIM din plin același lirism autentic în scrierile autobiografice ale lui Rousseau: **Spovedaniile**, **Dialogurile lui Rousseau cu Jean-Jacques**, în sfârșit **Visările unui drumeț singuratec**. Ele sînt, dimpreună cu **Corespondența**, nu numai partea cea mai modernă a operei sale; cea care a rămas cea mai vie și cea mai originală, dar și cheia care poate explica unitatea și contradicțiile omului și scriitorului.

Este de altfel semnificația profundă pe care le-o atribuie Rousseau el însuși. De la „iluminația” pe care-o avusese în 1771 pe drumul spre Vincennes, autorul **Primului Discurs** înțeluse că lumea care-l înconjură era în mod iremediabil denaturată și coruptă. Încă de pe atunci se punea ca atare pentru Rousseau necesitatea întoarcerii la natură: „Din acea epocă — notează el în cea de **A Treia Preumblare** — datează renunțul meu total la plăcerile lumii și pasiunea mea pentru singurătate, care nu mai m-au părăsit vreodată”.

Ipostazele acestui itinerar fundamental se definesc de la bun început prin ceea ce Georges May (în **Rousseau par lui-même**, Paris, Le Seuil, 1963) numește **izolarea și insularitatea** lui Rousseau. „Oricît de fericit m-ar face relațiile pe care le am, mi-ar fi greu să mă simt vreodată cu cineva mai bine decît mă simt cu mine însumi”, mărturisește Jean-Jacques într-o scrisoare adresată în 1754 Contelui de Turpin. Admiratorul lui Robinson Crusoe resimte tot mai puternic că îndepărtîndu-se de lume se apropie de el însuși, iar că la capătul acestui voiaj interior fericirea ar fi cu puțință. Singurătatea, izolarea, retragerea în natură devin pentru Rousseau modalitățile necesare reformei sale morale. Vom putea înțelege mai bine, în acest context, predilecția constantă a lui Jean-Jacques pentru insulă, în măsura în care aceasta este un adăpost natural care-l apără și-l izolează de restul lumii. „Insula, și mai ales insula deșartă, observă Georges May în lucrarea susamintită, a exercitat totdeauna asupra lui Rousseau fascinația unui pămînt al făgăduinței” (p. 156). **Noua Eloiză**, **Spovedaniile**, **Visările** ca și numeroase scrisori atestă această înclinație aproape obsesivă, care — găsește expresia în **A Cincea Preumblare**, evocare de neuitat a șederii lui Rousseau în Insula Saint-Pierre, pe lacul Bienne, în 1765.

„Cînd se lăsa seara, coboram de pe înălțimile insulei și mergeam bucuros să mă așez pe malul lacului, pe prundiș, într-un loc singuratic. Acolo, zgomotul valurilor și neastîmpărul apei, fixîndu-mi simțurile și izgonindu-mi din suflet orice altă agitație, mă confundau într-o visare delicioasă în care noaptea mă surprindea adesea fără măcar să-mi fi dat seama. Fluxul și refluxul apei, zgomotul ei continuu, dar scădat la intervale regulate, izbind fără preget urechea și ochii, înlocuiau mișcările sufletești pe care visarea le stinge în mine și-mi ajungeau pentru a resimți cu plăcere existența, fără a mă mai osteni să gîndesc. Din timp în timp, se înfiripa, palid și scurt, un gînd asupra instabilității lucrurilor lumești, a cărei imagine mi-era oferită de întinderea apelor; curînd totuși aceste impresii superficiale se estompa în uniformitatea mișcării continue care mă lega și care, fără nici un concurs activ al sufletului, mă împresura într-atît, încît, la ora și la semnalul convenit, mă făcea să mă smulg cu greu din această stare”.

Această meditație panteistă bazată pe fuziunea între realitate și visare, disponibilitatea completă a spiritului care declanșează o stare de fericire în și prin natură fac din Rousseau, fără îndoială, un precursor al romanticilor — Chateaubriand sau Lamartine — cu singura deosebire că, așa cum observa cu atîta justețe André Monglond în **Vice**

preromantiques, visarea lui Rousseau este totdeauna „o visare euforică”. Astfel itinerariul lui Jean-Jacques spre singurătate și izolare, contopirea lui cu natura ca singur izvor de liniște, sînt totodată un act moral și generator de fericire. Înțelegem astfel mai bine de ce Rousseau nu l-a putut niciodată ierta pe Diderot de a fi declarat că numai cei răi sînt singuri.

Simțîndu-se profund diferit de restul oamenilor, într-un veac dominat de ordine și de bunăcuviință, protestatarul Rousseau resimte mereu nevoia de a se justifica și de a-și explica propriul eu. Și această nevoie constituie un alt aspect esențial al scrierilor sale autobiografice. **Spovedaniile** și **Dialogurile lui Rousseau judecător al lui Jean-Jacques** sînt o expresie elocventă și în această privință. Rousseau se definește ca o ființă singulară, unică în felul ei, ceea ce trebuie dovedit prin comportamentul de zi cu zi: de travestiri pe care le iese, ieșirile și scandalurile pe care le provoacă, anti-conformismul care se accentuează odată cu progresul bolii, devin o regulă de viață. Conștient de ceea ce constituie adevărul său propriu, Rousseau respinge orice constrîngere: „Nu-mi place tot ce se face potrivit regulilor — îi scrie el în 1760 doamnei de Luxembourg — cu excepția unei singure reguli: cea a inimii”. Conștiința foarte precisă a unei astfel de singularități, a unicității lui însoțită de un orgoliu exacerbat, motivează chiar și geneza **Spove-**

oricărei acuzații prezente sau viitoare. Dar și să contra-atace și să arate secolul așa cum îl cunoscuse și mai ales cum îl resimțise. Astfel, **Spovedaniile** sînt totodată o introspecție lirică și o frescă socială. Istoria literară s-a complăcut adesea să depisteze în confesiunea lui Jean-Jacques numeroase inexactități și deformări. Trebuie amintit, cu toate acestea, că Rousseau povestea din memorie evenimente destul de vechi. Iar dacă, citeodată, a aranjat realitatea după bunul lui plac, memoria nu-l părăsește niciodată cînd este vorba de a zugrăvi emoțiile trăite: de unde, autenticitatea unei opere prin excelență subiective. De altfel, Rousseau nici nu se apără în această privință: „Dacă cineva cunoaște fapte ce contrazic cele povestite de mine, chiar de-ar fi ele dovedite de o mie de ori, acela știe doar minciuni și imposturi”. Așadar, după cum observă Pierre Richard, **Spovedaniile** sînt adevărate, dar adevărul acesta este subiectiv. Putem să ne îndoim de exactitatea mărturisirii, nu putem însă să ne îndoim de sinceritatea ei.

Pornind de la acest adevăr, care este adevărul său, Rousseau ne introduce în muzeul imaginar și secret al propriei sale conștiințe confruntate cu lumea reală: regăsim astfel în **Spovedanii** protestul gînditorului politic, tezele filosofului și moralistului, conflictul său permanent cu o societate nedreaptă și apăsătoare; regăsim apoi întreg secolul al XVIII-lea, cu inegalitățile sale sociale,

Insula Saint Pierre, pe lacul Bienne (gravură din sec. XVIII), evocată de Rousseau în **A cincea preumblare**. („Cînd se lăsa seara, coboram de pe înălțimile insulei și mergeam bucuros să mă așez pe malul lacului, pe prundiș, într-un loc singuratic”).

vedaniilor: „Nutresc un proiect care nu are vreun model și a cărui înfăptuire nu va avea vreun imitator. Vreau să arăt semenilor mei un om privit în adevărul integral al naturii, și acest om sînt eu. Eu singur. Îmi simt sufletul și-l cunosc pe oameni. Nu sînt făcut ca nici unul din cei pe care i-am văzut; citez să cred că nu sînt făcut ca nici unul din ciți există” (**Cartea I**).

DIMPREUNĂ cu **Visările**, **Spovedaniile** sînt, fără îndoială, opera cea mai ultimă și mai durabilă a lui Rousseau. Chinuit de calomniile reale sau imaginare ale contemporanilor, Rousseau intenționa să se justifice și să se izbăvească pe sine însuși — prin mărturisirea greșelilor și păcatelor — împotriva

prejudecăților, conveniențele și aroganța nobililor, înfumurarea burgheziei bogate, mizeria țărănimii; regăsim în sfîrșit universul drag lui Rousseau: iubirea lui pentru oamenii simpli și bucuriile simple, farmecul peisajului francez și elvețian, melancolia amintirii, pateticul și candoarea unui suflet, visarea despuată de orice artificii stilistice.

Dar dincolo de aceste merite, **Spovedaniile** operează ca o adevărată catharsis: ele îl eliberează pe Jean-Jacques de obsesii și remuscări și-l conduc treptat către seninătatea sufletească de care avea atîta nevoie. Continuitatea eului, care este principiul unificator al vieții și operei sale, îl orientează pe nesimțite către o adevărată împăcare cu el însuși. Un sentiment inedit de seninătate definește ultimii ani ai lui Rousseau; un sentiment de plenitudine, de echilibru,

care răsună, ca un adio, în **Visările unui drumeț singuratic**. „Omul nu este mare decît prin sentiment”, ne spune solitarul din rue Plâtrière. Și desigur și prin amintire, prin evocarea sentimentelor lipsită de orice prefăcătorie. Paginile admirabile ale **Visărilor** ne-o dovedesc din plin. Pentru ultima oară, Jean-Jacques re trăiește poezia anotimpurilor și a naturii, lumina interioară a sentimentului, melancolia primei sale iubiri... Poetul memoriei se întoarce încă o dată spre doamna de Warens: „Azi, zi de Florii, sînt exact cincizeci de ani de cînd am cunoscut-o pe doamna de Warens... Nu există zi în care să nu-mi amintesc cu bucurie și emoție această scurtă și unică epocă din viața mea în care am fost pe deplin eu însumi, fără amestec și fără obstacole, și în care pot spune că am trăit cu adevărat...”. (**Preumblarea zecea**). Pagina aceasta neterminată, Jean-Jacques a scris-o la 12 aprilie 1778, cu două luni înainte de moarte. „Să nu ne îndoim nici o clipă, notează André Monglond, în ziua de Florii a anului 1778, Rousseau o iubește pe doamna de Warens cum nu o iubișe niciodată cu atîta duioșie, iar moartea desăvîrșește unitatea sentimentală a vieții sale rupîndu-i pana pe pagina începută...”.

Împăcat cu sine, Rousseau pare a fi lăsat departe în urma lui noianul de înfrîngeri, de obsesii și remuscări: „După lungi spaime, în locul disperării care părea a-mi fi hărăzită, am redobîndit seninătatea, pacea, și chiar fericirea, de vreme ce fiecare zi din viață îmi reamintește cu plăcere ziua precedentă și nu-mi doresc altă fericire pentru a doua zi...”. (**Preumblarea a opta**). Conștiința, purificată prin amintire, regăsește astfel fericirea care nu mai părea cu puțință.

INFLUENȚA lui Rousseau a fost pe cît de profundă, pe atît de diversă. Gînditorul politic și social, moralistul și educatorul au marcat lupta generației revoluționare. Dacă Girondinii au recunoscut drept precursori pe Montesquieu și pe Enciclopediști, ca purtători de cuvînt ai idealurilor marii burghezii, Iacobinii, și în special Robespierre, au văzut în Jean-Jacques un adevărat părinte spiritual. Dincolo de generația din 1793, **Discursul despre Inegalitate** și **Contracțul social**, străbătute de revendicările claselor exploatate, vor inspira gîndirea socialistă a secolului al XIX-lea, prin dialectica analizei și îndrăzneala soluțiilor politice.

Celălalt Rousseau, autorul „sentimental” și poetul memoriei, îndrăgostitul de natură, analistul sentimentelor confuze și al delirului intim nu va întîrzia să-și pună pecetea pe arta romanticilor, a simbolizatorilor, chiar și a supra-realiștilor, furnizînd totodată psihanalizei un obiect de cercetare mereu inedit.

Dar mai presus de toate aceste influențe și filiațiuni, Rousseau rămîne viu în modul cel mai agresiv cu puțință, prin fascinația pe care acest suflet ireductibil, plămădit din revoltă, melancolie și sete de fericire, nu încetează s-o exercite. „Marele vrăjitor al **Spovedaniilor** — scrie André Monglond — în ciuda mărturisirilor celor mai echivoce, a răspîndit asupra tinereții sale un astfel de farmec, încît imaginația tuturor îl însoțește pe drumurile Italiei și Savoiei...”.

Valentin Lipații

*) Fragmente din volumul *Le Dix-Huitième Siècle français*, în curs de apariție la Editura didactică și pedagogică.

Lirică albaneză contemporană

Vehbi Skenderi

Din nou pe lacul
Vadul Deiei

Dacă vreți să știți cum se-ntoarce
albastrul în picuri de lumină,
și picuri se schimbă în albastru,
priviți acest lac!

Dacă vreți să știți
cum pot să se nască
din spuma ostenelii,
mări și munți și monumente,
așa cum se nasc din simbură
brazi și păduri,
și dacă vreți să știți
ce senini și frumoși
sunt ochii patriei,
priviți acest lac!

Adelina Mamaqi

Mîinile tale

Mîinile tale aspre
știu să mîngie,
să lege pruncii
și să făurească lucruri neprețuite.

Ele știu să clădească palate inverzite
și dorintele bunicilor,
și copii umplind cerul
de ciințele ciocirliilor.

Mîinile tale pot să se sprijine pe frunte
și să urmeze visurile ca pescărușii...
și pot să ridice un oraș
pentru mindria viitorului,

De aceea sînt atît de iubite, atît de calde
Cînd peste obrașii patriei se sprijină,
mîinile tale aspre, puternice,
ca visurile vieții.

Andrea Varfi

O, soare
al vieții mele

Și deșteptările
primăverilor și ale grădinilor,
și priveghetorile de munte,
și volurile surzătoare
pe malul amestecat al mării,
și sunetele fîșierelor
și ochii tei,
viorile, și glasul,
și dorul inimii aprinsă.

Toate
me par mai dulci
cînd soarele răsare.

Cu tine,
cu focul tău,
întineresc am pătruns.
Ție ți-am dăruit
fericirea tinereții noastre.

Ismail Kadare

Așteptare

Înainte de sosirea tale, telefonul trage un
pui de somn
Abajururile se spinzură tăcute peste
așteptare.

Balauri dorm peste covorul camerei,
Tu nu ai venit încă
Lumina abajururilor a ajuns tulbură.
Ca ucis, telefonul s-a răsturnat
nemișcîndu-se.

Acum balaurii încep să se miște.
Iată-i cum se deșteaptă cu părul vîlvoi
pe covor...
Tu vei veni, neapărat, ca să liniștești
— totul.

Fatos Arapi

Tu vei veni

Tu vei veni, iubito, cum să nu vii?
Știi că pe tine doar te-aștept
cu răsufarea serii,
cu răsufarea așteptării,
cu răsufarea singurătății...
Tu vei veni, iubito, cum să nu mai vii?
Tu știi că eu dac-aș putea,
globul în jur l-aș învîrta,
portocală în mina mea —
să curgă timpul cit mai repede...

Sulejman Mato

Iubitei mele

Mariei
Am văzut părul ondulat, îngălbenit,
al viilor,
am văzut culegătorii de măsline și de
portocale,

am simțit în cîmpii
răsufarea pămîntului și a oamenilor
și glasurile simple, calde ale țărănilor
mi-au amintit de tine
și totul, tot ce era în preajma lor
mi s-a părut atît de frumos...

Mariei
Acest sunet a gemut în inima mea
călătorind pe străzile largi ale vieții.

Agim Spahiu

Copiilor

Risul vostru
e o răpire nevinovată a soarelui
(lumină și căldură),
ochii voștri sînt cea mai frumoasă
poezie a lumii...

Cînd sînt lingă voi,
mă gîndesc că voi deschideți florile
dimineții,

cu mîini liniștite,
cu inimi senine.

In românește de

Baki Ymeri

Centenar RAINER MARIA RILKE

La 4 decembrie, se împlinesc 100 de ani de la nașterea, și la 29 decembrie anul viitor, 50 de ani de la stingerea, intrată curînd în zodia fabulației și a legendei (s-a spus că împunsătura unui ghimpe de trandafir i-ar fi priclănit moartea), a poetului Elegiilor duineze, care, văzînd lumina zilei în 1875, anul morții lui Mörrike, avea să preia, în felul său și cu toate cuceririle modernismului, torta cu flacără genuină a marilor romantici germani: Brentano, Novalis, Hölderlin, Mörrike. Într-adevăr, ca și aceștia, Rilke a simțit și a trăit deplin consonanța profundă dintre creație și viață și a înțeles să le suprapună pînă la identificare, pînă la transfigurarea și creșterea în inefabil a personalității sale, ajunșă în ultimii ani, după mărturia multora, întruparea însăși a spiritului poeziei. Pentru Rilke, cum observă, pe drept cuvînt, un exeget francez al său, Robert Pitrou, „se crea înseamnă, în primul rînd, a se crea”. Fiecare vers al lui are, în consecință, acoperire și sunet autentice, fiecare presupune o stratificare și decantare îndelungată de experiențe și deschideri launtrice, fiecare ni se înfățișează ca o deținut necesară, din rădăcinile ființei sale, dincolo de orice gratuitate sau intenție de arbitrar, a configurației realului, a structurii cu încheieturi extrem de fine, de complexe, de mirabile, ascunsă îndeobște sensibilității rutiniere ori artificioase.

Gîndirea poetică a lui Rilke, poet-filosof prin excelență, nu este lesne de descifrat și comentatorii săi rămîn adeseori descumpăniți în fața multitudinii de sensuri și plurivalențe simbolice pe care urmărirea în amănunt a viziunii sale le oferă, așa încît, afirmația lui Adrien Robinet de Clery: „natura acestei gîndiri este, de fapt, de a rămîne fluidă”, pare să-și aștepte suficiență justificare.

Să încercăm, totuși, fixarea cîtorva repere în această deconcertantă fluiditate, cîteva puncte stabile și permanente legînd meandrele unei gîndiri poetice întemeiate pe revelații și intuiții ale unei sensibilități deosebit de ascuțite, nuanțate, vii și adînci, sfidînd frecvent și dezinvolt construcția logică și rigorile sarbede ale intelectului.

Ca un fir roșu, de-a lungul întregii sale opere, și mai cu seamă după tulburătoarea experiență reprezentată de însemnările lui Malte Laurids Brigge, revin, luminate din diferite unghiuri, anumite simboluri și concepte existențiale, contrastante și de relație, polarizate în jurul a ceea ce el numește „die Schwere, das Schwersein”, greul, a fi împovărat, și „das Offene, Weltoffenheit”, spațiul interior al lumii, deschișul, mai grea decît greul tuturor lucrurilor”, rostește Rilke, dar în același timp ne previne, scriind despre însemnări, unde ne zăgăvesc concentrat

de suferință umană acut trăită, că pentru a fi rodnică, îmbucurătoare esenței noastre, lectura trebuie făcută, într-un sens, „împotriva curentului”. Acceptarea greului, asimilarea lui în fibrele cele mai intime ale ființei tale, fără revoltă stearpă și evadări inutile, duce la limpezirea „relației pure” (der reine Bezug) și la „îlucirea existenței umane din ultimele sale adîncuri”.

Acest raport pur, țîșnit dintr-o îndelungă răbdare (Geduld ist alles), și „redobîndirea tăcerii” înseamnă deopotrivă dăruire deplină preschimbării, flăcării ei mistuitoare și descoperirea permanenței, nu drept continuitate a schimbării, ceea ce este o evidență ineluctabilă, ci drept temeiul ei imuabil. „Deschisul”, „Spațiul interior al lumii” înseamnă atunci, paradoxal, o modalitate de aderare la viață în care deosebirea dintre interior și exterior dispare și lucrurile, faptele, evenimentele, circumstanțele nu se îmbe într-o nouă lumină, mai pură și mai autentică.

Nu mai astfel „vechea dușmărie dintre viață și munca marelui” e cu puțință să fie biruită și slăvirea și preamărirea (preisen und rühmen), menirea oricărui poet de singur și har, devine o realitate concretă, eficientă și utilă întregii omeniri, dîndu-ne, așa cum a izbutit Rainer Maria Rilke, „o nouă revelație a vieții” (C. Fr. Bollnow). Numai astfel „îmicitorul devine lume, floare”, căci numai simțînd deplin, numai trăind „deschis” și receptiv la toate „contururile” nesfîrșit palpabile ale realului, „întreaga pură primejdie a lumii... se preschimbă în pavază”.

Edmond Jaloux, în numărul omagial intitulat „Reconnaissance à Rilke” din „Les Cahiers du Mois”, 1926, nr. 23/24, scriează, socotim, just poziția filosofică și existențială a marelui poet: „Rilke ne arată un nou idealism, tot atît de complet pe cît de hotărît. Nu este nici un idealism metafizic, nici un misticism spiritualist. Este un mod de a simți universal, atît de intens, de larg și atît de extins, încît el se desfășoară dincolo de limitele timpului și ale spațiului și pare să răstoarne toate concepțiile obișnuite asupra realității” (pag. 98).

Nu putem încheia această scurtă prezentare fără să semnalăm un fapt mai puțin cunoscut. Calitatea și rezonanța operelor lui Rainer Maria Rilke, hrănită deopotrivă în fond, în poezia, citeodată, a unor aparențe contrarii, cu valențele unui umanism vibrînd intens, destul de umilantism vibrînd intens, destul de obidiții lumii, se desprinde pregnant și din constatarea, subliniată de C. Fr. Bollnow, că bibliografia închinată vieții și creației sale întreace de mult pe oricare altă, suscitată de vreun poet modern.

Dan Constantinescu

Rainer Maria Rilke

Nesiluite! Voi, orașe...

Nesiluite! Voi, orașe,
Nu vrurăți lagăr și dușman
Cu arme-in cerc să vă infășe
Un inzecit, făgarnic an?

Cît plin de pavăze, obeze
In foamea voastră n-a pătruns,
— Pictură — stă la metereze
El știe timpuri să dureze
Și neamuri bintuie, ascuns.

Priviți din 'streășinile roată:
E-acolo, nu se dă bătut,
Iar sol cu vorba inmuiată
Spre voi, din zare n-a crescut.

Și e trimisul să abată,
Și lucrul palmei lui e mut.

In românește de
Ion Barbu

(Din Poezii, Ed. Albatros, 1970)

Părăsit pe munții din suflet

Părăsit pe munții din suflet. Privește, ce mică acolo.
Privește: localitatea din urmă a vorbei, și mai sus
Însă ce mică și ea, încă un ultim
Sătuc de simțiri. O recunoști tu?
Părăsit pe munții din suflet. Stratul
De piatră sub miini. Aici înfloreste
Bine ceva; din muta prăpastie
Iese-nvoaltă o iarbă neștiutoare cîntînd.
Dar cărturarul? Ah, ce începu să cunoască,
Și tace acum, părăsit pe munții din suflet.

Acolo umblă desigur, în sfîntă știință de șine,
Multe-mprejur, multe dihanii de munte în pace
Se perindă și stau. Și pasărea mare și tănuită
Încercuie piscul renunțării curate. Însă
Tănuită, aici, pe munții din suflet...

In românește de
Ion Pillat

(Din Poezii, E.P.L., 1965)

Presimțire

Sunt ca un steag incunjurat de zări.
Sînt vînturile care vin din depărtări;
Ie voi trăi în timp ce lucrurile jos nici nu se mișcă;
Ușile se-nchid încă domol și-n sobe-i tăcere;
nu tremură încă ferestrele și praful e des.

Eu știu de pe-acuma furtunile și sunt sbuciumat ca o mare.

Și mă desfășur și-n mine m-avînt
și mă desfac din mine și sînt
singur în furtuna cea mare.

Pantera

Privirea ei de gratii atîta s-a levit
încît în ea nimic nu mai păstrează.
Și parcă mii de gratii tot trec neconținut
și după gratii lumea incetează.

Al pașilor puternici mers mărunt
ce-ntr-un minuscul cerc se invirtește
e ca un dans al forței în jurul unui punct
în care-o amețită voință s-odihnește.

Dar vâlul ochiului, din cînd în cînd,
se-nalță. — O imagine pătrunde,
prin liniștea-ncordată a trupului trecînd,
și piere-n golul inimii profunde.

In românește de
Al. Philippide

(Din Poeme de Hölderlin, Novalis, Mörike,
Rilke, Ed. Fundațiilor, 1940)

Poartă

Oricine-ai fi: pășește-n inserare,
odaia părăsește ce-atît de bine-o știi;
ultima, casa-ți stă în depărtare,
oricine-ai fi.
Cu ochii tăi, cuprinși de-un greu nămet,
ce pragul ros abia îl dau uitării,
înălți un arbor negru, n-ecet, încet,
svelt, singur, îl așezi pe fața zării.
Și lumea-i făurit. Și ea e mare,
ca un cuvînt ce încă-n liniștii crește.
Și tilcul ei cum ți se limpezește,
blind ochii-o lasă-n lină lunecare...

(Din Cartea Imaginilor)

La poalele stîncii pe care se ridică biserica din Rarogne se află mormîntul lui Rainer Maria Rilke.

Rilke și Lou Andreas Salomé la Wolftratshausen, în 1897.

XIII

Fii înaintea despărțirii, ca și cum îndărăt, smerită
ar sta, ca iama ce tocmai se stinge.
Căci printre ierni una e-atîta ger-ursită
că inima-ți, iernînd-o, înfrîntă, învinge

Fii mort mereu în Euridice —, cîntec mai cîntător,
mai plin de laudă suie 'napoi în purul prund.
Aici, la cei ce pier, fii pe tărîmul prăbușitor
un cristal sunător ce se sfarmă sunînd.

Fii — și să știi deopotrivă a neînteîi fiime,
nesfîrșitul temei al undirilor tale întîme,
ca acum, cel puțin, să-l împlinești deplin.

Celor vădite și celor obscure, fără nume,
ale firii răspline, denerostitelor sume,
înșiră-te jubîlînd și cifra distruge-o senin.

(Sonetele către Orfeu, Partea a II-a)

XXIV

Străvechea noastră prietenie, marii zei
niciînd împlorînd, să-i respingem, fiindcă virtosul
oțel, pe care sever l-am durat, nu știe de ei,
sau să le-aflăm dintr-odată, pe-o hartă, folosul?

Acești strașnici prieteni, pe care inveți
că morții ni-i iau, niciunde la roțile noastre nu-mping.
Ospețele noastre-s departe, băile noastre se sting
la fel; și pe solii lor, de mult prea înceți,

ii depășim mereu. Mai singuri, cu vremea ce trece,
și unii cu alții pe de-a-ntregul rămași,
fără să ne cunoaștem, tăiem drept ale noastre potece,

nu frumos șerpuit. Doar în cazane mai ard abraș
vechile focuri și ridică ciocane tot
mai uriașe. Noi pierdem putere ca cei ce înot.

(Sonetele către Orfeu, Partea I)

Palma

Lăuntru miinii. Talpă nemaicălcînd
decît simțire. Ce-n sus se-aține
și în oglindă
drumuri cerești primește, înșile
curgătoare.
Care a învățat să pășească pe apă
cînd a scoate-n lumină,
care se pășuiește fîntinii
ce schimbă fața drumului.
Care pătrunde în alte miini
și își preschimbă suratele
în larg cuprins:
colîndă și ajungînd în palma lor,
le umple cu lîvre.

(Din Poezii tîrzii)

XIX

Undeva, în al băncii răsfăț, aurul stă fără teamă
și multora le este intim. Totuși, acel zdrenșos
orb, cerșetorul, chiar față de paraua de-aramă
e ca un loc pierdut, ca sub scrin cotlonul prătos.

În prăvălii etalat, auru-i ca la el acasă
și străveziu se ascunde în garoafe, blănuri, mătăsoasă.
El, tăcutul, adastă în pauza răsuflărilor
aurului ce treaz respiră sau în somn sub zăvor.

Cum s-ar închide, noaptea, mina aceasta deschisă
mereu!

Miine, destinul o apucă din nou, zi după zi
o ține întinsă: clară, sărmană, de nimicit înfinț.

Ci totuși unul, un văzător, gestul ei vechi și greu
înțeleagă-l uimit și slăvească-l. Cîntărețului, doar, l-e
dat a-l rosti.

Divinului, doar, să-l audă rostii.

(Sonetele către Orfeu, Partea a II-a)

XXVIII

O, vino, pleacă. Copilo,-mplinește
pentru o clipă-a dansului volută
în constelația ce-un dans slăvește
în care-a firii tăurire mută

fugar, o depășim. A tremuit
deplin aux, cînd a cîntat Orfeu.
Tu undă-ai fost, de-atunci, ce n-a murit
și buimăcită cînd un arbor, greu,

pornea să te urmeze după-ascult.
Știut-ai încă locul unde lira
sunînd suia —; Miez-nemaiauzitul.

Lui i-ai menit frumoșii-ți pași și mult
sperași, mersul spre-a ta Hegira
și chipul să-și întoarcă, Zeu-ursitul.

(Sonetele către Orfeu, Partea a II-a)

In românește de

Dan Constantinescu

Moștenirea lui Auguste Comte

● Celebrii curs de filosofie pozitivă al lui Auguste Comte e publicat recent, în 2 volume, totalizând peste 800 de pagini, la Ed. Hermann din Paris, texte prezentate și comentate în principal de Michel Serres, apoi de Allal Sinacoeur și Jean-Paul Enthoven. În prezentarea lui Serres se evoca perioada, de prin 1820, când tânărul filosof (Auguste Comte s-a născut la 17 ianuarie 1798) conferența în salonul său în fața citorva personalități de renume: matematicienii Fourier și Poinsot; naturalistul Blainville, astronomul Binet, fiziologul Broussais. Oratorul nu era un necunoscut. Absolu-

Lingvistică și cibernetică

● Limbajul poetic al lui Saint-John Perse — e o lucrare de 250 pagini (Ed. Moriton), prezentându-se ca „o critică de interpretare, pornind de la tehnica scriiturii, bazată pe folosirea lingvisticii și a ordinarilor”.

vent al Politehnicii, el publicase, pe cind era secretar al lui Saint-Simon, o serie de texte politice care se făcuseră remarcate. De data aceasta, însă, Auguste Comte își dezvoltă Cursul de filosofie pozitivă, încercând să ridice edificiul glorificând Rațiunea, — deși, nu peste mult, prin 1826, marele psihiatru Esquirol avea să scrie în registrul său, în dreptul lui Comte: „nevindecabil” de ceea ce se credea a fi o stare vecină cu alienarea mintală.

Sistemul filosofic al lui Comte, urmat între 1851—1854 de publicarea Sistemului de politică pozitivă, sintetizând „pozitivismul” (evocat și de Maiorescu în polemica lui cu Dobrogeanu-Gherea), are la bază cele trei stadii ale dezvoltării științei, care — după Auguste Comte — trece mai întâi prin „starea teologică”, apoi prin cea metafizică, pentru a ajunge la cea pozitivă, singura prin care se descoperă „legile efective” ale fenomenelor. Michel Serres consideră că — în ciuda numeroșilor comentatori — de la Maurras la Gambetta, de la Jules Ferry la Kropotkin, de la Althusser la Marcuse — „cursul de filosofie pozitivă, în integralitatea lui, rămâne un monument neexplorat”. De aici necesitatea publicării unei ediții critice, întrucât „moștenirea lui Comte are încă o serioasă pondere în cadrul științelor umane de astăzi”.

„Misterele” lui Knut Hamsun

● Henry Miller prefăcează noua ediție în franceză a romanului *Mistere* al lui Knut Hamsun, căruia, ca autor al celebrei opere *Foamea*, i s-a decernat, în 1920, premiul Nobel.

O istorie descriptivă a literaturii franceze

● În 480 pagini, Maurice Bruesière publică (la Ed. Berger-Levrault) primul tom dintr-o *Istorie descriptivă a literaturii franceze contemporane*, de la sfârșitul celui de al doilea război mondial până în zilele noastre. E o sinteză destinată marelui public, constând din succesiunea a 40 micromonografiilor de la Paul Claudel până la Francoise Sagan. Cel de al doilea tom va trata despre evoluția genurilor literare, de la poezie până la critică.

Studiu despre literatura canadiană

● Scriitorul englez Georges Woodcock, care a trăit mai multe decenii în Canada, a publicat recent în Editura „Oxford University Press” lucrarea *Poets and Critics — Essays from Canadian Literature 1966—1974*. Volumul însumează o selecție de 16 eseuri despre poezia canadiană. Printre poezii reprezentative asupra cărora s-a oprit Woodcock se află E. J. Pratt, F. R. Scott, Irving Layton, Earle Birney, K. P. Page, James Reaney și Margaret Atwood (considerată cea mai bună poetă canadiană din perioada postbelică).

Premiu literar acordat de copii

● Al 23-lea *Grand Prix de littérature du Salon de l'Enfance* a fost decernat scriitoarei Renée Auresmbou pentru cartea sa *Le disparu des villes mortes*. Juriul (cel mai tânăr din Franța) a fost compus din 10 copii între 10 și 14 ani care au ales dintr-un total de 50 de manuscrise (romane, povestiri de călătorie și aventuri, povestiri istorice și științifice, biografii de oameni iluștri etc.). Cartea premiată (inspirată dintr-un fapt real) povestește aventura a doi tineri plecați în Afganistan în căutarea tatălui lor dispărut de mai multe luni.

Olga Berggolț

● A încetat din viață, la vîrsta de 65 de ani, poeta sovietică Olga Berggolț. Activitatea ei literară a fost legată de eroicul destin al orașului natal, Leningrad. În anii tragici ai blocadei, — în opere de amplă rezonanță ca *Jurnalul din februarie*, *Poemul Leningradului*, *Vorbește Leningradul* —, Olga Berggolț și-a depus mărturia patetică, de poet cetățean, intim angajat în afirmarea valorilor vitale: „Nimeni nu este uitat, nimic nu se uită...”

Ocolul lumii

● Cîntărețul cincest Jacques Brel face un tur al lumii într-o ambarcațiune cu pinze. Deocamdată străbate un itinerariu polinezian. Recent, a ancorat într-o radă din fața satului Etuona unde în 1903 a murit Gauguin.

Răpiri reale și răpiri ca-n filme

● Jane Fonda se va inspira din viața Patriciei Hearst, fiica miliardarului american, răpită și apoi silită sau atrasă să participe la acțiunile conspirative de „Tania”, prinsă în cele din urmă, și aflată acum sub cercetare în fața unui tribunal american. Actrița vrea să stea mai multe zile într-o închisoare pentru a se documenta asupra noului rol de film, vorbind și cu adevărata Patricia, încercînd să-i înțeleagă psihologia. În imagine: Jane Fonda.

Anna Seghers la 75 de ani

● Cei 75 de ani recent împliniți de Anna Seghers poartă — deplin — semnificația unei jumătăți de veac de majoră activitate literară și politică. Debutul literar — cu nvela *Revolta pescarilor de pe Sfînta Barbara* (1928, Premiul Kleist) — coincide cu intrarea sa în Partidul comunist. Activează în Uniunea scriitorilor proletari, participă la Congresul internațional al scriitorilor revoluționari de la Harkov (1930), scrie volumele *Tovarășii* (1932), *Drumul lui februarie* (1935), *Salvarea* (1937), *Tranzit* (1943) — dedicate luptei revoluționare, antifasciste, descrierii vieții dramatice a emigranților antihitleristi. Aflată în exil din anul 1933 (întîi în Franța, apoi în Mexic) — un exil care va dura 14 ani —, Anna Seghers participă la editarea publicației antifasciste *Neue Deutsche Blätter*, apoi, în Mexic, colaborează la revista *Freies Deutschland*, conduce Clubul Heinrich Heine. Publică, în anul 1942, romanul *A șaptea cruce*, în care crîncena situație din țara sa este luminată, totuși, de un simbol al speranței. După întoarcerea din emigrație (1947), devine unul dintre cei mai importanți animatori și organizatori ai vieții culturale din Republica Democrată Germană. Este aleasă în Academia germană de arte, conduce Uniunea Scriitorilor din R.D.G.; activează, de asemenea, în Consiliul mondial al păcii, primește Premiul internațional Lenin (1951). Publică romanele *Moșii rămin tineri* (1949), *Hotărîrea* (1959), *Încrederea* (1968), numeroase volume de povestiri și eseuri. Este distinsă cu Premiul național din R.D.G.

La 75 de ani, creația literară a Annei Seghers rămîne cel exprimat încă din tinerețe: „nu scriem doar pentru a descrie; descriem pentru a transforma”.

Editorul lui Balzac

● Opera marilor clasici implică pretutindeni o veritabilă, devoluție în care intră competența și pasiunea. Astfel se petrec lucrurile și în Franța cu editarea „operelor complete” ale lui Balzac. Editorul consacrat al acestuia în secolul nostru a fost Jean Ducourneau (n. în ian. 1919, decedat la 27 oct. 1975). Ducourneau a început prin a edita, în 1948, o revistă „Courrier balzacien” care avea să devină „Studii balzacien”; apoi s-a asociat cu Albert Béguin la realizarea ediției în 18 volume, cu prilejul centenarului scriitorului. În 1949, sub egida Clubului francez al cărții.

Dar, Ducourneau și-a propus să pună bazele unei colecții pe care s-o dirijeze el însuși: *Bibliofilii originalului*. A inaugurat-o prin publicarea *Romanelor de tinerețe* ale lui Balzac (1960—1962), abia în 1965 lansînd *Opera*.

rele complete. Acestea reproduc în offset ediția Furne din secolul XIX, aceea cu corecturile de mină ale lui Balzac și care, astfel, constituie suprema garanție a „ultimei voințe a creatorului”. Planul ediției prevedea 28 de volume, cifră în care, pe lângă *Comedia umană*, începînd din 1967 editorul a inserat și *Scrisorile către Doamna Hanska*.

Marele efort editorial se apropia de capăt (25 de volume apăruseră) cînd, din cauza crizei economice, Ducourneau a trebuit să-și sacrifice tot ce avea, iar moartea a pus capăt definitiv pasiunii lui balzaciene. Nu, însă, și editării operei lui Balzac, căci, datorită prietenilor săi, ediția va fi continuată pînă la capăt, ea fiind declarată „de interes național”.

Jean Ducourneau a editat, în 1972, și un *Album Flaubert*, iar în 1966 a stabilit ediția *Operele* lui Céline.

Vasili Șukșin — scurtă biografie

● Despre Șukșin, remarcabil scriitor, regizor și actor, mort timpuriu, s-a scris chiar în rubrica aceasta de meridiane, reproducînd și comentariile presei internaționale. Acum, cînd filmul său *Călina roșie* rulează pe ecranele bucureștene, iată cîteva sumare date biografice: Șukșin s-a născut la 25 iulie 1929, în Altai, în familia unor țărani. De la 16 ani a lucrat într-un sovhoz, apoi ca muncitor manual la construcțiile din Kaluga și Vladimir. După efectuarea serviciului militar în flota Mării Negre, a fost lăcătuș, șofer și apoi conducător al unei școli profesionale pentru tineri. Din 1954 pînă în 1960 a stu-

diat regia de film la Institutul din Moscova. 1960 poate fi socotit anul debutului literar; îi apar atunci mai multe povestiri în presa sovietică. Prima sa carte e editată în 1963. Între 1964 și 1973 au fost prezentate pe ecran cinci filme create sub regia lui Șukșin. A compus mai multe scenarii și a interpretat numeroase roluri. După succesul internațional al *Călinei roșii*, Șukșin se hotărîște să ecranizeze viața lui Stepan Razin. A murit în timpul unor filmări, în urma unui atac de cord, la 2 octombrie 1974, în vîrstă de 45 de ani. În fotografie: cu Bella Ahmadulina, în filmul *A fost odată un cău*.

Am citit despre...

După patru decenii

● RĂZBOIUL CIVIL din Spania, primul front al luptei pe viață și pe moarte dintre fascism și antifascism, a fost și primul catalizator decisiv al angajării lumii literare. Scriitorii au fost, toți ca unul, de o singură parte, de partea Spaniei pe care o călcau în picioare cei ce l-au ucis și pe Garcia Lorca. Mai tirziu, drumurile și destinele lor aveau să se despartă, să devină chiar divergente, unele au fost glorioase, unele tragice, unele, poate, reprobabile, dar în momentul încheierii din 1936, Malraux și Koltov, Hemingway și Koestler, Ehrenburg și Orwell, Bogza și alții alții, s-au considerat mobilizați și s-au bătut cu tot sufletul, cu tot talentul, cu toată energia, pentru victoria legitimei democrații. Ar fi tautologic, ba mai rău, insultător, în esență, să subliniem că, spre onoarea tagmei scriitoricești, nici unul dintre reprezentanții ei notabili nu a decăzut pînă la a cînta osanale rebelilor antirepublicani. Ca și cum s-ar fi putut să fie și altfel! Ca și cum condiția intelectualului, a creatorului, ar fi compatibilă cu acceptarea samavolniciei fasciste!

„Abcesul de fixație” s-a dovedit a fi rezistent la toate măsurile de combatere, pînă și actul chirurgical masiv care a extirpat tumoarea malignă de pe trupul Europei l-a cruțat. În întregul ei, Peninsula Iberică rămăsese pînă de curînd enclava bolnavă a continentului, ultimul refugiu al unui morb care, deși nu mai avea manifestări virulente, nu pierduse nimic din caracterul său amenințător. Pentru a nu ieși din schema acestei analogii biologice, vom observa forța procesului de producere a anticorpilor — forma de autoapărare care vădește sănătatea funciară, vigoarea organismului atacat de maladie.

După Franco, Spania, carte recent apărută la Paris sub semnătura lui Ramon Chao (fost corespondent al săptămînalului spaniol de stînga, astăzi interzis, „Triunfo”, actualmente comentator al radiodifuziunii franceze) face inventarul sumedeniei de mișcări politice care se pregăteau, în umbră, să ia locul regimului paralizant. După ce am văzut cîte tendințe progresiste, fin nuanțate, așteptau să iasă la lumină într-o Portugălie anchilozată tot vreme de patru decenii (lucrarea brazilianului Marcio Morera Alves, *Soldatii socialiști ai Portugaliei*, trece în revistă numai pozițiile, atitudinile și motivările din cadrul neașteptat de energice Mișcări a Forțelor Armate), freamătul nerăbdător, intens, al Spaniei n-ar avea de ce să ne mire. În exil (să nu uităm că 500 000 de spanioli leali guvernului republican au fost nevoiți să părăsească Spania în momentul acaparării puterii de stat de către rebelii instalați cu sprijinul militar al statelor Axei și cu prețul vieții a peste un milion de spanioli), dar mai ales în țară, o opoziție tot mai solidă, tot mai redutabilă, s-a dezvoltat continuu. „Ce succes, după patruzeci de ani de sistematică extirpare a creierului, de sistematică depolitizare!” exclamă Jean Lacouture în „le Monde”, după ce a citit cartea lui Ramon Chao.

Se știe că, în stadiul său final, franchismul a trecut printr-un spasm al represiei singeroase amintind, la proporții reduce, debutul său de tristă memorie. Astăzi, când Spania își caută calea de ieșire din marasm, recente evenimente îi fac pe cei mai mulți dintre exponenții națiunii să militeze pentru schimbări de structură. Problema este realizarea unității de acțiune a opoziției, sau, cum spunea secretarul general al Partidului Comunist Spaniol, Santiago Carrillo, „reunirea, fără nici o excludere, a tuturor voințelor dispuse să pună capăt oricărei stări de spirit de război civil, să redea cetățenilor spanioli puterea de decizie, să instaureze un regim democratic”.

Felicia Antip

Flannery O'Connor

● În anul în care s-a împlinit jumătate de secol de la naștere (25 martie 1925, la Savannah), presa americană și, parțial, europeană acordă atenție operei „stranii” a scriitoarei Flannery O'Connor, — operă proiectând cruda luciditate a celei care se știa condamnată la moarte de aceeași boală care-i răpusesse și tatăl. S-a datorat deci cu pasiune scrișului pînă la 39 de ani. Două opere postume: ●

colecție de nuvele, *De ce aceste națiuni în tumult?* și *Misterul și moravurile*, pun într-o lumină nouă cele două romane publicate în timpul vieții: *Întelepciunea în singe* (1952) și *Cei violenți* reușese (1955) populate cu eroi nu o dată grotesci, sfîșiți de pasiuni sectar-religioase.

E ceea ce a făcut pe unii critici s-o numească pe Flannery O'Connor „un al doilea Faulkner”.

Editarea operelor lui Oskar Kolberg

● În urma unei hotărîri a Consiliului de Stat al Poloniei, Asociația poloneză de studii asupra poporului a început redactarea și publicarea tuturor scrierilor lui Oskar Kolberg, folclorist și etnograf care a trăit între anii 1814—1890. În cele 76 de caiete manuscrise ale lui Kolberg sînt adunate 2.000 de fabule și povestiri, 18.000 de proverbe, ghicitori și zicale, 25.000 de cîntece și dansuri. În ansamblu, opera sa tipărită va însuma 80 de volume.

Festivalul filmului de la Taşkent

● Cea de a patra ediție a Festivalului de la Taşkent (care a avut anterior un binemeritat succes, apropiat de cel al tradiționalului Festival de la Moscova) va avea loc între 19 și 29 mai 1976. El va fi deschis de cineaștii din America Latină, care vor participa pentru prima oară, alături de colegii lor din Asia și Africa.

Sculptură și poezie

● Sculptura poate deveni motiv de inspirație pentru alte arte. Pentru a susține această opinie, Gisbert Kranz și-a adunat, într-un volum apărut la München, 173 de poezii, însoțite de reproducerile operelor de artă plastică ce l-au sursat (1937) — după ce a inspirat. Printre lucrările în cauză se află și *Sărutul* de Brâncuși.

„Aventurile lui Sindbad marinarul”

● O variantă modernă a celebrului basm oriental — datorată cunoscutului poet polonez Bolesław Lesmian (1878—1937) — după ce a inspirat și pe realizatorii unor desene animate, este acum în curs de ecranizare, pentru televiziunea poloneză. Regizorul, Janusz Majewski, este și autorul scenariului.

Premiul „Femina”

● Claude Faraggi este laureatul din acest an al Premiului „Femina” care i s-a decernat pentru romanul său *Maitre d'heure* apărut în Ed. Mercure de France. Autorul (n. 1942) a mai publicat pînă acum zece romane, dintre care s-au făcut remarcate *Le signe de la bête* (1971) și *L'eau des cendres* (1974). Opera premiată e un roman al introspecției psihologice, într-o minuțioasă descriere a senzațiilor încercate de eroul principal, Hugo, în singurătatea misterioasă a unui sat de munte.

Premiul „Medicis”

● Premiul Medicis din acest an a distins romanului *Voyage à Naueratis*, (Ed. Gallimard), operă a unui foarte tânăr scriitor, Jacques Almira (acesta fiind doar un pseudonim), în vîrstă de 25 de ani. *Voyage à Naueratis* este o lungă povestire difuză, de peste 500 de pagini, în care autorul amestecă, cu o mare putere de expresie, amintirile și visurile sale.

● Cit despre Premiul Medicis pentru un autor străin, acesta a fost decernat, în ziua de 24 noiembrie, lui Steven Millhauser pentru romanul *La vie trop brève* d'Edwin Mullhouse, scriitor american, 1943—1954, racontat par Jeffrey Cartwright, apărut în Ed. Albin Michel. Aflat de asemenea la primul său roman, autorul s-a născut la New York în 1943, și-a petrecut copilăria în Connecticut și a urmat studiile la Universitățile Columbia și Brown. Romanul său poate fi citit pe mai multe planuri: acela al fantasticului, al nostalgiei și al poeziei, avînd deopotrivă ceva din Alice în țara minunilor, Tristram Shandy și Cuvintele lui Sartre.

Operele lui Aleksander Fredro

● Editura Ossolineum pregătește o ediție omagială a operelor marelui dramaturg clasic polonez Aleksander Fredro, de la a cărui moarte se vor împlini în 1976 o sută de ani. Cele mai cunoscute lucrări ale sale sînt comediiile *Pan Geldhab*, *Dame și husari*, *Legămintele fecioarelor*, *Rentă* și *viageră*. În culegerea de opere vor fi incluse și memoriile autorului. Studiul introductiv asupra operei dramaturgului, ca și întocmirea ediției, aparțin criticii și istoricului literar Kazimierz Wyka.

ATLAS

Leonardo Da Vinci, Michelangelo, Raffaello

● Leonardo Da Vinci, Michelangelo și Raffaello sînt cele trei impresive vapoare care leagă porturile colorate, cu peștișori înotînd în ulei incins și felii paradisiace de harbuz, ale Italiei, de portul lunar al mineralului New York. Pe pereții lor înalți, perforați de rotunde și modeste hublouri în partea inferioară, tăiați de imense vitrine la nivelul punților superioare, în dreptul restaurantelor de lux, apele albastre, fermecate ale Mediteranei s-au amestecat cu apele indifferente ale Oceanului Atlantic; pe coridoarele lor — înguste, turnate în linoleum și înstrăinate de neon în adînc, spațioase, ascunse sub moi mochetă, scăldate de ziua imblinzită în apă, sus — s-au amestecat vocabularele solare ale italiei cu sunetele topite unele într-altele și simplificate ale fostei engleze; în restaurantele și sălile lor de cinematograf, în clădirile și bisericile lor, s-au amestecat speranțele celor care au părăsit Europa în căutarea unei lumi noi, fără trecut și fără sărăcie, cu deruta celor care s-au întors în Europa în căutarea mileniilor și sărăciei cărora le simt lipsa.

La dus eram înconjurați de o întreagă populație în migrație, familii complete imbarcate spre un alt continent și spre o altă istorie, înconjurate de fluxul mizer al boccelor, înspăimîntate de luxul straniei ambarcațiuni — mare cit o localitate — care îi purta spre necunoscut. Oamenii care, evident, nu călcase în viață în alt restaurant decît circuma din satul lor, erau puși de trei ori pe zi în fața unor meniuri savante, cu nume internaționale, cuprinse în prețel biletului. Și, cum nu reușeau să priceapă că toate acele bunătați le aparțin cu adevărat, se purtau neferice, ca niște uzurpatori cărora din clipă în clipă ar fi urmat să li se impute bunăstarea ce nu le fusese sortită. Între viața lor de înfrîngeri, care se încheia prin eroica dezertare, și anii de privațiuni care îi așteptau stătea cumpăna absurdă a celei săptămîni de lux inexplicabil care — departe de a-i feri — îi înstrăina de ei înșiși stăpînindu-i ca o teroare.

O să-mi amintesc întotdeauna cu o sfișiere vecină cu plînsul perechea de tineri portughezi însoțiți de o bătrînică firavă, nu mai mare decît o fetiță de zece ani, care îi urma pe coridoare tremurînd, neîndrăznind să se depărteze de ei mai mult de un metru, privind în jur cu ochi de vietate hăituită, neîntelegînd nimic din cuvintele străine care i se rostogoleau peste capul bătrîn, ascuns sub broboadă neagră. Fusesse smulsă din suferințele și superstițiile ei, desigur milenare, pentru a fi asvirlită în măruntaiele acestui monstru plutitor spre o lume în care pe ea nu putea s-o aștepte decît un cimitir străin și neînțeles.

În sălile de club și în sălile de sport, organizatorii călătoriei încercau zadarnic să-și facă meseria de animatori propunînd jocuri distractive și gimnastici înviorătoare, exerciții amuzante, capabile să focă timpul să treacă și gîndurile să dispară. Emigranții îi ascultau absenți, cu ochii goi rătăcind pe oceanul unde nu se mai vedea nici pămîntul pierdut, nici — cu atît mai puțin — cel al fîgăduinței.

Ana Blandiana

Prospectul Editurii Coeckelberghs anunțînd apariția volumelor Șatra și Cîlopote și struguri

A scrie pentru cît mai mulți...

CU TOATE că știrile ce posedăm sînt desigur incomplete, ele arată că peste hotarele arie de răspîndire a scrierilor lui Zaharia Stancu se extinde neîncetat, fiecare carte avînd o existență autonomă și o dinamică proprie.

În anul care se încheie, noi tîlmăcîri din opera marelui nostru prozator au fost puse la îndemîna cititorilor din opt țări și de pe două continente. În Republica Socialistă Cehoslovacă a intrat în librării o nouă ediție a romanului *Des-cul*, în versiune slovacă (cea de-a 40-a apariție a acestei cărți). În Republica Democrată Germană a apărut *Ce mult te-am iubit*. Norvegienilor editorii le-au oferit *Jocul cu moartea*. În Suedia s-au tipărit volumele *Costandina* și *Cîlopote și struguri*. Acesta din urmă a fost selecționat drept „carte a lunii” în octombrie trecut, fiind cea de-a doua traducere din proza noastră modernă care dobîndește distincția, după ce, în mai 1974, *Șatra* a primit același omagiu. În lumea anglofonă — în Marea Britanie, în S.U.A. și în Canada — s-a difuzat într-un tiraj de masă a doua ediție în limba engleză a *Sătrei*. Același roman a mai fost publicat și în Danemarca. Afară de acestea, traduceri ale romanului *Ce mult te-am iubit* sînt în curs de pregătire pentru tipar în Grecia, în Turcia și în Spania, iar *Șatra* urmează să apară în Islanda, Italia și Japonia.

Aparițiile în volume separate se apropie astfel de 125, Zaharia Stancu fiind, dintre contemporani, scriitorul român cel mai cunoscut în lume. Limbile în care s-au efectuat traduceri din opera sa au ajuns să fie 34, iar lista țărilor în care i s-au tipărit cărți a ajuns și ea la 37.

ATENȚIA și căldura cu care au fost primite noile apariții din opera lui Zaharia Stancu sînt reflectate de numeroasele studii și recenzii ce le-au fost consacrate. Chiar cînd au fost prilejuate de publicarea unei lucrări anume aprecierile tind să îmbrățișeze ansamblul creației lui Zaharia Stancu și discută stăruitor perspectivele răspîndirii acesteia în viitor.

În prezentarea volumului *Cîlopote și struguri*, publicat în revista „Mănadens Bok Nytt”, criticul Richard Swartz face următoarele observații: „Limba lui Stancu este strîns legată de viața oamenilor de la țară. Ea e tăioasă, nudă, descotorosită de false podoabe. Parcă se simt în ea vinele viguroase ale coarnelor de lemn ale plugului țărănesc, ale toporiștei, greblei sau ale coasei. E o vorbire directă, fără ocolișuri, deoarece e subordonată scopului ei — de a lumina toate unghiurile vieții din trecut a țărănului român. Urmărind acest țel, nimic nu scapă privirii scriitorului și din integralitatea viziunii sale artistice se naște miracolul: un

miracol, pentru că, în ciuda înjosirilor omului surprinse de Stancu, romanele sale sînt departe de a fi o evanghelie a deznădejdii. Ele sînt saturate de viață și de clocotitor lirism subteran... Nu este oare acest radicalism, această conversiune artistică ce țintește spre recucerirea tuturor atributelor vieții, chiar nervul vital al creației lui Stancu?”

Poetul și criticul literar turc Yaşar Nabi Nayir, notînd amintiri despre Zaharia Stancu în paginile revistei „Varlik” din Istanbul, este mai personal. El mărturisește: „Ne-a apropiat predilecția comună pentru Panait Istrati, căci între cei doi scriitori români există multe puncte comune: compasiunea față de cei oropsiți, o copilărie năpăstuită și o operă care dă glas cu o excepțională sensibilitate amarelui amintiri ale unor ani întunecați... Îl socotesc pe Stancu un prieten al literaturii țărilor balcanice și un campion al amicitiei și solidarității între popoarele din această zonă... Este un scriitor de necontestată statură universală”.

La Londra, într-o amplă prezentare scrisă de Miron Grindea, directorul cunoscutei reviste literare „Adam”, publicată la loc de frunte în prestigiosul cotidian „The Times”, sînt subliniate în mod special însușirile prozei și versurilor celor mai recente: „Două dintre ultimele opere pe care le-a dat la iveală — romanul *Ce mult te-am iubit* (1968) și volumul de versuri *Cîntec șoptit* (1970) — se impun să fie recunoscute drept supremațiile sale izbinzi artistice”.

Iată și cuvintele de încheiere ale unui substanțial eseu închinat lui Zaharia Stancu, publicat în „Literaturnaia Gaze-

ta” sub semnătura eruditului filolog sovietic Nikolai Fedorenko, redactor-șef al revistei „Inostrannaia literatura”: „Putem afirma cu temei că scriitorul care ne-a dăruit asemenea comori artistice e nemuritor. El rămîne întreg și viu prin literatura sa și prin semnificațiile ei nepieritoare. Stancu este autorul unor scrieri îndrăgite de cititori, al unor cărți care constituie cele mai de seamă izbinzi ale literaturii române contemporane”.

INTERESUL major ce-l prezintă aceste recente apariții și mărturii venite de departe este îndoit.

Mai întîi, pentru că ne aduc din izvoare felurite și de la distanțe care favorizează obiectivitatea confirmarea propriilor noastre convingeri. Se impune, cînd reflectăm asupra valorii acestor indicii, să ne amintim că, așa cum observa cu adîncă înțelepciune Benjamin Franklin, „o distanță de o mie de leghe are aproape același efect ca trecerea unui mileniu. Glasul răgușit al jocosnelor patimi omești nu răzbate nici în timp, nici în spațiu atîta de departe”.

În al doilea rînd, pentru că fac dovada că Zaharia Stancu și-a înfăptuit nobila năzuință din tinerețe: „să scriu pentru cît mai mulți oameni, să scriu de se va putea, pentru întreaga lume”, precum și încredințarea că opera lui — așa cum și-a dorit el însuși într-un vers din *Cîntec șoptit* — continuă și va continua să hrănească în veci „un foc cu flăcări roșii”.

Ioan Comșa

Urcă în mine gîndul...

ÎN TIMP ce lumea nădușește spărgînd lemne, la gîtul federației de fotbal se înmulțesc și se adună în ciorchine diamantele atîtor zile pline de glorie. Pur și simplu, și afișat pe toate gardurile, echipa națională de fotbal, de 730 de zile n-a cunoscut înfrîngerea (n-am încă știre despre rezultatul înregistrat în Franța) și conducerea tehnică umblă cu eghileți pe umăr chiar în zi de post negru. În fața unei asemenea performanțe s-ar fi convenit să tremure o lume cu păduri și ape, dar observ cu nedumerire că nimeni nu ne-a luat frica. Eu unul vă declar că aș fi fericit să ne bată măr Islanda sau Malta, să ne bată cu plasele peste gură, cu minciocul în ceafă și cu scrumbiile peste măseaua de minte, dar să ne calificăm și noi odată alături de marile echipe. Însă vorba unuia care-a scăpat ocazia să tacă: tot răul spre bine. Colea Răutu, omul nostru din Giulești și din filmele cu cai mulți, autotone sau coproducții, a împlinit, săptămîna trecută, șazece și trei de ani și prietenii de inimă și de suferințe pe stadion i-au urat în cor: să ne trăiești Colea pînă-n ziua-n care vom cîștiga campionatul mondial. Drept pentru care Colea poate să treacă senin și nepăsător pe trotuarele amenințate de prăbușirea zăpezilor de pe acoperișe — băieții lui Valentin Stănescu, inclusiv acesta din urmă, țin la el în mod sincer.

Meciul susținut de tricolori cu echipa U.R.S.S., una din cele mai puternice formații de pe bătrînul continent (eu cred că sovieticii pot atinge și-n fotbal performanțele din hochei) m-a pus serios pe gînduri: dacă Răducanu nu scăpa mingea din mină la golul al doilea și Iordănescu nu rata incredibil de la 6 metri, ce se întimpla în strada Vasile Conta? Mă duce mintea să spun că unitatea frunțasă mai sus pomenită aprindea pomul de iarnă cu o lună mai devreme și că tăia porcul pe loc, împărțind șoriciul în felii ierarhice. Meciul a fost mult mai frumos decît acela cu Spania și, exact ca atunci, grefi luptei l-a dus tot vechea gardă, magistral condusă de Dinu. (Apropo de Dinu zic că trebuie să ai ochii lui Nicu Constantin și bunăvoința lui Terente ca să nu recunoști că, indiferent de adversar, el e totdeauna stăpînul incontestabil al bătăliei). Cu multă mîhnire vă anunț că noul val se învechește venind. Dovada cea mai clară o constituie Mircea Sandu care, în meciul cu U.R.S.S., n-a atins mingea nici măcar o singură dată. Întreb, partida asta i se trece în cartea de muncă? Dacă i se trece lui, să mi se treacă și mie, fiindcă eu am dat din picioare mult mai îndesat și-am stat și cu fața la poarta adversă, nu ca el cu spatele. O să trăim și-o să vedem că peste ani, în Anghelini sau un Mircea Sandu, amîndoi descoperiți de Angelo și preluați creator de V. Stănescu, au s-ajungă să se laude c-au stat la masă cu Dinu, Dobrin, Lucescu, Dumitru și Răducanu. Păi, drept e? Cînd îi văd p-ăștia doi urcă în mine gîndul că, oricît de neînvinși, sîntem morți de dorul bății.

Fănuș Neagu

Anda Boldur

IRAN, sîmbătă 29 noiembrie 1975: tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu, vizitînd centrul de control și comandă al modernelor instalații de la Kharg

De la Abadan la Suza

ÎN CLIPA cînd descinzi pe aeroportul Abadan te izbește în față răsufierea fierbinte și umedă a Golfului Persic. Orașul se află situat pe o insulă a canalului Chat-el-Arab, în care Tigrul și Eufratul — slăvite fluvii ale antichității — își amestecă apele verzui pentru a se vărsa în mare în dreptul paralelei 30', pe al cărei fir invizibil se înșiră, la mii și mii de kilometri, trei mari și splendide orașe: Cairo, New-Orléans și Hanceu. Hoinărind pe străzile mărginite de palmieri, arome subtile te poartă cu gîndul la „drumul piperului” care în vechime trecea pe aici, aducînd peste mări și oceane, de pe coastele Chinei și Indiei, prețioasele mirodenii: scortîșoara, cuișoarele și, bineînțeles, piperul — indispensabile Europei.

Dar nu mireasma atîtătoare a mirodeniilor adie în văzduh aici, la Abadan, ci un amestec de parfum suav desprins din livezile cu portocali, și de iz dulceag și greu de petrol. Într-adevăr, singele pămîntului își are în locurile acestea unul din punctele de maximă emoragie de pe glob, ceea ce permite rafinării de la Abadan să fie printre cele mai mari din lume, iar Iranului, cel de al șaselea stat producător. În mod paradoxal, Abadanul este unul din puținele orașe iraniene fără trecut istoric, fiindcă înainte de 1910, cînd Anglo-Persian Oil Company a început exploatarea zăcămintelor de țitei, nu se afla aici decît un mic cătun de lut gălbui, pierdut între nisipuri. (La Masdjed-ê-Soleyman se vede și azi primul puț forat în 1908, precum și utilitatul rudimentar folosit pe atunci de pionierii noii industrii).

Aurul negru este așadar acela care a determinat nu numai prosperitatea Abadanului și a provinciei sudice Khuzistan din care face parte ci și aceea a întregului Iran, în special din 1950 cînd Șahinsahul Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr a hotărît naționalizarea întreprinderilor petroliere. De altfel, trecerea întregii industrii a hidrocarburilor în mîinile Iranului a însemnat una din cele mai importante acțiuni întreprinse pe linia dezvoltării sale, vizibilă la fiecare pas.

Acum 700 ani venetianul Marco Polo, trecînd prin locurile acestea, afla cu mirare că: „...la granița cu Georgia se află o fîntînă din care curge ulei într-o asemenea cantitate încît s-ar putea încălca chiar și o sută de corăbii deodată, dar care nu e bun decît pentru ars și pentru vindecarea cămîlelor bolnave de rîie”... Iată la ce folosea acum 700 ani catranul, naftul sau „uleiul de piatră” („petra oleum”, cum i se spunea în vechime, de unde și numele de petrol) !... Și cine ar fi bănuit atunci că el avea să aducă mai tîrziu, într-un interval de timp relativ scurt, un atît de extraordinar progres în domeniul tehnicii și, implicit, al bunăstării în general.

Dar nu numai aurului negru se datorează înflorirea frumosului Khuzistan, ci și așezării sale favorizate de perva cenusie a muntilor Bahtiar, la nord-est, și de apele gălbui și calde ale Golfului Persic la sud. De aceea, în timp ce în nordul țării — la Teheran, de pildă — iarna își face neîndurătoare veacul, aici, în sud, cîmpurile se acoperă de timpuriu cu minunate covoare de lalele și anemone

ȘA FIE OARE frumusețea și bogăția acestei regiuni unica explicație a faptului că aici a înflorit cîndva una din cele mai vechi civilizații ale omenirii? Fapt este că nu departe de Abadan se află vestigiile străvechii capitale a Orientului: Suza. Vîrstă: 6000 ani! Aici, la Suza, a fost descoperit la începutul secolului nostru unul din cele mai importante texte legislative ale antichității — Codul lui Hammurabi —, din care se desprinde admirabilul simț de justiție al aceluia mare rege babilonian — născut acum 3700 de ani — care era totodată un viteaz comandant de oști, și, în clipele de răgaz, un autentic poet. De altfel poezia pare să fi fost aceea prin care își manifestau cu precădere nevoia de artă locuitorii Mesopotamiei, de vreme ce pe meleagurile acestea dintre Tigru și Eufrat s-a închegat cel dintîi poem epic al lumii: Epopeea lui Ghilgameș — tezaur literar de o bogăție unică.

Faptul că opera aceasta colectivă, zămislită de imaginația cine știe cîtor generații, a străbătut prin timp pînă la noi, înfruntînd milenii, nu dovedește oare că frumusețea — aceea valoare impalpabilă pe care doar arta o poate capta — este, asemenea granitului, eternă? Asemenea granitului coloanelor palatului lui Darius, rămase în picioare la Suza, ca niște cedri într-o pădure devastată de furtună. Căci multe și cumplite furtuni s-au abătut prin locurile acestea: aceea stîrnită de armatele lui Alexandru al Macedoniei, soldată cu fuga și moartea marelui Darius, și apoi — în 323 î.e.n. — cu însăși moartea lui Alexandru... Sau, o mie de ani mai tîrziu, aceea pricinuită de invazia arabă, cînd a fost ocupată și islamizată în decurs de zece ani întreaga Persie... Au venit apoi turcii selgiucizi și mongolii lui Gingis, și uzbekii lui Tamerlan... Orașele și satele au fost de zeci de ori trecute prin foc și sabie și tot de atîtea ori s-au refăcut din cenușă. Cu o extraordinară dirzenie și perseverență, generațiile următoare reconstruiau orașele, templele, moscheele, barajele... Și continuau să sculpteze coloane și porți, și să teasă covoare, și să picteze miniaturi, și să scrie poeme. Mai ales poeme, fiindcă poezia a fost dintotdeauna un fel de exorcizare prin care poporul persan s-a eliberat de amintirea calamităților, păstrîndu-și încrederea în viitor. Cum glăsuia unul din personajele lui Firdousi — marele poet persan din secolul X — în vestita sa Carte a Regilor (Shah-Nameh).

Trag nădejdea că ursita îmi va pune în curînd capăt celor îndurate...

Și așa s-a și întîmplat.

LA SFÎRȘITUL săptămîinii trecute, Abadanul — monumentul persan al civilizației petrolului, cum îl numesc azi reporterii internaționali — și-a întîmpinat înalții oaspeți români, președintele Nicolae Ceaușescu împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, într-o atmosferă sărbătorească. Importanța națională și internațională a vizitei în Iran, subliniată și în salutarile de bun-sosit ale guvernatorului general al provinciei Khuzistan, dr. Nastratollah Majtabai, și a primarului Abadanului, Ali Ramezani, a prilejuit o nouă și impunătoare manifestare a prieteniei româno-iraniene, a considerației și stimei față de România și de conducătorii ei.

„România literară”

Săptămînal de literatură și artă editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România
Director: GEORGE IVAȘCU